

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΚΑΙ
ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

ΕΞΑΜΗΝΟ Β΄

ΜΑΘΗΜΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ ΙΙ / Στοιχεία σημασιολογίας-πραγματολογίας

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Σ. ΜΟΣΧΟΝΑΣ

ΟΜΑΔΑ ΤΡΙΤΗ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΑΤΖΑΒΙΝΟΥ Α.Μ. : 210077

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΜΙΧΑ Α.Μ. : 210083

ΜΑΡΙΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Α.Μ. : 210154

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΕΡΕΥΝΑ

1

Ορισμοί και Προϊστορία

Η Πραγματολογία ασχολείται με τη μελέτη του νοήματος όπως μεταδίδεται από τον ομιλητή (ή από τον συγγραφέα) και ερμηνεύεται από τον ακροατή (ή από τον αναγνώστη). Συνεπώς, αναλύει περισσότερο τα νοήματα των εκφωνημάτων παρά το τι τυχόν σημαίνουν από μόνες τους οι ίδιες οι λέξεις ή οι φράσεις που εκφωνούνται. *Η Πραγματολογία είναι η μελέτη του νοήματος του ομιλητή (speaker meaning).*

Σ' αυτό το είδος μελέτης αναγκαστικά εμπλέκεται η ερμηνεία του τι οι άνθρωποι εννοούν σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον καθώς και η ερμηνεία με την οποία το περιβάλλον αυτό επηρεάζει όσα λέγονται.. Η Πραγματολογία απαιτεί την εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι ομιλητές οργανώνουν αυτό που θέλουν να πουν σύμφωνα με το σε ποιον, που, πότε και κάτω από ποιες συνθήκες μιλούν. *Η Πραγματολογία είναι η μελέτη του νοήματος με βάση τα συμφραζόμενα.*

Ακόμα, αυτή η προσέγγιση αναγκαστικά διερευνά πώς οι ακροατές βγάζουν συμπεράσματα για το τι ειπώθηκε έτσι ώστε να φθάσουν στην ερμηνεία του σκοπούμενου νοήματος (intended meaning) του ομιλητή. Αυτό το είδος μελέτης διερευνά τον τρόπο με τον οποίο μεγάλο μέρος αυτών που δεν ειπώθηκαν αναγνωρίζεται ως κομμάτι των όσων έχουν μεταφερθεί με το λόγο. Μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι είναι η έρευνα των άρρητων νοημάτων. *Η Πραγματολογία είναι η μελέτη του τρόπου με τον οποίο περισσότερα μεταδίδονται από όσα λέγονται.*

Αυτή η ερευνητική προοπτική, όμως, θέτει το ερώτημα πώς καθορίζεται η επιλογή μεταξύ λεχθέντος και μη λεχθέντος. Η βασική απάντηση συνδέεται με την ιδέα της απόστασης. Η εγγύτητα, είτε αυτή είναι φυσική- σωματική είτε κοινωνική είτε νοητή, συνεπάγεται κοινή εμπειρία. Υπό την προϋπόθεση της εγγύτητας ή της απόστασης του ακροατή, οι ομιλητές καθορίζουν την ποσότητα όσων χρειάζεται να ειπωθούν. *Η Πραγματολογία είναι η μελέτη της έκφρασης της σχετικής απόστασης.*

Αυτοί είναι οι τέσσερις τομείς με τους οποίους ασχολείται η Πραγματολογία. Για την κατανόηση της εξέλιξης της Πραγματολογίας, πρέπει να γίνει μία σύντομη ανασκόπηση της σχέσης της Πραγματολογίας με άλλες περιοχές της γλωσσολογικής ανάλυσης.

Σύνταξη, Σημασιολογία και Πραγματολογία (Syntax , Semantics and Pragmatics)

Μία παραδοσιακή διάκριση στην ανάλυση της γλώσσας συγκρίνει την πραγματολογία με τη σύνταξη και τη σημασιολογία. Η **Σύνταξη** (Syntax) είναι η μελέτη των σχέσεων μεταξύ γλωσσικών τύπων, πώς αυτοί οργανώνονται σε αλληλουχίες και ποιες αλληλουχίες είναι σωστά δομημένες. Αυτού του είδους η μελέτη γενικά γίνεται χωρίς να λαμβάνει υπόψη ποιος είναι ο κόσμος της αναφοράς ή ο χρήστης αυτών των τύπων. Η **Σημασιολογία** (Semantics) είναι η μελέτη των σχέσεων ανάμεσα στους γλωσσικούς τύπους και τις οντοότητες που βρίσκονται στον κόσμο· δηλαδή πώς οι λέξεις συνδέονται κατά κυριολεξία με τα πράγματα. Ακόμη, η σημασιολογική ανάλυση προσπαθεί να αντιμετωπίζει τις σχέσεις μεταξύ λεκτικών περιγραφών και καταστάσεων (states of affairs in the world) ως ακριβείς (αληθείς) ή όχι, αδιαφορώντας γι' αυτόν που παράγει αυτές τις περιγραφές.

Η **Πραγματολογία** (Pragmatics) είναι η μελέτη των σχέσεων μεταξύ των γλωσσικών τύπων και όσων χρησιμοποιούν αυτούς τους τύπους. Σε αυτήν την τριμερή διάκριση, μόνο η Πραγματολογία εντάσσει τον ανθρώπινο παράγοντα στην ανάλυσή της. Το πλεονέκτημα που έχει η μελέτη της γλώσσας μέσω της πραγματολογίας είναι ότι μας επιτρέπει να εξετάσουμε τα σκόπιμα ανθρώπινα νοήματα, τις προϋποθέσεις (assumptions) τους, τις προθέσεις των ομιλητών ή τους στόχους τους καθώς και τα είδη των πράξεων που επιτελούνται κατά την ομιλία (για παράδειγμα, παρακλήσεις). Το μεγάλο μειονέκτημα είναι ότι όλες αυτές οι πολύ ανθρώπινες έννοιες είναι εξαιρετικά δύσκολο να αναλυθούν με σταθερό και αντικειμενικό τρόπο. Δύο φίλοι που συζητούν μπορεί να υπονοήσουν μερικά πράγματα και να συμπεράνουν κάποια άλλα χωρίς να προσφέρουν κάποιο γλωσσικό στοιχείο στο οποίο να μπορούμε να αναφερθούμε ως τη σαφή πηγή 'του νοήματος' που μεταδόθηκε. Το παράδειγμα [1] είναι μια τέτοια προβληματική περίπτωση. Άκουσα τους ομιλητές, ήξερα τι έλεγαν, αλλά δεν είχα ιδέα για το τι μεταδόθηκε.

[1] Αυτή: Λοιπόν, το έκανες;

Αυτός: Ε, και ποιος δε θα το έκανε;

Έτσι, η Πραγματολογία έχει ενδιαφέρον αφού αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι καταλαβαίνουν ο ένας τον άλλο γλωσσικά, αλλά μπορεί να αναδειχθεί σε δύσκολο πεδίο έρευνας επειδή απαιτεί από εμάς να καταλαβαίνουμε τους ανθρώπους και τι αυτοί έχουν στο μυαλό τους.

Κανονικότητα (Regularity)

Ευτυχώς, οι άνθρωποι τείνουν να συμπεριφέρονται με αρκετά κανονικούς τρόπους όταν πρόκειται να χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα. Μέρος αυτής της κανονικότητας προέρχεται από το γεγονός ότι οι άνθρωποι είναι μέλη κοινωνικών ομάδων και ακολουθούν γενικά πρότυπα συμπεριφοράς που είναι αναμενόμενα σε κάθε ομάδα. Σε μία οικεία κοινωνική ομάδα, συνήθως δεν έχουμε δυσκολία να φανούμε ευγενικοί και να λέμε όσα είναι απαραίτητα. Σ' έναν καινούργιο, άγνωστο κοινωνικό περίγυρο, συνήθως δεν είμαστε σίγουροι για το τι θα πούμε και ανησυχούμε μήπως διατυπώσουμε κάτι λανθασμένα.

Τον πρώτο καιρό που ζούσα στη Σαουδική Αραβία, έτεινα να απαντώ τις ερωτήσεις που αφορούσαν την υγεία μου και ήταν διατυπωμένες στα αραβικά (το αντίστοιχο του 'Πώς είσαι;') με τα ανάλογα των απαντήσεων 'Καλά' και 'Μια χαρά'. Ωστόσο, πρόσεξα τελικά ότι όταν εγώ έθετα μία παρόμοια ερώτηση, οι άνθρωποι εκεί μου απαντούσαν με μία φράση που είχε το κυριολεκτικό νόημα του 'Δόξα το Θεό'. Σύντομα έμαθα να χρησιμοποιώ την καινούργια έκφραση, θέλοντας να είμαι πραγματολογικά συνεπής σ' αυτό το περιβάλλον. Το πρώτο είδος της απάντησης δεν ήταν τελείως 'λανθασμένο' (το λεξιλόγιό μου και η προφορά μου δεν ήταν ανακριβείς), αλλά μετέφερε το μήνυμα ότι εγώ ήμουν ένας κοινωνικά ξένος (social outsider) που απαντούσε με έναν απροσδόκητο τρόπο. Με άλλα λόγια, περισσότερα μεταδίδονταν από αυτά που λέγονταν. Αρχικά δεν ήξερα ότι: Είχα μάθει μερικούς τύπους αυτής της γλώσσας χωρίς να μάθω τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται πραγματολογικά οι τύποι βάσει ενός υποδείγματος, από τους κοινωνικά ενταγμένους στην ομάδα.

Μία ακόμα πηγή κανονικότητας στη χρήση της γλώσσας αντλείται από το γεγονός ότι οι περισσότεροι άνθρωποι μέσα σε μια γλωσσική κοινότητα έχουν παρόμοια βιώματα και μοιράζονται μεγάλο μέρος μη γλωσσικής γνώσης. Ας πούμε ότι στη μέση μιας συζήτησης, αναφέρω την πληροφορία στο [2].

[2] Βρήκα ένα ποδήλατο πεσμένο στο έδαφος. Η αλυσίδα ήταν σκουριασμένη και τα

λάστιχα είχαν ξεφουσκώσει.

Είναι αδύνατον να ρωτήσει κανείς γιατί μία αλυσίδα και κάποια λάστιχα αναφέρθηκαν ξαφνικά. Μπορώ λογικά να υποθέσω ότι θα έβγαζε το συμπέρασμα ότι αν το X είναι ένα ποδήλατο, τότε το X έχει αλυσίδα και λάστιχα (και πολλά άλλα συνηθισμένα μέρη). Λόγω αυτού του είδους της υπόθεσης, θα ήταν πραγματολογικά περίεργο να είχα εκφράσει το [2] ως [3].

[3] Βρήκα ένα παλιό ποδήλατο. Ένα ποδήλατο έχει αλυσίδα. Η αλυσίδα ήταν σκουριασμένη. Ακόμα, ένα ποδήλατο έχει λάστιχα. Τα λάστιχα ήταν ξεφουσκωτά.

Ο ακροατής θα είχε πιθανώς σκεφτεί ότι περισσότερα μεταδόθηκαν απ' όσα ειπώθηκαν και ότι του συμπεριφέρθηκα σαν να εστερείτο βασικών γνώσεων (δηλαδή σα να ήταν πνευματικά καθυστερημένος). Για μια ακόμα φορά, τίποτα στη χρήση των γλωσσικών τύπων δεν είναι ανακριβές, αλλά η λανθασμένη χρήση των πραγματολογικών συμβάσεων μπορεί να είναι προσβλητική.

Οι τύποι της κανονικότητας που περιγράφησαν είναι πολύ απλά παραδείγματα χρήσης της γλώσσας που παραγνωρίζονται από τις περισσότερες γλωσσολογικές αναλύσεις. Για να γίνουν κατανοητοί οι λόγοι για τους οποίους η διερεύνηση αυτών, και πολλών άλλων, πτυχών της συνηθισμένης χρήσης της γλώσσας έχουν αποτελέσει το πεδίο της Πραγματολογίας, πρέπει να κάνουμε μια σύντομη ιστορική αναδρομή στον τρόπο με τον οποίο τα πράγματα εξελίχθηκαν.

Το καλάθι των αχρήστων της Πραγματολογίας

Για μεγάλο διάστημα στη μελέτη της γλώσσας υπήρχε έντονο ενδιαφέρον στα τυπικά συστήματα ανάλυσης, που συχνά αντλούνταν από τα μαθηματικά και τη λογική. Η έμφαση είχε δοθεί στην ανακάλυψη μερικών από τις αφηρημένες αρχές που βρίσκονται στον πυρήνα της γλώσσας. Εξετάζοντας τα αφηρημένα και ενδεχομένως παγκόσμια χαρακτηριστικά της γλώσσας στο κέντρο των ερευνητικών τους ενασχολήσεων, οι γλωσσολόγοι και οι φιλόσοφοι της γλώσσας έτειναν να βάζουν κάθε σημείωση που είχαν για την καθημερινή χρήση της γλώσσας στο περιθώριο. Καθώς οι σημειώσεις αυτές άρχισαν να πολλαπλασιάζονται, οι γλωσσολόγοι τις εγκατέλειπαν και κατέληξαν στο καλάθι των αχρήστων. Από το ξέχειλο αυτό καλάθι θα αντλήσουμε τα θέματα των επόμενων σελίδων. Πρέπει να θυμόμαστε ότι τα περιεχόμενα αυτού του καλάθιού αρχικά δεν ήταν οργανωμένα σε μια μόνο κατηγορία. Ήταν καθορισμένα αρνητικά, αφού δεν ήταν εύκολη η διαχείριση του υλικού στα τυπικά συστήματα ανάλυσης. Συνεπώς, για να καταλάβουμε τι υλικό πρόκειται να τραβήξουμε από το καλάθι των αχρήστων, πρέπει πραγματικά να δούμε πώς έφθασε εκεί.

Τα πεδία πάνω στα οποία πολλοί γλωσσολόγοι και φιλόσοφοι της γλώσσας εργάστηκαν ήταν αφιερωμένα στη δομή της γλώσσας. Εξετάστε την πρόταση [4].

[4] Η πάπια έτρεξε προς τη Μαρία και την έγλυψε.

Μία συντακτική προσέγγιση της πρότασης θα αφορούσε τους κανόνες που καθορίζουν τη σωστή δομή και αποκλείουν κάθε λανθασμένη διάταξη όπως 'Προς η πάπια τη Μαρία έτρεξε'. Ακόμα η συντακτική ανάλυση θα έπρεπε να δείξει ότι υπάρχει ένα στοιχείο το οποίο απουσιάζει ('και __ την έγλυψε) πριν από το ρήμα 'έγλυψε' και να εξηγήσει τους κανόνες που επιτρέπουν αυτό το κενό, ή που κάνουν αποδεκτή την αντωνυμία 'αυτή' στην ίδια θέση. Παρόλα αυτά, όσοι ασχολούνται με τη σύνταξη θα θεωρούσαν τελείως άσχετη την επισήμανση ότι οι πάπιες δεν κάνουν τέτοια πράγματα και ότι ο ομιλητής σκόπευε να πει

‘σκύλος’. Πράγματι, από καθαρά συντακτική άποψη, μία πρόταση όπως ‘Το μπουκάλι του κέτσαπ έτρεξε προς τη Μαρία’ είναι εξίσου σωστά σχηματισμένη, όπως και η [4].

Στο πεδίο της σημασιολογίας, όμως, θα υπήρχε ανησυχία. Μία οντότητα με την ονομασία ‘πάπια’ έχει ένα νοηματικό χαρακτηριστικό (ζωντανό - animate) ενώ ‘ένα μπουκάλι κέτσαπ’ θα χαρακτηριζόταν (μη ζωντανό - non-animate). Από τη στιγμή που ένα ρήμα όπως το ‘έτρεξε προς’ απαιτεί κάτι ζωντανό ως υποκείμενό του, η λέξη ‘πάπια’ είναι δεκτή, αλλά όχι το ‘ένα μπουκάλι κέτσαπ’.

Ακόμα, η σημασιολογία ασχολείται με τις συνθήκες αληθείας των αποφάνσεων που εκφράζονται με προτάσεις. Αυτές οι αποφάνσεις γενικά αντιστοιχούν στο βασικό κυριολεκτικό νόημα μιας απλής πρότασης και συμβατικά συμβολίζονται με τα γράμματα p , q και r . Ας πούμε ότι η βαθύτερη νοηματική σχέση που εκφράζεται με πρόταση ‘Η πάπια έτρεξε προς τη Μαρία’ είναι η πρόταση p , και με πρόταση ‘η πάπια έγλυψε τη Μαρία’, είναι η q . Αυτές οι δύο αποφάνσεις συνδέονται με το λογικό συνδετικό σύμβολο της σύζευξης: $\&$ (ονομάζεται ‘συνδετικό και’). Μ’ αυτόν τον τρόπο, η προτασιακή αναπαράσταση της πρότασης στο [4] είναι όπως στο [5].

[5] $p \& q$

Αν η p είναι αληθής και η q είναι αληθής, τότε η $p \& q$ είναι αληθής. Αν ούτε η p ούτε η q είναι αληθείς (δηλαδή είναι ψευδείς), τότε η σύζευξή τους, $p \& q$ είναι αναγκαστικά ψευδής. Αυτού του είδους η ανάλυση χρησιμοποιείται εκτενώς στην τοπική σημασιολογία.

Δυστυχώς, σ’ αυτού του είδους την ανάλυση, όταν η $p \& q$ είναι αληθής, τότε ως λογικό επακόλουθο η $q \& p$ είναι αληθής. Σημειωτέον ότι η $q \& p$, σ’ αυτήν την συγκεκριμένη περίπτωση, θα έπρεπε να εκφραστεί όπως στο [6].

[6] Η πάπια έγλυψε τη Μαρία και έτρεξε προς αυτήν.

Στην καθημερινή χρήση της γλώσσας, αυτή η κατάσταση πραγμάτων δεν είναι ακριβώς ίδια με την αρχική κατάσταση, όπως περιγράφηκε στο παράδειγμα [4]. Υπάρχουν δύο συμβάντα που περιγράφονται με σειρά και περιμένουμε η σειρά των συμβάντων, να καθρεπτίζεται στην περιγραφή τους.

Αν η p δηλώνει μία πράξη και η q μία άλλη πράξη, έχουμε την τάση να μεταφράζουμε τη σύζευξη ‘και’, όχι ως λογικό $\&$, αλλά ως την συνεχιστική έκφραση ‘και έπειτα’. Αυτό είναι ένα άλλο παράδειγμα ότι μεταδόθηκαν περισσότερα απ’ όσα ειπώθηκαν. Μπορούμε να προτείνουμε μία γενική αρχή της χρήσης της γλώσσας που μπορεί να δηλωθεί ως το [7].

[7] Ερμηνεύστε τη σειρά της αναφοράς / μνείας ως αντανάκλαση της σειράς της εμφάνισης των συμβάντων.

Αυτό που εκφράζεται στο [7] δεν είναι κάποιος κανόνας σύνταξης ή σημασιολογίας. Δεν είναι καν ένας κανόνας. Είναι μία πραγματολογική αρχή την οποία συχνά χρησιμοποιούμε για να καταλάβουμε αυτά που ακούμε και διαβάζουμε, αλλά που μπορεί και να την αγνοήσουμε αν δεν εφαρμόζεται σε κάποιες περιστάσεις.

Υπάρχουν πολλές άλλες αρχές αυτού του τύπου που θα ερευνηθούν στα επόμενα κεφάλαια. Στο κεφάλαιο 2, θα αρχίσουμε με μια πραγματικά απλή αρχή: όσα περισσότερα κοινά έχουν δυο ομιλητές, τόσο λιγότερο χρειάζεται να χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα για να αναγνωρίσουν οικεία τους πράγματα. Αυτή η αρχή εξηγεί τη συχνή χρήση λέξεων όπως ‘αυτό’ και ‘εκείνο’ που χρησιμοποιούμε για να αναφερθούμε σε

πράγματα σ' ένα φυσικό περιβάλλον (για παράδειγμα 'Θα ήθελες αυτό ή εκείνο;'). Η έρευνα αυτής της βασικής πλευράς χρήσης της γλώσσας είναι η μελέτη της Δείξης (Deixis).

2

Δείξη και Απόσταση

Η **Δείξη** (Deixis) είναι (ελληνικός) τεχνικός όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει ένα πολύ συνηθισμένο χαρακτηριστικό των εκφράσεων. Σημαίνει ‘δείξιμο’ μέσω της γλώσσας. Οποιοσδήποτε γλωσσικός τύπος χρησιμοποιείται γι’ αυτό το ‘δείξιμο’, αποτελεί μια **Δεικτική Έκφραση** (Deictic Expression). Όταν παρατηρείς ένα παράξενο αντικείμενο και ρωτάς, ‘Τι είναι αυτό;’, χρησιμοποιείς μία δεικτική έκφραση (‘αυτό’) για να προσδιορίσεις κάτι στο άμεσο περιβάλλον. Οι δεικτικές εκφράσεις μερικές φορές ονομάζονται και **Δεικτικά Στοιχεία** (Indexicals). Τα δεικτικά στοιχεία είναι από τις πρώτες εκφράσεις που χρησιμοποιούν τα μικρά παιδιά και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να υποδείξουν πρόσωπα μέσω της **Προσωπικής Δείξης** (Personal Deixis) (‘εγώ’, ‘εσύ’), ή για υποδείξουν χώρους μέσω της **Χωρικής Δείξης** (Spatial Deixis) (‘εδώ’, ‘εκεί’) ή για να υποδείξουν χρόνο μέσω της **Χωρικής Δείξης** (Temporal Deixis) (‘τώρα’, ‘τότε’). Η ερμηνεία αυτών των εκφράσεων καθορίζεται από τον ομιλητή και τον ακροατή, καθώς και από το περιβάλλον στο οποίο εκτυλίσσεται η επικοινωνία. Πράγματι, οι δεικτικές εκφράσεις χρησιμοποιούνται κυρίως σε διαπροσωπικές συναλλαγές όπου εκφράσεις όπως η [1] κατανοούνται εύκολα από τους παρόντες, αλλά ενδέχεται να χρειαστούν ερμηνεία για κάποιον που δεν ήταν παρών.

[1] Θα το βάλω εδώ.

(Φυσικά κανείς αντιλαμβάνεται ότι ο Γιώργος έλεγε στη Μαρία ότι επρόκειτο να βάλει ένα επιπλέον κλειδί του σπιτιού σε ένα ντουλάπι της κουζίνας).

Η Δείξη είναι σαφώς ένα είδος αναφοράς που είναι αναπόσπαστα δεμένη με το περιβάλλον του ομιλητή. Η πιο βασική διάκριση μεταξύ των δεικτικών εκφράσεων είναι ‘κοντά στον ομιλητή’ έναντι στο ‘μακριά από τον ομιλητή’. Οι ‘κοντά στον ομιλητή’, ή οι **Όροι Εγγύτητας** (Proximal Terms), είναι οι ‘αυτό’, ‘εδώ’, ‘τώρα’. Οι ‘μακριά από τον ομιλητή’, ή **Όροι Απόστασης** (Distal Terms), είναι οι ‘εκείνο’, ‘εκεί’, ‘τότε’. Οι όροι εγγύτητας ερμηνεύονται βάσει της θέσης του ομιλητή, ή του **Δεικτικού Κέντρου** (Deictic Center), έτσι ώστε το ‘τώρα’ να γίνεται γενικά αντιληπτό σαν να αναφέρεται σε κάποιο σημείο ή χρονική περίοδο με κέντρο του το χρόνο εκφώνησης από τον ομιλητή. Οι όροι απόστασης μπορούν απλά να υποδείξουν το σημείο ‘μακριά από τον ομιλητή’, αλλά σε ορισμένες γλώσσες, χρησιμοποιούνται για να διαφοροποιήσουν το σημείο ‘κοντά στο δέκτη’ από το ‘μακριά από τον ομιλητή και από το δέκτη’. Έτσι, στα ιαπωνικά η αντωνυμία ‘εκείνο’ μεταφράζεται με δύο τρόπους, ως ‘sore’, που σημαίνει ‘εκείνο κοντά στον δέκτη’, και ως ‘are’, ‘εκείνο μακριά και από τον ομιλητή και από το δέκτη’, ενώ ένας τρίτος όρος ‘kore’, σημαίνει ‘αυτό κοντά στον ομιλητή’.

Προσωπική Δείξη (Person Deixis)

Η διάκριση που μόλις περιγράφηκε αφορά την προσωπική δείξη και αναφέρει τον ομιλητή (‘εγώ’) και το δέκτη (‘εσύ’). Η αποϊκότητα αυτών των τύπων καλύπτει την πολυπλοκότητα της χρήσης τους. Για να μάθει κανείς αυτές τις δεικτικές εκφράσεις, πρέπει να αντιληφθεί ότι κάθε πρόσωπο μετατοπίζεται συνεχώς από το ‘εγώ’ στο ‘εσύ’, κατά τη διάρκεια μιας συνομιλίας. Όλα τα παιδιά διέρχονται ένα στάδιο στην κατάκτηση

της γλώσσας, όπου η διάκριση αυτή είναι προβληματική· έτσι χρησιμοποιούν εκφράσεις όπως ‘Read you a story’ (αντί για ‘me’), όταν κρατούν το αγαπημένο τους βιβλίο.

Η προσωπική δείξη λειτουργεί βάσει ενός τριμερή διαχωρισμού, που εκφράζεται παραδειγματικά με τις αντωνυμίες για το πρώτο πρόσωπο (‘εγώ’), για το δεύτερο (‘εσύ’) και για το τρίτο πρόσωπο (‘αυτός’, ‘αυτή’ ή ‘αυτό’). Σε πολλές γλώσσες αυτές οι δεικτικές κατηγορίες ομιλητή – δέκτη – άλλοι τροποποιούνται λεπτομερώς με δείκτες που δηλώνουν σχετική κοινωνική θέση (για παράδειγμα, δέκτης με υψηλότερη κοινωνική θέση έναντι δέκτη με χαμηλότερη κοινωνική θέση). Οι εκφράσεις που δηλώνουν υψηλότερη κοινωνική θέση περιγράφονται ως **Τιμητικοί Όροι** (Honorifics). Η εξέταση των συνθηκών που οδηγούν στην επιλογή του ενός ή του άλλου από αυτούς τους τύπους μερικές φορές περιγράφεται ως **Κοινωνική Δείξη** (Social Deixis).

Ένα αρκετά γνωστό παράδειγμα κοινωνικής αντίθεσης κωδικοποιημένη ως προσωπική δείξη είναι η διάκριση ανάμεσα στους τύπους που χρησιμοποιούνται για έναν οικείο ή μη οικείου δέκτη. Αυτή είναι γνωστή ως **Διάκριση Ενικού/ Πληθυντικού** (T/V division), από τους γαλλικούς τύπους ‘tu’ (οικείο) και ‘vous’ (μη οικείο). Η διάκριση αυτή γίνεται σε πολλές γλώσσες συμπεριλαμβανομένων των γερμανικών (‘du/ Sie’) και των ισπανικών (‘tú/ Usted’). Η επιλογή ενός από τους δύο τύπους σίγουρα υποδεικνύει τη σχέση που διατηρεί ο ομιλητής με το δέκτη. Σ’ αυτά τα κοινωνικά πλαίσια όπου συνήθως σημειώνεται διάκριση ανάμεσα στην κοινωνική τάξη του ομιλητή και του δέκτη, αυτός με υψηλότερη κοινωνική θέση, μεγαλύτερος σε ηλικία και ο ισχυρότερος τείνει να χρησιμοποιεί το ‘tu’ όταν απευθύνεται σ’ έναν με χαμηλότερη κοινωνική θέση, μικρότερης ηλικίας και λιγότερο ισχυρό, ο οποίος με τη σειρά του απευθύνεται στον πρώτο με το ‘vous’. Όταν επιτελείται κάποια κοινωνική αλλαγή, όπως για παράδειγμα στη σύγχρονη Ισπανία, όπου μία νεαρή επιχειρηματίας (υψηλότερη κοινωνική θέση) μιλάει στη μεγαλύτερη σε ηλικία οικιακή βοηθό της (χαμηλότερη κοινωνική θέση), πώς απευθύνονται η μία στην άλλη; Απ’ ότι λέγεται η ηλικιακή διαφοροποίηση παραμένει ισχυρότερη από την οικονομική διάκριση συνεπώς η μεγαλύτερη σε ηλικία χρησιμοποιεί το ‘tu’ και η νεαρή το ‘Usted’.

Η ισπανική εκδοχή για το μη οικείο (‘Usted’) συνδέεται ιστορικά με έναν τύπο που δεν αναφερόταν ούτε στο πρώτο πρόσωπο (ομιλητής) ούτε στο δεύτερο πρόσωπο (δέκτης), αλλά στο τρίτο πρόσωπο (έναν άλλο). Στους δεικτικούς όρους, το τρίτο πρόσωπο δε δηλώνει έναν άμεσα συμμετέχοντα στη βασική αλληλεπίδραση (Εγώ- Εσύ), ο οποίος παραμένει ξένος, είναι αναγκαία πιο απόμακρος. Κατά συνέπεια, στην προσωπική δείξη οι τριτοπρόσωπες αντωνυμίες είναι όροι απόστασης. Η χρήση τρίτου προσώπου έναντι δευτέρου, αποτελεί έναν τρόπο διατήρησης της απόστασης κατά την επικοινωνία (μη εγγύτητα). Αυτό μπορεί να γίνει για να εκφραστεί ειρωνεία ή χιούμορ, όταν για παράδειγμα κάποιος που είναι πολύ απασχολημένος στην κουζίνα, απευθύνεται σε έναν άλλο, που είναι τεμπέλης, όπως στο παράδειγμα [2].

[2] Θα ήθελε η Υψηλότητά του λίγο καφέ;

Ακόμα, η απόσταση που εκφράζεται μέσω μορφών των τύπων τρίτου προσώπου, χρησιμοποιείται για να διατυπωθούν κατηγορίες (για παράδειγμα, ‘δεν καθάρισες’) ή λιγότερο άμεσα, όπως στο [3 α], ή για να κάνει ο ομιλητής μία προσωπική υπόδειξη να φανεί απρόσωπη, βασιζόμενος σε γενικό κανόνα, όπως στο [3β].

[3] α. Κάποιος δεν καθάρισε.

β. Όλοι οφείλουμε να καθαρίζουμε.

Φυσικά, ο ομιλητής μπορεί να διατυπώσει γενικούς κανόνες σαν να απευθύνεται στον ομιλητή μαζί με άλλον (–ους), χρησιμοποιώντας το πρώτο πρόσωπο πληθυντικού (‘εμείς’), όπως στο [4].

[4] Εμείς καθαρίζουμε εδώ πέρα.

Στα ελληνικά και σε άλλες γλώσσες υπάρχει μια δυνάμει αμφισημία σε τέτοιου είδους χρήσεις, που επιδέχονται δύο διαφορετικές ερμηνείες. Υπάρχει ένα **Αποκλειστικό ‘εμείς’** (exclusive ‘we’) (ο ομιλητής μαζί με άλλον –ους, αποκλείοντας το δέκτη) και ένα **Εγκλειστικό ‘εμείς’** (inclusive ‘we’) (συμπεριλαμβανομένων ομιλητή και δέκτη). Σε μερικές γλώσσες αυτός ο διαχωρισμός γραμματικοποιείται (για παράδειγμα, στη γλώσσα Fijian χρησιμοποιείται ο όρος ‘*keimami*’ για το αποκλειστικό πρώτο πρόσωπο πληθυντικού και ο όρος ‘*keda*’ για το εγκλειστικό πρώτο πρόσωπο πληθυντικού). Η αμφισημία που παρουσιάζεται στο [4] παρέχει τη δυνατότητα στον ακροατή να αποφασίσει τι είναι αυτό το ‘παραπάνω’ που μεταδίδουν εκφράσεις όπως η [4]. Σε αυτήν την περίπτωση, ο ακροατής αποφασίζει ανάμεσα στην αποκλειστική και εγκλειστική δείξη. Σ’ αυτήν την περίπτωση ο ακροατής μπαίνει στη διαδικασία να αποφασίσει το είδος των ‘περισσότερων’ που μεταδόθηκαν.

Η αποκλειστική – εγκλειστική διαφοροποίηση είναι ακόμα εμφανής στη διαφορά ανάμεσα στο ‘Ας φύγουμε’ (σε κάποιους φίλους) και ‘Ασε μας να φύγουμε’ (σε κάποιον που έχει συλλάβει τον ομιλητή και τους φίλους του). Η ενέργεια του ρήματος ‘φύγουμε’ είναι εγκλειστική στην πρώτη περίπτωση, αλλά αποκλειστική στη δεύτερη.

Χωρική Δείξη (Spatial deixis)

Η έννοια της απόστασης που ήδη αναφέρθηκε, συσχετίζεται σαφώς με τη χωρική δείξη με την οποία υποδηλώνεται η σχετική τοποθέτηση ανθρώπων και πραγμάτων. Στα νέα ελληνικά χρησιμοποιούνται μόνο δύο επιρρήματα για τη βασική διαφοροποίηση ‘εδώ’ και ‘εκεί’, αλλά σε παλιότερα κείμενα και σε μερικές διαλέκτους, μπορεί να εντοπιστεί ένα αρκετά μεγαλύτερο σύνολο δεικτικών εκφράσεων. Αν και το ‘εκείθε’ (πιο μακρινό από τον ομιλητή) χρησιμοποιείται ακόμα, λέξεις όπως το ‘οίκαδε’ (προς αυτό το μέρος) και ‘οίκαθε’ (από εκείνο το μέρος) τώρα ακούγονται αρχαϊκές. Αυτά τα δύο τελευταία επιρρήματα περιλαμβάνουν την έννοια της κίνησης προς ή από τον ομιλητή. Μερικά ρήματα κίνησης, όπως το ‘έρχομαι’ και ‘πηγαίνω’, διατηρούν τη δεικτική έννοια όταν χρησιμοποιούνται για να υποδείξουν κίνηση προς τον ομιλητή (‘Έλα στο σπίτι!’) ή από τον ομιλητή (‘Πήγαينه στο σπίτι!’).

Μία εκδοχή της έννοιας της κίνησης προς τον ομιλητή (δηλαδή, αυτό που γίνεται ορατό), φαίνεται να είναι το πρώτο δεικτικό νόημα που γίνεται αντιληπτό από τα παιδιά και χαρακτηρίζει τη χρήση λέξεων όπως ‘αυτό’ και ‘εδώ’ (= αυτό που μπορούν να δουν). Αυτές οι λέξεις διαφοροποιούνται από τα ‘εκείνο’ και ‘εκεί’ που σχετίζονται με πράγματα τα οποία απομακρύνονται από το οπτικό πεδίο του παιδιού (= δεν είναι πλέον ορατά).

Ωστόσο, σχετικά με τη χωρική δείξη είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι η απόσταση από τον ομιλητή μπορεί να ορίζεται τόσο πνευματικά όσο και σωματικά. Οι ομιλητές που είναι προσωρινά μακριά από την οικεία τοποθεσία τους συχνά εξακολουθούν να χρησιμοποιούν το ‘εδώ’ εννοώντας τη (σωματικά απομακρυσμένη πια) οικεία τοποθεσία, σα να βρίσκονταν ακόμα εκεί. Επίσης, οι ομιλητές έχουν τη δυνατότητα να προβάλουν τον εαυτό τους σε κάποια τοποθεσία πριν να βρεθούν πραγματικά σε αυτή, όπως π.χ. όταν λένε ‘Θα έρθω αργότερα’ (= κίνηση προς την τοποθεσία του δέκτη). Το φαινόμενο αυτό μερικές

φορές περιγράφεται ως **Δεικτική Προβολή** (Deictic Projection) και όλο και πιο συχνά κάνουμε χρήση αυτής της δυνατότητας καθώς η όλο και αναπτυσσόμενη τεχνολογία μάς επιτρέπει να ‘χειραγωγούμε’ τις τοποθεσίες. Αν το ‘εδώ’ σημαίνει το μέρος εκφώνησης από τον ομιλητή (και το ‘τόρα’ σημαίνει τη στιγμή της εκφώνησης), τότε μία φράση όπως η [5] δε θα ήταν αποδεκτή.

[5] Αυτή τη στιγμή δεν είμαι εδώ.

Παρόλ’ αυτά, μπορώ να εγγράψω το [5] σε έναν αυτόματο τηλεφωνητή, αφήνοντας να εννοηθεί ότι το ‘αυτή τη στιγμή’ αφορά οποιαδήποτε χρονική στιγμή με καλεί κάποιος και όχι τη στιγμή που ηχογραφώ τις λέξεις. Πράγματι η ηχογράφηση του [5] αποτελεί ένα είδος θεατρικής παράστασης για ένα μελλοντικό ακροατήριο στην οποία προβάλλω τον εαυτό μου ώστε να βρίσκομαι στο απαιτούμενο μέρος. Μία παρόμοια δεικτική προβολή, με θεατρικά μέσα, πραγματοποιείται όταν χρησιμοποιώ ευθύ λόγο για να παρουσιάσω το πρόσωπο, την τοποθεσία και τα συναισθήματα κάποιου προσώπου ή πράγματος. Για παράδειγμα, θα μπορούσα να πω για μια επίσκεψη σε ένα κατάστημα με ζώα τα εξής, στο [6].

[6] Κοιτούσα αυτό το μικρό κουταβάκι στο κλουβί και είχε ένα τόσο λυπημένο βλέμμα στο πρόσωπό του. Ήταν σα να έλεγε: ‘Αχ, είμαι τόσο δυστυχημένο εδώ. Θα με ελευθερώσεις;’

Το ‘εδώ’ που αναφέρεται στο κλουβί δεν είναι η φυσική τοποθεσία του προσώπου που εκφωνεί (του ομιλητή), αλλά προβάλλεται ως τοποθεσία του προσώπου που υποδύεται το ρόλο του κουταβιού.

Ίσως η πραγματολογική βάση της χωρικής δείξης να είναι στην πραγματικότητα η **Ψυχολογική Απόσταση** (Psychological Distance). Τα κοντινά, από φυσική άποψη, αντικείμενα τείνουν να αντιμετωπίζονται από τον ομιλητή ως ψυχολογικά κοντινά. Ακόμα, κάτι που είναι φυσικά απόμακρο γενικά αντιμετωπίζεται και ως ψυχολογικά μακρινό (για παράδειγμα, ‘εκείνος ο άντρας εκεί πέρα’). Ωστόσο, ένας ομιλητής μπορεί ακόμα να επιθυμεί να υποδείξει κάτι το οποίο είναι φυσικά κοντινό (για παράδειγμα, ένα άρωμα που μυρίζει ο ομιλητής) ως ψυχολογικά απομακρυσμένο (όπως στην αγγλική έκφραση ‘I don’ t like that’). Σύμφωνα μ’ αυτήν την ανάλυση, μία λέξη όπως ‘that’ δεν έχει ένα καθορισμένο (σημασιολογικό) νόημα · αντίθετα, ο ομιλητής της δίνει νόημα σε σχέση με το περιβάλλον που βρίσκεται.

Παρόμοιες ψυχολογικές διεργασίες φαίνεται να ισχύουν στο διαχωρισμό ανάμεσα στις εκφράσεις εγγύτητας και απόστασης που χρησιμοποιούνται για δηλώσουν τη χρονική δείξη.

Χρονική Δείξη (Temporal deixis)

Έχουμε ήδη παρατηρήσει τη χρήση του όρου εγγύτητας ‘τόρα’ δηλώνει τόσο το χρόνο που συμπίπτει με τη φράση του ομιλητή όσο και το χρόνο κατά τον οποίο ακούγεται η φωνή του ομιλητή (το ‘τόρα’ του ακροατή). Σε αντίθεση με το ‘τόρα’, η έκφραση απόστασης ‘τότε’ ανταποκρίνεται και στο παρελθόν [7 α] και στο μέλλον [7β] σε σχέση με το παρόν του ομιλητή.

[7] α. 22 Νοεμβρίου του 1963; Ήμουν στη Σκωτία τότε.

β. Δείπνο το Σάββατο στις 8.30; Σύμφωνα, θα σε δω τότε.

Αξίζει να σημειωθεί ότι χρησιμοποιούμε επίσης περίπλοκα συστήματα μη δεικτικής χρονικής αναφοράς, όπως τη χρονολογία (ημερομηνίες, όπως στο [7 α]) και την ωρολογία (ώρες, όπως στο [7β]). Παρόλ’ αυτά, αυτοί οι τύποι χρονικής αναφοράς μαθαίνονται αρκετά αργότερα απ’ ό,τι οι δεικτικές εκφράσεις όπως ‘χθες’, ‘αύριο’, ‘σήμερα’, ‘σήμερα το βράδυ’, ‘την επόμενη εβδομάδα’, ‘την προηγούμενη εβδομάδα’. Όλες

αυτές οι εκφράσεις βασίζονται για την ερμηνεία τους στη γνώση της σχετικής ώρας της εκφώνησης μιας συγκεκριμένης φράσης. Αν δεν γνωρίζουμε την ώρα ‘εκφώνησης’ ενός σημειώματος (δηλαδή συγγραφής) όπως στο [8], σε μια πόρτα γραφείου, δε γνωρίζουμε αν ο χρόνος αναμονής θα είναι μικρός ή μεγάλος.

[8] Επιστρέφω αμέσως.

Ομοίως αν επιστρέψουμε την επόμενη μέρα σ’ ένα bar το οποίο έχει το σημείωμα [9], τότε θα είμαστε (δεικτικά) ακόμα μία μέρα νωρίτερα για το δωρεάν ποτό.

[9] Δωρεάν ποτό αύριο.

Η ψυχολογική βάση της χρονικής δείξης φαίνεται να είναι παρόμοια με αυτήν της χωρικής δείξης. Αντιμετωπίζουμε τα χρονικά συμβάντα σαν αντικείμενα τα οποία κινούνται προς εμάς (μπαίνουν στη θέα μας) ή απομακρύνονται από εμάς (βγαίνουν από τη θέα μας). Μία μεταφορά που χρησιμοποιείται στα ελληνικά είναι αυτή των γεγονότων που έρχονται προς τον ομιλητή από το μέλλον (για παράδειγμα, ‘την ερχόμενη εβδομάδα’, ‘το ερχόμενο έτος’) και αυτά που απομακρύνονται από τον ομιλητή προς το παρελθόν (για παράδειγμα, ‘τις ημέρες που έφυγαν’, ‘την περασμένη εβδομάδα’). Ακόμα, αντιμετωπίζουμε το κοντινό ή άμεσο μέλλον σα να ήταν κοντά στο χρόνο εκφώνησης της πράξης χρησιμοποιώντας τα δεικτικά εγγύτητας ‘αυτό’, όπως στο ‘αυτήν την εβδομάδα’ ή ‘αυτήν την Πέμπτη’.

Ένα βασικό (αλλά συχνά μη αναγνωρίσιμο) είδος χρονικής δείξης είναι η επιλογή του χρόνου του ρήματος. Ενώ άλλες γλώσσες χρησιμοποιούν διαφορετικούς ρηματικούς τύπους για να εκφράσουν διαφορετικούς χρόνους, τα αγγλικά έχουν μόνο δύο βασικούς τύπους, το παρόν όπως στο [10 α] και το παρελθόν όπως στο [10β].

[10] α. Τώρα μένω εδώ. (I live here now.)

β. Τότε έμενα εκεί. (I lived there then.)

Ο ενεστώτας (present tense) είναι ο τύπος εγγύτητας και ο αόριστος (past tense) είναι ο τύπος απόστασης. Κάτι που συνέβη στο παρελθόν, όπως στο [11 α], συνήθως αντιμετωπίζεται από τον ομιλητή ως μακρινό σε σχέση με την παρούσα κατάσταση. Ίσως λιγότερο εμφανώς, κάτι το οποίο αντιμετωπίζεται ως εξαιρετικά απίθανο (ή αδύνατο) να συμβεί την παρούσα στιγμή, δηλώνεται επίσης μέσω του τύπου απόστασης (αόριστος), όπως στο [11 β].

[11] α. Μπορούσα να κολυπήσω (όταν ήμουν παιδί).

β. (Θα) μπορούσα να ήμουν στη Χαβάι (αν είχα χρήματα).

Ο αόριστος συνήθως χρησιμοποιείται στις υποθετικές προτάσεις που περιγράφουν συμβάντα τα οποία παρουσιάζονται από τον ομιλητή ως απόμακρα από την παρούσα πραγματικότητα, όπως στο [12].

[12] α. Αν είχα κότερο...

β. Αν ήμουν πλούσιος...

Καμιά από τις ιδέες που εκφράζονται στο [12] δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται σα να έχουν συμβεί στο παρελθόν. Παρουσιάζονται ως δεικτικά αποστασιοποιημένες από την παρούσα κατάσταση του ομιλητή. Τόσο μακρινές που πράγματι μεταδίδουν την άρνηση (συμπεραίνουμε ότι ο ομιλητής δεν έχει κότερο και δεν είναι πλούσιος).

Για να γίνει κατανοητή η σύνταξη των υποθετικών προτάσεων στα αγγλικά (συμπεριλαμβανομένων και εκείνων του τύπου ‘Had I sooner...’) πρέπει να παραδεχτούμε ότι στη χρονική δείξη ο τύπος που

δηλώνει την απόσταση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δηλώσει, όχι μόνο η απόσταση από τον παρόντα χρόνο, αλλά ακόμα και την απόσταση από την τωρινή πραγματικότητα και τα γεγονότα.

Δείξη και Γραμματική (Deixis and grammar)

Οι βασικές διαφοροποιήσεις για την προσωπική, χωρική και χρονική δείξη που περιγράψαμε βρίσκουν εφαρμογή σε μια από τις πιο συνηθισμένες δομικές διακρίσεις της γραμματικής – αυτή μεταξύ ευθύ και πλάγιου λόγου. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι δεικτικές εκφράσεις για τα πρόσωπα (‘εσύ’), τις τοποθεσίες (‘εδώ’) και το χρόνο (‘αυτό το απόγευμα’) μπορούν όλες να ερμηνευθούν στα ίδια συμφραζόμενα, όπως για παράδειγμα όταν ο ομιλητής εκφωνεί το [13 α].

[13] α. Σχεδιάζεις να είσαι εδώ αυτό το απόγευμα;

β. Τη ρώτησα αν σχεδίαζε να είναι εκεί εκείνο το απόγευμα.

Όταν τα συμφραζόμενα αλλάζουν, όπως στο παράδειγμα [13β], για να γίνει πλάγια αναφορά στην προηγούμενη φράση, τότε η φράση αυτή σημαδεύεται δεικτικά σε σχέση με την περίπτωση της ερώτησης. Σημειωτέον ότι οι όροι εγγύτητας που εμφανίζονται στο [13 α] έχουν μετατραπεί στους αντίστοιχους όρους απόστασης στο [13β]. Αυτή η πολύ συνηθισμένη διαφορά στον πλάγιο λόγο υποδεικνύει τη διάκριση μεταξύ του σημείου ‘κοντά στον ομιλητή’ που σχετίζεται με τον ευθύ λόγο και του σημείου ‘μακριά από τον ομιλητή’ που σχετίζεται με τον πλάγιο λόγο. Οι δεικτικοί όροι εγγύτητας μιας φράσης κατά τον ευθύ λόγο που αναφέρονται, μεταδίδουν, συχνά μ’ ένα δραματικό τρόπο, την αίσθηση ότι βρισκόμαστε στο ίδιο περιβάλλον με αυτό στο οποίο εκτυλίσσεται η πράξη. Οι δεικτικοί όροι απόστασης στον πλάγιο λόγο, που αναφέρεται, κάνει το αρχικό λεκτικό συμβάν να φαίνεται πιο μακρινό.

Δε θα πρέπει να μας εκπλήσει το γεγονός ότι οι δεικτικές εκφράσεις τοποθετήθηκαν όλες στο καλάθι των αχρήστων της Πραγματολογίας. Η ερμηνεία τους βασίζεται στα συμφραζόμενα και στην πρόθεση του ομιλητή και εκφράζουν σχετική απόσταση. Δεδομένου του μικρού μεγέθους και του εξαιρετικά ευρύ πεδίου των δυνατών χρήσεών τους, οι δεικτικές εκφράσεις πάντοτε σημαίνουν πολύ περισσότερα από αυτά που λέγονται.

3

Αναφορά και Συμπερασμός

Στην προηγούμενη συζήτηση για τη δείξη, υπήρχε η προϋπόθεση ότι οι λέξεις που αναφέρονται σε πρόσωπα και πράγματα χρησιμοποιούνταν με σχετική σαφήνεια. Πράγματι, οι άνθρωποι πράττουν κάτι αρκετά εύκολα, αλλά δύσκολα εξηγούν τον τρόπο με τον οποίο το έπραξαν. Για την ακρίβεια γνωρίζουμε ότι οι λέξεις από μόνες τους δεν κάνουν καμμία αναφορά. Οι άνθρωποι είναι αυτοί που κάνουν τις αναφορές. Θα έπρεπε να σκεφτόμαστε την **Αναφορά** (Reference) ως μία πράξη κατά την οποία ένας ομιλητής, ή ένας συγγραφέας, χρησιμοποιεί τους γλωσσικούς τύπους για να δώσει τη δυνατότητα στον ακροατή, ή στον αναγνώστη, να αναγνωρίσει κάτι.

Αυτοί οι γλωσσικοί τύποι είναι οι **Εκφράσεις Αναφοράς** (Referring Expressions) και μπορεί να είναι κύρια ονόματα (για παράδειγμα, ‘ο Σαίξπηρ’, ‘η Ελλάδα’, ο Όλυμπος’), οριστικές ονοματικές φράσεις (για παράδειγμα, ‘ο συγγραφέας’, ‘ο τραγουδιστής’, ‘το νησί’) ή αόριστες ονοματικές φράσεις (για παράδειγμα, ‘ένας άντρας’, ‘μία γυναίκα’, ‘ένα όμορφο τοπίο’) και αντωνυμίες (για παράδειγμα, ‘αυτός’, ‘αυτή’, ‘αυτό’, ‘αυτούς’). Η μια ή η άλλη έκφραση αναφοράς επιλέγεται κυρίως βάσει σ’ αυτό που ο ομιλητής (προ)υποθέτει ότι ο ακροατής ήδη γνωρίζει. Αυτές οι αντωνυμίες που λειτουργούν ως εκφράσεις αναφοράς (για παράδειγμα, ‘Πάρε αυτό’, ‘Κοίταξέ τον!’) μπορεί να είναι επαρκείς για μια επιτυχή αναφορά, για κοινά οπτικά πεδία, αλλά όταν η αναγνώριση φαίνεται πιο δύσκολη, χρησιμοποιούνται πιο περίπλοκες ονοματικές φράσεις (για παράδειγμα ‘Θυμάσαι εκείνον τον περίεργο τύπο με το αστείο καπέλο;’)

Τότε, η Αναφορά συνδέεται με τους στόχους του ομιλητή (για παράδειγμα, για να αναγνωρίσει κάτι) και τις πεποιθήσεις του για τη χρήση της γλώσσας (δηλαδή, αναμένεται ο ακροατής να ξέρει αυτό το συγκεκριμένο αντικείμενο;). Ακόμα, για να γίνει μια επιτυχής αναφορά, πρέπει να προσδιορίσουμε το ρόλο του **Συμπερασμού** (Inference). Επειδή δεν υπάρχει μία άμεση σχέση μεταξύ οντοτήτων και λέξεων, ο ακροατής οφείλει να συμπεράνει σωστά ποια οντότητα επιθυμεί να αναγνωρίσει ο ομιλητής όταν χρησιμοποιεί μια συγκεκριμένη έκφραση αναφοράς. Συνήθως επιθυμούμε να αναφέρουμε κάποια οντότητα ή πρόσωπο χωρίς να γνωρίζουμε ακριβώς ποιο ‘όνομα’ θα ήταν το καταλληλότερο. Μπορούμε ακόμα να χρησιμοποιήσουμε αόριστες εκφράσεις (για παράδειγμα, ‘το ‘κείνο εκεί’, ‘το πώς το λένε’, ‘το αποτέτοιο’, ‘το μαραφέτι’), βασιζόμενοι στην ικανότητα του ακροατή να συμπεράνει ποιο αντικείμενο αναφοράς έχουμε κατά νου. Οι ομιλητές επινοούν ακόμα και ονόματα. Υπήρχε κάποιος που παρέδιδε δέματα στο γραφείο μου και δε γνώριζα το ‘πραγματικό’ του όνομα, αλλά μπορούσα να συμπεράνω την ταυτότητά του όταν η γραμματέας αναφερόταν σ’ αυτόν όπως στο [1]

[1] Ο κύριος Κολόνιας άργησε σήμερα.

Το [1] χρησιμοποιείται για να διευκρινήσει ότι η αναφορά δε βασίζεται σ’ έναν αντικειμενικά σωστό (σε αντίθεση με το λανθασμένο) ορισμό, αλλά στην επιτυχή (σε αντίθεση με την ανεπιτυχή) επιλογή έκφρασης.

Από το παράδειγμα [1] συμπεραίνουμε ότι η επιτυχής αναφορά βασίζεται στη συνεργασία ομιλητή και ακροατή, αφού και οι δύο οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τι έχει ο άλλος κατά νου.

Αναφορικές και Αποδοτικές Χρήσεις (Referential and attributive uses)

Είναι σημαντικό να καταλάβουμε ότι όλες οι εκφράσεις αναφοράς δεν έχουν αναγνωρίσιμα **αντικείμενα αναφοράς** (referents). Για την αναγνώριση μίας φυσικά παρούσας οντότητας μπορούν να χρησιμοποιηθούν αόριστα ονοματικά σύνολα, όπως στο [2 α], αλλά αόριστα ονοματικά σύνολα μπορούν ακόμα να χρησιμοποιηθούν για να περιγράψουν οντότητες που υποτίθεται ότι υπάρχουν αλλά είναι άγνωστες, όπως στο [2β], ή ακόμα και οντότητες που απ' όσο γνωρίζουμε, δεν υπάρχουν [2γ].

- [2] α. Σε περιμένει κάποιος άντρας.
- β. Θέλει να παντρευτεί κάποια με μεγάλη περιουσία.
- γ. Θα θέλαμε να γνωρίσουμε ένα τρίμετρο μπασκετμπολίστα.

Η έκφραση στο [2β], 'κάποια με μεγάλη περιουσία', μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ορίσει μία οντότητα που ο ομιλητής την γνωρίζει μόνο βάσει των ιδιοτήτων που βρίσκονταν στην περιγραφή. Σ' αυτήν την περίπτωση, η λέξη 'κάποια' μπορεί να αντικατασταθεί από το 'κάθε μία'. Αυτή η αντικατάσταση μερικές φορές ονομάζεται **Αποδοτική Χρήση** (Attributive Use), που σημαίνει 'οποιοσδήποτε/ οτιδήποτε ταιριάζει στην περιγραφή'. Η Αποδοτική χρήση δεν είναι ίδια με την **Αναφορική Χρήση** (Referential Use) αφού με την Αποδοτική όταν έχω στο μυαλό μου μία γυναίκα αντί να χρησιμοποιήσω το όνομά της ή κάποιο άλλο περιγραφικό στοιχείο, διαλέγω την έκφραση στο [2β], ίσως επειδή θεωρώ ότι θα ενδιέφερε περισσότερο τον ακροατή να ακούσει ότι αυτή η γυναίκα έχει μεγάλη περιουσία παρά το όνομά της.

Παρόμοια διαφοροποίηση μπορεί να εντοπιστεί και με τα οριστικά ονοματικά σύνολα. Κατά τη διάρκεια ενός ρεπορτάζ για ένα μυστηριώδη θάνατο, ο ρεπόρτερ διατυπώνει το [3] χωρίς να γνωρίζει αν υπάρχει σίγουρα κάποιο πρόσωπο που μπορεί να είναι το αντικείμενο αναφοράς της οριστικής έκφρασης 'ο δολοφόνος'. Αυτό αποτελεί αποδοτική χρήση (δηλαδή 'οποιοσδήποτε διέπραξε τη δολοφονία'), που βασίζεται στην υπόθεση του ομιλητή ότι το αντικείμενο αναφοράς είναι υπαρκτό.

- [3] Ο δολοφόνος δεν άφησε κανένα ίχνος.

Ωστόσο, αν ένα συγκεκριμένο άτομο είχε οριστεί ως ο αυτουργός της δολοφονίας και τον είχαν κυνηγήσει, αλλά είχε δραπετεύσει, τότε αν ο ρεπόρτερ διατύπωνε την πρόταση στο [3] για αυτό το άτομο θα είχε αναφορική χρήση και θα βασιζόταν στη γνώση του ομιλητή ότι το αντικείμενο αναφοράς υπάρχει.

Το χαρακτηριστικό στοιχείο αυτής της διαφοράς είναι ότι οι εκφράσεις από μόνες τους δεν μπορούν να αντιμετωπίζονται να δηλώνουν αναφορά (όπως συχνά υποθέτεται στη σημασιολογική θεωρία), αλλά ότι λειτουργούν ή δε λειτουργούν μέσα σ' ένα γενικό περιβάλλον, βάσει των επιθυμιών του ομιλητή ή του συγγραφέα. Οι ομιλητές συχνά μας προκαλούν να αναγνωρίσουμε αυτό για το οποίο μιλούν, μέσω των αποδοτικών χρήσεων, ακόμα και όταν το αντικείμενο που περιγράφεται δεν υπάρχει, όπως στο [2γ]. Μερικά ακόμα γνωστά μέλη αυτής της ομάδας είναι τα ξωτικά και ο Άι- Βασίλης.

Ονόματα και Αντικείμενα Αναφοράς (Names and Referents)

Στην εκδοχή της αναφοράς που παρουσιάζεται εδώ υπάρχει μία βασική συνεργασία μεταξύ της 'πρόθεσης για αναγνώριση' ('intention- to- identify') και της 'αναγνώρισης της πρόθεσης' ('recognition- of- intention'). Αυτή η διαδικασία δε χρειάζεται μόνο συνεργασία μεταξύ ομιλητή και ακροατή· εμφανίζεται ως σύμβαση ανάμεσα σε όλα τα μέλη μιας κοινότητας που μοιράζονται μια κοινή γλώσσα και ένα κοινό πολιτισμικό πειβάλλον. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει η σύμβαση κατά την οποία κάποιες συγκεκριμένες

εκφράσεις αναφοράς χρησιμοποιούνται κατά κανόνα για τον εντοπισμό συγκεκριμένων οντοτήτων. Η καθημερινή εμπειρία αποδεικνύει ότι η λειτουργία αυτής της σύμβασης είναι επιτυχής. Συνεπώς, αυτή η επιτυχία γίνεται η αιτία να συμπεράνουμε ότι οι εκφράσεις αναφοράς μπορούν να ορίσουν μόνο πολύ συγκεκριμένες οντότητες. Αυτή η υπόθεση μπορεί να μας κάνει να σκεφτούμε ότι ένα ουσιαστικό ή κύριο όνομα όπως ‘ο Σαίξπηρ’ χρησιμοποιείται για να μας βοηθήσει να αναγνωρίσουμε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο. Μπορεί να μας κάνει ακόμα να σκεφτούμε ότι μία έκφραση που εμπεριέχει ένα συνηθισμένο ουσιαστικό, όπως ‘η χωριάτικη σαλάτα’, μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο για να μας βοηθήσει να εντοπίσουμε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο. Αυτή η πεποίθηση είναι λανθασμένη. Μία σωστή πραγματολογική σκοπιά της αναφοράς μας επιτρέπει να καταλάβουμε τον τρόπο με τον οποίο εντοπίζουμε ένα πρόσωπο μέσω της έκφρασης ‘η χωριάτικη σαλάτα’ και αναγνωρίζουμε ένα αντικείμενο μέσω του ονόματος ‘Σαίξπηρ’.

Για παράδειγμα, δε θα ήταν περίεργο αν ένας μαθητής έθετε σ’ έναν άλλο την ερώτηση στο [4 α] και έπαιρνε την απάντηση στο [4β].

- [4] α. Μπορώ να δανειστώ το Σαίξπηρ σου;
- β. Φυσικά, είναι πάνω στο τραπέζι.

Δεδομένων των συμφραζομένων που μόλις δημιουργήθηκαν, το αντικείμενο αναφοράς που ο ομιλητής είχε την πρόθεση να αναγνωρίσει ο ακροατής και το αντικείμενο αναφοράς το οποίο τελικά συμπέρανε ο ακροατής δε ήταν πρόσωπο, αλλά προφανώς ένα βιβλίο (πρόσεξε το εννοούμενο υποκείμενο ‘αυτό’)

Σ’ ένα εστιατόριο, ένας σερβιτόρος που φέρνει την παραγγελία φαγητού για έναν άλλο σερβιτόρο, τον ρωτά το [5α] και παίρνει ως απάντηση το [5β]

- [5] α. Πού κάθεται η ‘χωριάτικη σαλάτα’;
- β. Είναι εκεί κάτω, κοντά στο παράθυρο.

Δεδομένων των συμφραζομένων, το αντικείμενο αναφοράς που εντοπίζεται δεν είναι ένα αντικείμενο, αλλά ένα πρόσωπο (πρόσεξε το εννοούμενο υποκείμενο ‘αυτός- ή’).

Τα παραδείγματα [4] και [5] μας επιτρέπουν να καταλάβουμε ακόμα καλύτερα πώς λειτουργεί η αναφορά. Το παράδειγμα με το Σαίξπηρ στο [4] δείχνει ότι υπάρχει ένα συμβατικό (και ενδεχομένως πολιτισμικά συγκεκριμένο) σύνολο οντοτήτων το οποίο μπορεί να εντοπιστεί βάσει του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιείται το όνομα του συγγραφέα. Ας ονομάσουμε αυτές τις οντότητες ‘αποκυήματα του συγγραφέα’. Αυτό θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε τις προτάσεις στο [6].

- [6] α. Ο Σαίξπηρ γεμίζει όλο το κάτω ράφι.
- β. Θα πάμε στο Λονδίνο να δούμε Σαίξπηρ.
- γ. Δε μου άρεσε ο Σαίξπηρ στο σχολείο.

Προφανώς, αυτή η σύμβαση δεν ισχύει μόνο για συγγραφείς, αλλά και για καλλιτέχνες [7α], συνθέτες [7β], μουσικούς [7γ] και για πολλούς άλλους παραγωγούς αντικειμένων.

- [7] α. Ο Πικάσο είναι σ’ εκείνον τον τοίχο.
- β. Ο καινούργιος Μότσαρτ είναι μεγαλύτερης αξίας από το Μπαχ.
- γ. Λείπουν οι Πυξ Λαξ μου.

Αυτό είναι μία **Πραγματολογική Σύνδεση** (Pragmatic Connection) μεταξύ των κύριων ονομάτων και των αντικειμένων με τα οποία αυτά τα ονόματα είναι συμβατικά συνδεδεμένα μέσα σ’ ένα καθορισμένο

κοινωνικό – πολιτισμικό περιβάλλον. Η αναφορική χρήση ενός κύριου ονόματος με σκοπό να αναγνωρίσουμε κάθε τέτοιο αντικείμενο προκαλεί τον ακροατή να κάνει τον αναμενόμενο συμπερασμό (για παράδειγμα, από το όνομα του συγγραφέα να συμπεράνει το βιβλίο του συγγραφέα) και έτσι να δείξει στον εαυτό του ότι είναι μέλος της ίδιας κοινότητας με τον ομιλητή. Σε τέτοιες περιπτώσεις, είναι εμφανές ότι περισσότερα μεταδίδονται από αυτά που λέγονται.

Το είδος της ερμηνείας της αναφοράς που περιγράφηκε μόλις παραπάνω είναι αυτό που επιτρέπει στους αναγνώστες να κατανοούν τους τίτλους των εφημερίδων που εμπεριέχουν ονόματα χωρών. Στο παράδειγμα [8α] συμπεραίνουμε ότι το αντικείμενο αναφοράς είναι η ομάδα ποδοσφαίρου, και όχι η κυβέρνηση της χώρας, και στο παράδειγμα [8β] συμπεραίνουμε ότι το αντικείμενο αναφοράς είναι η κυβέρνηση της χώρας, και όχι η ομάδα ποδοσφαίρου.

[8] α. Η Βραζιλία κέρδισε το Παγκόσμιο Κύπελο.

β. Η Ιαπωνία κερδίζει τον πρώτο γύρω των εμπορικών διαπραγματεύσεων.

Ο Ρόλος του Συν- Κειμένου (Co-text)

Σε πολλά από τα προηγούμενα παραδείγματα, η ικανότητά μας να αναγνωρίσουμε τα αντικείμενα αναφοράς που ήταν στην πρόθεση του ομιλητή, στην πραγματικότητα δε βασιζόταν μόνο στην ικανότητά μας να καταλάβουμε την έκφραση αναφοράς. Μας βοήθησε και το γλωσσικό υλικό, ή το συν- κείμενο (co-text), που συνόδευε την έκφραση αναφοράς. Όταν το [8 α] εμφανίστηκε ως τίτλος, η έκφραση αναφοράς ήταν η ‘Βραζιλία’ ενώ το ‘κέρδισε το Παγκόσμιο Κύπελο’ ήταν μέρος του συν- κειμένου (το υπόλοιπο μέρος της εφημερίδας αποτελούσε κι άλλο συν- κείμενο). Το συν- κείμενο οριοθετεί το πεδίο των δυνατών ερμηνειών που μπορούμε να δώσουμε σε μια λέξη όπως ‘η Βραζιλία’. Συνεπώς είναι παραπλανητικό ορίζουμε την αναφορά ως την ικανότητά μας να αναγνωρίζουμε μέσω της έκφρασης αναφοράς, τα αντικείμενα αναφοράς. Η έκφραση αναφοράς στην πραγματικότητα παρέχει ένα **Πεδίο Αναφορών** (Range of Reference). Αυτό σημαίνει ότι παρέχει έναν αριθμό δυνατών αντικειμένων αναφοράς. Επιστρέφοντας σ’ ένα προηγούμενο παράδειγμα, μπορούμε να δείξουμε ότι, ενώ η φράση ‘χωριάτικη σαλάτα’ παραμένει η ίδια, τα διαφορετικά συν- κείμενα στο [9 α] και [9β] οδηγούν σ’ ένα διαφορετικό είδος ερμηνείας σε κάθε περίπτωση (δηλαδή, σε ‘φαγητό’ στο [9 α] και σε ‘πρόσωπο’ στο [9β]).

[9] α. Η χωριάτικη σαλάτα φτιάχνεται με ντομάτες και αγγούρι.

β. Η ‘χωριάτικη σαλάτα’ έφυγε χωρίς να πληρώσει.

Φυσικά, το συν- κείμενο είναι γλωσσικό μέρος του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο χρησιμοποιείται μία έκφραση αναφοράς. Το φυσικό περιβάλλον ή τα **Συμφραζόμενα** (Context) αναγνωρίζονται πιο εύκολα και αφού επιδρούν περισσότερο στον τρόπο με τον οποίο οι εκφράσεις αναφοράς πρόκειται να ερμηνευθούν. Το φυσικό περιβάλλον ενός εστιατορίου και οι λεκτικές συμβάσεις όσων εργάζονται εκεί, μπορεί να είναι αποφασιστικές για την ερμηνεία του [9β]. Ομοίως, είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε ότι ένα νοσοκομείο είναι το γενικό περιβάλλον για το [10 α], ένα οδοντιατρείο για το [10β] και μια υποδοχή ξενοδοχείου για το [10γ].

[10] α. Το έμφραγμα δεν πρέπει να μετακινηθεί.

β. Το ενετκάμισό σας μόλις τηλεφώνησε.

γ. Δύο δωμάτια παραπονέθηκαν για τη θέρμανση.

Τα παραδείγματα στο [10] υποστηρίζουν μερικώς την ανάλυση της αναφοράς η οποία βασίζεται στα συμφραζόμενα του τόπου και στη γνώση των συμμετεχόντων για τον τόπο. Η ανάλυση αυτή βασίζεται σημαντικά στην οικειότητα που έχει ο καθένας με τις τοπικές κοινωνικο – πολιτισμικές συμβάσεις ως βάση της αναφοράς (για παράδειγμα, αν κάποιος είναι άρρωστος στο νοσοκομείο, τότε μπορεί να εντοπίζεται από τις νοσοκόμες μέσω του είδους της αρρώστιας του). Αυτές οι συμβάσεις μπορεί να διαφέρουν σημαντικά από την μια κοινωνική ομάδα στην άλλη και μπορεί να διαφορετική χρειά από τη μία γλώσσα στην άλλη. Τότε, η αναφορά δεν είναι απλά η σχέση μεταξύ του νοήματος μιας λέξης ή φράσης με κάποιο αντικείμενο ή πρόσωπο. Είναι μία κοινωνική ενέργεια, κατά την οποία ο ομιλητής προϋποθέτει ότι η λέξη ή η φράση που επιλέγει για να εντοπίσει ο άλλος είτε είναι αντικείμενο είτε πρόσωπο θα ερμηνευθεί όπως ο ίδιος σκόπευε.

Ενδοκειμενική Αναφορά (Anaphoric Reference)

Στην προηγούμενη συζήτηση ασχοληθήκαμε με μεμονομένες ενέργειες αναφοράς. Ωστόσο, στο μεγαλύτερο μέρος του προφορικού και γραπτού μας λόγου οφείλουμε να λάβουμε υπόψη μας περισσότερες από μία προτάσεις για να καταλάβουμε για ποιον και για τι μιλάμε. Αφού εισάγουν κάποια οντότητα, οι ομιλητές χρησιμοποιούν διάφορες εκφράσεις για να διατηρήσουν την αναφορά, όπως στο [11].

[11] Στο έργο, ένας άντρας και μία γυναίκα προσπαθούσαν να κάνουν μπάνιο μία γάτα. Ο άντρας κρατούσε τη γάτα ενώ η γυναίκα έριχνε πάνω της νερό. Εκείνος της είπε κάτι και άρχισαν να γελούν.

Η αρχική αναφορά ή η εισαγωγική μνεία, είναι συνήθως αόριστη (‘ένας άντρας’, ‘μία γυναίκα’, ‘μία γάτα’). Στο [11] οι οριστικές ονομαστικές φράσεις (‘ο άντρας’, ‘τη γάτα’, ‘η γυναίκα’) και οι αντωνυμίες (‘της’, ‘εκείνος’) δείχνουν την αναφορά που ακολουθεί στα ήδη παρουσιασθέντα αντικείμενα αναφοράς, γενικά γνωστή ως **Ενδοκειμενική Αναφορά (Anaphoric Reference)**, ή **αναφορά (anaphora)**. Με τεχνικούς όρους, η δεύτερη ή (επ)ακόλουθη έκφραση είναι το **Αναφορικό Στοιχείο (Anaphor)** και η αρχική έκφραση είναι ο **Αναφερόμενος Όρος (Antecedent)**.

Είναι παραπλανητικό να θεωρούμε την ενδοκειμενική αναφορά ως τη διαδικασία κατά την οποία εντοπίζουμε ακριβώς την ίδια οντότητα όπως αυτή δηλώθηκε από τον αναφερόμενο όρο. Σε πολλές περιπτώσεις η (προ)ϋπόθεση δε διαφέρει από την ερμηνεία της, αλλά σ’ εκείνες τις περιπτώσεις που περιγράφεται μία αλλαγή ή μια συνέχεια, η ενδοκειμενική αναφορά πρέπει να ερμηνευθεί διαφορετικά. Στο παράδειγμα [12], από μία συνταγή, η αρχική έκφραση αναφοράς ‘έξι πατάτες’ εντοπίζει κάτι διαφορετικό από την αναφορική αντωνυμία ‘τες’ (‘αυτές’), η οποία πρέπει να ερμηνευθεί ως ‘οι έξι ξεφλουδισμένες και ψιλοκομμένες πατάτες’.

[12] Ξεφλουδίστε και ψιλοκόψτε έξι πατάτες. Τοποθετήστε τις σε κρύο αλατισμένο νερό.

Υπάρχει ακόμα και το αντίστροφο του αναφερόμενου όρου – το αναφορικό (υπό)δείγμα που μερικές φορές βρίσκεται στην αρχή ιστοριών, όπως στο παράδειγμα [13].

[13] Έστριψα στη γωνία και το πέρασα γρήγορα. Υπήρχε ένα μεγάλο φίδι στη μέση του δρόμου.

Σημειώστε ότι η αντωνυμία ‘το’ χρησιμοποιείται στην αρχή και είναι δύσκολο να ερμηνευτεί μέχρις ότου παρουσιαστεί στην επόμενη πρόταση ολόκληρο το ονομαστικό σύνολο. Αυτό το δείγμα είναι τεχνικά γνωστό ως **Καταφορά (Cataphora)** και δεν εμφανίζεται τόσο συχνά όσο η αναφορά.

Υπάρχει ένα πεδίο εκφράσεων οι οποίες χρησιμοποιούνται για την ενδοκειμενική αναφορά. Οι πιο συνηθισμένοι τύποι είναι αντωνυμίες, όπως το ‘το’ στο [14 α], αλλά χρησιμοποιούνται ακόμη και ονοματικά σύνολα, για παράδειγμα ‘οι φέτες’ στο [14β].

- [14] α. Ξεφλουδίστε ένα κρεμμύδι και κόψτε το σε φέτες.
β. Ρίξτε τις φέτες σε ζεστό λάδι.
γ. Τηγανίστε για τρία λεπτά.

Όταν η ερμηνεία απαιτεί εμείς να εντοπίσουμε μια οντότητα, όπως στο ‘Τηγανίστε (;) για τρία λεπτά’, στο [14γ], και δεν είναι παρούσα καμμία γλωσσική έκφραση, αυτό ονομάζεται **Μηδενική Αναφορά** (Zero Anaphora) ή **Έλλειψη** (Ellipsis). Με τη χρήση της μηδενικής αναφοράς ως μέσου διατήρησης της αναφοράς περιμένουμε ότι ο ακροατής θα έχει τη δυνατότητα να συμπεράνει ποιο ή τι ο ομιλητής επιθυμεί να προσδιορίσει. Είναι ακόμα μια περίπτωση ότι περισσότερα μεταδίδονται από αυτά που λέγονται.

Ακόμα, όταν οι εκφράσεις αναφοράς δεν είναι γλωσσικά συνδεδεμένες με τους όρους αναφοράς τους, ο ακροατής αναμένεται να χρησιμοποιήσει πιο συγκεκριμένα είδη αναφοράς. Αυτό το στοιχείο σημειώθηκε στο Κεφάλαιο 1 με το παράδειγμα του ‘ποδηλάτου’, και διευκρινίζεται εκτενέστερα στο [15].

- [15] α. Μόλις νοίκιασα ένα σπίτι. Η κουζίνα είναι μεγάλη.
β. Συνοδεύσαμε το φαγητό με Chardonnay. Το κρασί ήταν το καλύτερο μέρος.
γ. Το λεωφορείο ήρθε στην ώρα του, αλλά (αυτός) δε σταμάτησε.

Για να κατανοήσουμε το [15 α] απαιτείται ένας συμπερασμός έτσι ώστε να κάνουμε την αναφορική σύνδεση (δηλαδή αν το X είναι σπίτι, τότε το X έχει κουζίνα). Τέτοιοι συμπερασμοί βασίζονται στην προϋποτιθέμενη γνώση που, όπως στο [15β], ενδέχεται να είναι πολύ πιο συγκεκριμένη (δηλαδή, το Chardonnay είναι ένα είδος κρασιού). Επιπροσθέτως, η διαδικασία του συμπερασμού μπορεί θεωρείται από μερικούς ομιλητές τόσο αυτόματα (για παράδειγμα, ένα λεωφορείο έχει οδηγό), ώστε μεταβένουν απευθείας σε μια αντωνυμία για ενδοκειμενική αναφορά, όπως στο [15γ]. Στο παράδειγμα αυτό, σημειώστε ότι ο αναφερόμενος όρος (‘το λεωφορείο’) και το αναφορικό στοιχείο (‘αυτός’) δεν συμφωνούν γραμματικά (δηλαδή, κανονικά ένα λεωφορείο θα ήταν ‘αυτό’). Όπως ήδη επισημάνθηκε, για να είναι επιτυχής μία αναφορά δε βασιζόμαστε σε κάποια αυστηρώς κυριολεκτική ή γραμματικώς ‘ορθή’ σχέση μεταξύ των ιδιοτήτων του αντικειμένου αναφοράς και της επιλεγμένης έκφρασης αναφοράς. Η λέξη ‘σαλάτα’ μπορεί να προσδιορίσει ένα πρόσωπο και η αντωνυμία ‘αυτός’ μπορεί να γίνει το αναφορικό στοιχείο για ένα αντικείμενο. Το κλειδί για την κατανόηση της αναφοράς είναι η πραγματολογική διαδικασία με την οποία οι ομιλητές συλλέγουν τις γλωσσικές εκφράσεις για να προσδιορίσουν συγκεκριμένες οντότητες και προϋποθέτοντας ότι ο ακροατής θα συνεργαστεί και θα ερμηνεύσει αυτές τις εκφράσεις σύμφωνα με τους σκοπούς του ομιλητή.

Η κοινωνική διάσταση της αναφοράς μπορεί, ακόμα, να συνδέεται με το αποτέλεσμα της συνεργασίας. Η άμεση αναγνώριση ενός αντικειμένου αναφοράς σύμφωνα με τους σκοπούς του ομιλητή, συμβολίζει κάτι κοινό και μαζί μ’ αυτό έναν κοινωνικό σύνδεσμο, ακόμα και όταν χρησιμοποιείται μια ελάχιστη έκφραση αναφοράς (για παράδειγμα, μια αντωνυμία). Η από κοινού γνώση που προϋποτίθεται σε μία συζήτηση συμβάλλει εξίσου αποφασιστικά στη μελέτη της προϋπόθεσης (presupposition).

4

Προϋπόθεση και συνεπαγωγή

Στην συζήτηση που προηγήθηκε, σχετικά με την αναφορά, έγινε μνεία στην ιδέα ότι οι ομιλητές θεωρούν δεδομένο πως ορισμένες πληροφορίες είναι ήδη γνωστές στους ακροατές τους. Ακριβώς επειδή φέρονται ως γνωστές, τέτοιες πληροφορίες γενικότερα δεν θα δηλωθούν και συνεπώς θα θεωρηθούν μέρος όσων συμβάλλουν στη μετάδοση των νοημάτων, αλλά δεν εκφράζονται ρητά. Οι τεχνικοί όροι προϋπόθεση και συνεπαγωγή χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν δύο διαφορετικές όψεις αυτού του είδους πληροφοριών.

Αξίζει να σημειωθεί απ' την αρχή ότι η προϋπόθεση και η συνεπαγωγή θεωρούνταν πολύ πιο κεντρικές έννοιες στο παρελθόν απ' ό,τι σήμερα. Σε πιο πρόσφατες προσεγγίσεις, παρατηρείται μικρότερο ενδιαφέρον όσον αφορά τον τύπο τεχνικής συζήτησης, η οποία να σχετίζεται με λογική ανάλυση των φαινομένων αυτών. Ωστόσο, χωρίς κάποια εισαγωγή σ' αυτόν τον τύπο αναλυτικής συζήτησης, είναι πολύ δύσκολο να κατανοηθεί πώς αναπτύχθηκε η ισχύουσα σχέση μεταξύ σημασιολογίας και πραγματολογίας. Πολλά από όσα ακολουθούν σ' αυτό το κεφάλαιο προορίζονται για την επεξήγηση της διαδικασίας της σκέψης μέσα από προβλήματα που προκύπτουν κατά την ανάλυση κάποιων σημείων του νοήματος, το οποίο δεν είναι εμφανές. Ας ξεκινήσουμε προσδιορίζοντας τους όρους μας. Προϋπόθεση (presupposition) είναι το ζήτημα που ο ομιλητής θεωρεί εκ των προτέρων δεδομένο και το οποίο προηγείται μιας έκφρασης. Οι ομιλητές θέτουν προϋποθέσεις, όχι οι προτάσεις. Συνεπαγωγή (entailment) είναι αυτό που προκύπτει ως λογικό συμπέρασμα απ' όσα έχουν υποστηριχθεί στην προηγούμενη ρητή έκφραση. Οι προτάσεις καταλήγουν σε συνεπαγωγές, όχι οι ομιλητές.

Μπορούμε να αναγνωρίσουμε κάποιες από τις πληροφορίες οι οποίες ενδεχομένως θεωρούνται δεδομένες, που θα μπορούσαν να σχετίζονται με την έκφραση στο [1].

[1] Ο αδερφός της Μαρίας αγόρασε τρία άλογα.

Στην παραγωγή της έκφρασης στο [1], ο ομιλητής αναμένεται να θέτει τις προϋποθέσεις πως υπάρχει κάποιο πρόσωπο που ονομάζεται Μαρία και πως αυτή έχει αδερφό. Ο ομιλητής μπορεί επίσης να εκφράσει τις πιο συγκεκριμένες προϋποθέσεις πως η Μαρία έχει μόνο έναν αδερφό και πως αυτός έχει πολλά χρήματα. Όλες αυτές τις προϋποθέσεις τις θέτει ο ομιλητής, και όλες τους στην πραγματικότητα ενδέχεται να είναι ψευδείς. Η πρόταση στο [1] θα θεωρηθεί πως πληροί τις προϋποθέσεις ότι ο αδερφός της Μαρίας αγόρασε κάτι, αγόρασε τρία ζώα, αγόρασε δύο άλογα, αγόρασε ένα άλογο, και πολλές άλλες παρόμοιες λογικές συνέπειες. Αυτές οι συνεπαγωγές απορρέουν από την πρόταση, ανεξάρτητα απ' το αν οι πεποιθήσεις του ομιλητή είναι στην πραγματικότητα αληθείς ή ψευδείς. Μεταδίδονται χωρίς να εκφράζονται ρητά. Ωστόσο, εξαιτίας της λογικής της φύσης, η συνεπαγωγή γενικά δεν συζητείται τόσο στη σύγχρονη πραγματολογία ως η έννοια της προϋπόθεσης που περισσότερο βασίζεται στον ομιλητή.

Προϋπόθεση

Σε πολλές συζητήσεις γύρω από τη γενική ιδέα, η προϋπόθεση φέρεται ως η σχέση μεταξύ δύο προτάσεων. Αν πούμε ότι η πρόταση στο [2α.] περιέχει την πρόταση p και ότι η πρόταση στο [2β.] περιέχει την πρόταση

q, τότε, χρησιμοποιώντας το σύμβολο $\gg$ που σημαίνει ‘προϋποθέτει’, μπορούμε να αναπαραστήσουμε τη σχέση όπως στο [2γ.].

[2] α. Ο σκύλος της Μαρίας είναι χαριτωμένος. (= p)

β. Η Μαρία έχει σκύλο. (= q)

γ. $p \gg q$

Όταν παράγουμε το αντίθετο της πρότασης στο [2α.] αναιρώντας το (=OXI p), όπως στο [3α.], με ενδιαφέρον βλέπουμε ότι η σχέση της προϋπόθεσης δεν αλλάζει. Δηλαδή, η ίδια πρόταση q, επαναλαμβανόμενη ως [3β.], συνεχίζει να τίθεται ως προϋπόθεση από την OXI p, όπως φαίνεται στο [3γ.].

[3] α. Ο σκύλος της Μαρίας δεν είναι χαριτωμένος. (= OXI p)

β. Η Μαρία έχει σκύλο. (= q)

γ. OXI p $\gg$ q

Αυτή η ιδιότητα της προϋπόθεσης περιγράφεται γενικότερα ως **σταθερότητα υπό άρνησιν** (constancy under negation). Κατά βάση, σημαίνει ότι η προϋπόθεση ενός ισχυρισμού παραμένει σταθερή (δηλ.ακόμα αληθής) ακόμα και όταν ο ισχυρισμός αυτός αναιρείται. Σαν περαιτέρω παράδειγμα, θεωρείστε μία κατάσταση κατά την οποία διαφωνείτε (μέσω μιας άρνησης, όπως στο[4β.]) με κάποιον, ο οποίος έχει ήδη εκφράσει τον ισχυρισμό στο [4α.].

[4] α. Όλοι ξέρουν πως ο Γιάννης είναι χαρούμενος. (= p)

β. Δεν ξέρουν όλοι πως ο Γιάννης είναι χαρούμενος. (= OXI p)

γ. Ο Γιάννης είναι χαρούμενος. (= q)

δ. $p \gg q \ \& \ \text{OXI } p \gg q$

Προσέξτε ότι, παρόλο που οι δύο ομιλητές διαφωνούν ως προς την εγκυρότητα του p (δηλ.τον ισχυρισμό στο [4α.]), και οι δύο θεωρούν δεδομένη την αλήθεια του q (δηλ. [4γ.]) στην έκφραση των ισχυρισμών τους. Η πρόταση q, όπως φαίνεται στο [4δ.], τίθεται ως προϋπόθεση και από την p και από την OXI p, παραμένοντας σταθερή παρόλη την άρνηση.

Τύποι προϋπόθεσης

Στην ανάλυση του χαρακτηριστικού τρόπου έκφρασης των υποθέσεων των ομιλητών, η προϋπόθεση σχετίζεται με τη χρήση πολυάριθμων λέξεων, φράσεων και δομών. Θεωρούμε αυτές τις γλωσσικές φόρμες ως δείκτες **δυνάμει προϋποθέσεων** (potential presuppositions), οι οποίες μπορούν να γίνουν μόνο ενεργές προϋποθέσεις στα πλαίσια των συμφραζομένων του ομιλητή.

Όπως έχει ήδη διευκρινιστεί στα παραδείγματα [1] ως [3], η κτητική δομή στα ελληνικά σχετίζεται με μία προϋπόθεση ύπαρξης. Η **υπαρκτική προϋπόθεση** (existential presupposition) θεωρείται πως παρουσιάζεται όχι μόνο στις κτητικές δομές (π.χ. «το αυτοκίνητό σου» $\gg$ «έχεις αυτοκίνητο»), αλλά γενικότερα σε κάθε οριστική φράση. Χρησιμοποιώντας οποιαδήποτε απ’ τις εκφράσεις του [5], θεωρείται δεδομένο πως ο ομιλητής έχει δεσμευτεί ως προς την ύπαρξη των ονοματισμένων οντοτήτων.

[5] Ο βασιλιάς της Σουηδίας, η γάτα, το κορίτσι της διπλανής πόρτας,...

Θα επανεξετάσουμε τη βάση των υπαρκτικών προϋποθέσεων αργότερα, πρώτα όμως θα σημειώσουμε πως στο [4] παρουσιάζόταν ένας διαφορετικός τύπος προϋπόθεσης. Στο [4], το ρήμα «ξέρω» λαμβάνει χώρα σε μία δομή, «Όλοι ξέρουν πως q», όπου η q θεωρείται προϋπόθεση. Οι προϋποτιθέμενες

πληροφορίες που ακολουθούν ένα ρήμα όπως το «ξέρω» φέρονται ως γεγονός και περιγράφονται ως **γεγονοτική προϋπόθεση** (factive presupposition). Άλλα ρήματα, όπως το «συνειδητοποιώ» στο [6α.] και το «μετανιώνω» στο [6β.], καθώς και φράσεις συμπεριλαμβανομένου του «είμαι/είναι» με το «ενήμερος» [6γ.], «παράξενο» [6δ.], και «ευχαριστημένος» [6ε.] εκφράζουν γεγονοτικές προϋποθέσεις.

[6] α. Εκείνη δεν συνειδητοποίησε

πως ήταν άρρωστος. (>> Ήταν άρρωστος)

β. Μετανιώσαμε που του το είπαμε. (>> Του το είπαμε)

γ. Δεν ήμουν ενήμερος ότι ήταν

παντρεμένη. (>> Ήταν παντρεμένη)

δ. Δεν είναι παράξενο που έφυγε

νωρίς. (>> Έφυγε νωρίς)

ε. Είμαι ευχαριστημένος που

τέλειωσε. (>> Τέλειωσε)

Υπάρχουν επίσης και άλλες φόρμες που μπορεί να φέρονται ως η πηγή λεκτικών προϋποθέσεων. Μιλώντας γενικότερα, στη **λεκτική προϋπόθεση** (lexical presupposition) η χρήση μιας φόρμας μαζί με τη ρητά εκφρασμένη σημασία της ερμηνεύεται συμβατικά με την προϋπόθεση ότι μια άλλη (μη ρητά εκφρασμένη) σημασία γίνεται κατανοητή. Κάθε φορά που λέτε ότι κάποιος «κατάφερε» να κάνει κάτι, η ρητά εκφρασμένη σημασία είναι ότι το πρόσωπο κατά κάποιο τρόπο πέτυχε. Όταν λέτε ότι κάποιος «δεν τα κατάφερε», η ρητά εκφρασμένη σημασία είναι ότι το πρόσωπο δεν πέτυχε. Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει η προϋπόθεση (μη ρητά εκφρασμένη) ότι το πρόσωπο «προσπάθησε» να κάνει αυτό το κάτι. Έτσι, το «κατάφερε» ερμηνεύεται συμβατικά ως η απόφαση «πέτυχε» και η προϋπόθεση «προσπάθησε». Άλλα παραδείγματα, συμπεριλαμβανομένων των λεκτικών θεμάτων, «σταματώ», «αρχίζω» και «πάλι», παρουσιάζονται, με τις προϋποθέσεις τους, στο [7].

[7] α. Σταμάτησε το κάπνισμα. (>> Κάπνιζε)

β. Αρχισαν να παραπονούνται. (>> Πριν δεν παραπονούνταν)

γ. Αργήσατε πάλι. (>> Είχατε αργήσει και στο παρελθόν)

Στην περίπτωση της λεκτικής προϋπόθεσης, η χρήση μιας συγκεκριμένης έκφρασης απ' τον ομιλητή προορίζεται να προϋποθέσει μια άλλη (μη δηλωμένη) έννοια, ενώ αντίθετα στην περίπτωση της γεγονοτικής προϋπόθεσης, η χρήση μιας συγκεκριμένης έκφρασης προορίζεται να προϋποθέσει την αλήθεια των πληροφοριών που δηλώνονται μετά από αυτήν.

Εκτός από τις προϋποθέσεις που σχετίζονται με τη χρήση συγκεκριμένων λέξεων και φράσεων, υπάρχουν επίσης οι **δομικές προϋποθέσεις** (structural presuppositions). Σε αυτή την περίπτωση, συγκεκριμένες δομές προτάσεων αναλύονται ώστε να προϋποθέτουν συμβατικά και κανονικά πως μέρος της δομής θεωρείται δεδομένο ότι είναι αληθές. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι ομιλητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν τέτοιες δομές για να θεωρήσουν πληροφορίες ως προϋποτιθέμενες (δηλ. να θεωρείται δεδομένο ότι είναι αληθείς) και από εδώ και πέρα να γίνονται αποδεκτές ως αληθείς από τον ακροατή. Για παράδειγμα, τέτοιου είδους δομή ερώτησης, όπως φαίνεται στα [8α.] και [8β.], ερμηνεύεται συμβατικά με την προϋπόθεση ότι οι πληροφορίες που ακολουθούν τη φόρμα αυτή (δηλ. «Πότε» και «Πού») είναι ήδη γνωστές ως το κύριο ζήτημα.

[8] α. Πότε έφυγε; (>>Έφυγε)

β. Πού αγόρασες το ποδήλατο; (>>Αγόρασες το ποδήλατο)

Ο τύπος προϋπόθεσης που επεξηγείται στο [8] μπορεί να οδηγήσει τους ακροατές στην πεποίθηση ότι μάλλον οι πληροφορίες που παρουσιάζονται είναι απαραίτητως αληθείς, παρά η προϋπόθεση μόνο του προσώπου που υποβάλλει την ερώτηση. Για παράδειγμα, ας πούμε ότι ένα βράδυ στεκόσασταν σε μια διασταύρωση. Δεν είχατε αντιληφθεί εάν το φανάρι είχε ανάψει κόκκινο, όταν ένα αυτοκίνητο πέρασε απ' τη διασταύρωση. Το αυτοκίνητο αμέσως συγκρούστηκε. Ήσαστε μάρτυρας στη σύγκρουση και αργότερα σας υποβάλλεται η ερώτηση του [9].

[9] Πόσο γρήγορα έτρεχε το αυτοκίνητο όταν πέρασε με κόκκινο;

Αν απαντήσετε στην ερώτηση, όπως ζητείται (Απλώς απαντήστε στην ερώτηση!), και υπολογίσετε την ταχύτητα του αυτοκινήτου, τότε θα φανεί ότι δέχετε την αλήθεια της προϋπόθεσης (δηλ.>>το αυτοκίνητο πέρασε με κόκκινο). Τέτοιες προϋποθέσεις που βασίζονται σε κάποια δομή, μπορεί να αναπαριστούν έξυπνους τρόπους να κάνει κανείς πληροφορίες τις οποίες πιστεύει ο ομιλητής, να φαίνονται σαν αυτές που ο ακροατής θα έπρεπε να πιστέψει.

Μέχρι τώρα έχουμε παρατηρήσει συμπλέγματα συμφραζομένων νοημάτων, στα οποία θεωρείται δεδομένο πως οι προϋποθέσεις είναι αληθείς. Ωστόσο, υπάρχουν παραδείγματα μη γεγονοτικών προϋποθέσεων που σχετίζονται με αρκετά ρήματα. **Μη γεγονοτική προϋπόθεση** (non-factive presupposition) είναι εκείνη που θεωρείται δεδομένο ότι δεν είναι αληθής. Ρήματα όπως «ονειρεύομαι», «φαντάζομαι», και «προσποιούμαι», όπως φαίνεται στο [10], χρησιμοποιούνται με την προϋπόθεση πως ό,τι ακολουθεί δεν είναι αληθές.

[10] α. Ονειρεύτηκα πως ήμουν πλούσιος. (>>Δεν ήμουν πλούσιος)

β. Φανταστήκαμε πως ήμαστε στη Χαβάη. (>>Δεν ήμαστε στη Χαβάη)

γ. Προσποιείται πως είναι άρρωστος. (>>Δεν είναι άρρωστος)

Στο τέλος της συζήτησης όσον αφορά τη δείξη, έχουμε ήδη σημειώσει μια δομή που ερμηνεύεται με μη γεγονοτική προϋπόθεση («Αν είχα κότερο,...»). Πράγματι, αυτός ο τύπος δομής δημιουργεί μια **μη πραγματική προϋπόθεση** (counterfactual presupposition), με την έννοια πως όσα προϋποτίθενται όχι μόνο δεν είναι ψευδή, αλλά είναι το αντίθετο όσων είναι αληθή, ή «αντίθετα προς τα γεγονότα». Μια υποθετική δομή τέτοια όπως στο [11], γενικά αποκαλούμενη «ο υποθετικός λόγος του μη πραγματικού», προϋποθέτει πως οι πληροφορίες στην πρόταση-υπόθεση δεν είναι αληθείς τη στιγμή των λεγομένων.

[11] Αν ήσουν φίλος μου, θα με είχες βοηθήσει.

(>> Δεν είσαι φίλος μου)

Η ύπαρξη μη γεγονοτικών προϋποθέσεων είναι μέρος ενός προβλήματος που παρουσιάζει ενδιαφέρον για την ανάλυση ρητών εκφράσεων με περίπλοκες δομές, γνωστών γενικότερα ως «το πρόβλημα της προβολής», που θα διερευνηθεί στο επόμενο τμήμα.

Δείκτες δυνάμει προϋποθέσεων που συζητήθηκαν μέχρι τώρα, συνοψίζονται στον Πίνακα 4.1.

Είδος	Παράδειγμα	Προϋπόθεση
υπαρκτική	το X	>>Υπάρχει X
γεγονοτική	Μετάنيωσα που έφυγα.	>>Έφυγα
μη γεγονοτική	Προσποιείτο ότι ήταν χαρούμενος.	>>Δεν ήταν χαρούμενος
λεκτική	Κατάφερε να αποδράσει.	>>Προσπάθησε να αποδράσει
δομική	Πότε πέθανε;	>>Πέθανε
μη πραγματική	Αν δεν ήμουν άρρωστος,...	>>Είμαι άρρωστος

Πίνακας 4.1. Δυνάμει προϋποθέσεις

Το πρόβλημα της προβολής

Υπάρχει μια βασική προσδοκία ότι η προϋπόθεση μιας απλής πρότασης συνεχίζει να είναι αληθής όταν αυτή η απλή πρόταση γίνεται μέρος μιας πιο περίπλοκης πρότασης. Αυτή είναι μια εκδοχή της γενικής ιδέας ότι η σημασία μιας ολόκληρης πρότασης είναι ένας συνδυασμός της σημασίας των μερών της. Ωστόσο, η σημασία κάποιων προϋποθέσεων (ως «επιμέρους τμήματα») δεν υπρισχύει ώστε να γίνει η σημασία κάποιων περίπλοκων προτάσεων (ως «σύνολα»). Αυτό είναι γνωστό ως **το πρόβλημα της προβολής** (projection problem). Στο παράδειγμα [12] θα δούμε τι συμβαίνει στην προϋπόθεση q («η Μαρία ήταν άρρωστη») η οποία θεωρείται δεδομένο πως είναι αληθής στην απλή δομή του [12γ.], δεν «προβάλλει», όμως, στην περίπλοκη δομή [12η.]. Για να ακολουθήσουμε αυτόν τον τύπο ανάλυσης, πρέπει να σκεφτούμε μια κατάσταση στην οποία ένα πρόσωπο θα μπορούσε να πει «Φαντάστηκα ότι η Μαρία ήταν άρρωστη και κανένας δεν αντιλήφθηκε ότι ήταν άρρωστη».

[12] α. Κανένας δεν αντιλήφθηκε ότι η Μαρία ήταν άρρωστη. (=p)

β. Η Μαρία ήταν άρρωστη. (=q)

γ. $p \gg q$

(Σε αυτό το σημείο, ο ομιλητής εκφράζοντας ρητά το [12α.] προϋποθέτει το [12β.])

δ. Φαντάστηκα ότι η Μαρία ήταν άρρωστη. (=r)

ε. Η Μαρία δεν ήταν άρρωστη. (=OXI q)

ζ. $r \gg \text{OXI } q$

(Στο σημείο αυτό, ο ομιλητής εκφράζοντας ρητά το [12δ.] προϋποθέτει το [12ε.], το αντίθετο του [12β.])

η. Φαντάστηκα ότι η Μαρία ήταν άρρωστη και κανένας δεν αντιλήφθηκε ότι ήταν άρρωστη. (r & p)

θ. $r \& p \gg \text{OXI } q$

(Στο σημείο αυτό, μετά από τον συνδυασμό r & p, η προϋπόθεση q δεν μπορεί πια να θεωρείται δεδομένο πως είναι αληθής.)

Σε κάποιο παράδειγμα όπως το [12], η τεχνική ανάλυση μπορεί να είναι απλή, ίσως όμως είναι δύσκολο να σκεφτεί κανείς συμφραζόμενα νοήματα, στο πλαίσιο των οποίων κάποιος θα μιλούσε με αυτόν τον τρόπο. Ίσως το παράδειγμα [13] κατανοείται καλύτερα σε σχέση με τα συμφραζόμενα. Σε κάποιο επεισόδιο μιας σαπουνόπερας της τηλεόρασης, δύο χαρακτήρες κάνουν το διάλογο του [13].

[13] Σοφία : ‘Είναι τόσο θλιβερό. Ο Γιώργος λυπάται που η Μαρία έμεινε έγκυος.’

Κώστας : ‘Μα δεν την άφησε έγκυο αυτός. Αυτό τώρα το γνωρίζουμε.’

Αν συνδυάσουμε δύο από τα λεγόμενα του [13], έχουμε την αλληλουχία «ο Γιώργος λυπάται που η Μαρία έμεινε έγκυος, αλλά δεν την άφησε έγκυο αυτός». Προσδιορίζοντας τις διαφορετικές προτάσεις που περιλαμβάνονται, όπως στο [14], μπορούμε να δούμε πως η προϋπόθεση q στο [14β.] δεν επικρατεί ως η προϋπόθεση των συνδυασμένων ρητών εκφράσεων στο [14ε.].

[14] α. Ο Γιώργος λυπάται που η Μαρία έμεινε έγκυος. (=p)

β. Ο Γιώργος άφησε έγκυο τη Μαρία. (=q)

γ. $p \gg q$

δ. Δεν την άφησε έγκυο αυτός. (=r)

ε. Ο Γιώργος λυπάται που η Μαρία έμεινε έγκυος,

αλλά δεν την άφησε έγκυο αυτός. (=p & r)

ζ. $p \text{ \& } r \gg \text{OXI } q$

Ένας τρόπος να εξεταστεί στο σύνολό της η πρόταση που παρουσιάζεται στο [14ε.] είναι να ληφθεί υπόψη ως τα λεγόμενα ενός προσώπου που εκθέτει όσα συνέβησαν στη σαπουνόπερα εκείνη την ημέρα. Το πρόσωπο αυτό δεν θα θεωρήσει δεδομένο πως η προϋπόθεση q (δηλ. ότι ο Γιώργος άφησε έγκυο τη Μαρία) είναι αληθής όταν εκφράζει ρητά το [14ε.].

Μια απλή εξήγηση για το γεγονός ότι οι προϋποθέσεις δεν «προβάλλουν», είναι ότι ακυρώνονται απ’ τις συνεπαγωγές. Θυμηθείτε ότι συνεπαγωγή είναι αυτό που απαραίτητα προκύπτει ως λογικό συμπέρασμα από μία απόφαση. Στο παράδειγμα [13], τα λεγόμενα του Κώστα «δεν την άφησε έγκυο αυτός» στην πραγματικότητα συνεπάγονται ότι «ο Γιώργος δεν άφησε έγκυο τη Μαρία» ως λογική συνέπεια. Έτσι, όταν το πρόσωπο που παρακολουθούσε τη σαπουνόπερα σας λέει πως «ο Γιώργος λυπάται που η Μαρία έμεινε έγκυος, αλλά δεν την άφησε έγκυο αυτός», έχετε την προϋπόθεση q και τη συνεπαγωγή OXI q. Η συνεπαγωγή (απαραίτητο επακόλουθο όσων εκφράζονται ρητά) είναι απλώς περισσότερο ισχυρή από την προϋπόθεση (μια πρόωρη απόφαση).

Η ισχύς της συνεπαγωγής μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για να ακυρώσει υπαρκτικές προϋποθέσεις. Κανονικά, θεωρούμε δεδομένο πως όταν ένα πρόσωπο χρησιμοποιεί μια σαφή περιγραφή του τύπου «το X» (π.χ. «ο βασιλιάς της Αγγλίας»), προϋποθέτει την ύπαρξη της περιγραφόμενης οντότητας, όπως στα λεγόμενα του [15α.]. Επίσης σε κάθε ρητή έκφραση του τύπου «δεν υπάρχει X», όπως στο [15β.], υπάρχει η συνεπαγωγή ότι δεν υφίσταται κανένα X. Ωστόσο, ο ομιλητής του [15β.] εκφράζει ακόμα την προϋπόθεση ότι υπάρχει η περιγραφόμενη οντότητα;

[15] α. Μας επισκέφθηκε ο βασιλιάς της Αγγλίας.

β. Ο βασιλιάς της Αγγλίας δεν υπάρχει!

Αντί να σκεφτούμε ότι ο ομιλητής που εκφράζει ρητά το [15β.] ταυτόχρονα πιστεύει και ότι υπάρχει βασιλιάς της Αγγλίας (=προϋπόθεση) και ότι δεν υπάρχει βασιλιάς της Αγγλίας (=συνεπαγωγή), αναγνωρίζουμε ότι η συνεπαγωγή είναι πιο ισχυρή από την προϋπόθεση. Εγκαταλείπουμε την υπαρκτική προϋπόθεση.

Όπως έχει ήδη τονιστεί, θα ήταν καλύτερα να λάβουμε υπόψιν όλους τους τύπους προϋποθέσεων που επεξηγούνται στον Πίνακα 4.1 ως «δυνάμει προϋποθέσεις», οι οποίες γίνονται ενεργές προϋποθέσεις μόνο όταν οι ομιλητές έχουν σκοπό να αναγνωριστούν αυτές ως τέτοιες στα πλαίσια των λεγομένων. Πράγματι οι ομιλητές μπορούν να υποδείξουν ότι η δύναμει προϋπόθεση δεν παρουσιάζεται ως ισχυρή απόφαση. Κτητικές δομές όπως «το αυτοκίνητό του» φέρουν μια δύναμει προϋπόθεση (δηλ. έχει αυτοκίνητο), η οποία μπορεί να παρουσιαστεί δοκιμαστικά μέσω εκφράσεως, όπως το «ή κάτι τέτοιο», στο [16].

[16] α. Τι κάνει ο τύπος στο χώρο στάθμευσης;

β. Ψάχνει για το αυτοκίνητό του ή κάτι τέτοιο.

Στο [16β.], ο ομιλητής δεν είναι δεσμευμένος ως προς την προϋπόθεση (δηλ. έχει αυτοκίνητο) σαν γεγονός που θεωρείται δεδομένο. Αξίζει να θυμηθούμε ότι ποτέ μια λέξη ή φράση δεν θέτει προϋπόθεση. Μόνο οι ομιλητές θέτουν προϋποθέσεις.

Διατεταγμένες συνεπαγωγές (ordered entailments)

Μιλώντας γενικότερα, η συνεπαγωγή δεν είναι έννοια της πραγματολογίας (δηλ. δεν έχει να κάνει με τη σημασία που δίνει ο ομιλητής), αλλά αντίθετα, θεωρείται μία απολύτως λογική έννοια, που συμβολίζεται με το $\Vdash$. Μερικά παραδείγματα συνεπαγωγής για την πρόταση στο [17] παρουσιάζονται στο [18].

[17] Ο Κώστας κυνήγησε τρεις σκύλους. (= p)

[18] α. Κάτι κυνήγησε τρεις σκύλους. (= q)

β. Ο Κώστας έκανε κάτι σε τρεις σκύλους. (= r)

γ. Ο Κώστας κυνήγησε τρία πράγματα. (= s)

δ. Κάτι έγινε. (= t)

Αναπαριστώντας τη σχέση συνεπαγωγής ανάμεσα στο [17] και στο [18] ως $p \Vdash q$, απλώς συμβολίζουμε ένα λογικό επακόλουθο. Ας πούμε πως εκφράζοντας ρητά την πρόταση του [17], ο ομιλητής είναι απαραίτητως δεσμευμένος ως προς την αλήθεια πολυάριθμων **αφανών συνεπαγωγών** (background entailments) (μερικές μόνο απ' τις οποίες παρουσιάζονται στα [18α.-δ.]). Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση της ρητής έκφρασης [17], ο ομιλητής θα υποδείξει πώς θα διαταχθούν οι συνεπαγωγές. Αυτό σημαίνει ότι ο ομιλητής θα μεταδώσει, με χαρακτηριστική έμφαση, ποια συνεπαγωγή θεωρείται δεδομένο πως είναι προφανής, ή πιο σημαντική από κάθε άλλη, προκειμένου να ερμηνευτεί το επιδιωκόμενο μήνυμα. Για παράδειγμα, εκφράζοντας το [19α.], ο ομιλητής υποδεικνύει ότι η **προφανής συνεπαγωγή** (foreground entailment), και από εδώ και πέρα η κύρια υπόθεσή της, είναι πως ο Κώστας κυνήγησε έναν συγκεκριμένο αριθμό σκύλων.

[19] α. Ο Κώστας κυνήγησε ΤΡΕΙΣ σκύλους.

β. Ο ΚΩΣΤΑΣ κυνήγησε τρεις σκύλους.

Στο [19β.], η κεντρική ιδέα μετατοπίζεται στον Κώστα, και η κύρια υπόθεση είναι ότι κάτι κυνήγησε τρεις σκύλους. Κατά αυτή την προσέγγιση, μια λειτουργία της έμφασης στα Ελληνικά είναι σαφώς συνδεδεμένη με την επισήμανση της κύριας υπόθεσης του ομιλητή κατά την παραγωγή μιας ρητής έκφρασης. Σαν τέτοια, επιτρέπει στον ομιλητή να επισημάνει στον ακροατή ποια είναι η κεντρική ιδέα του μηνύματος, και τι θεωρείται δεδομένο.

Μία παρόμοια λειτουργία προκύπτει απ' τη δομή κάποιων προτάσεων που δίνουν έμφαση στο «είναι», όπως φαίνεται στο [20].

[20] α. Ήταν ο ΚΩΣΤΑΣ αυτός που κυνήγησε τους σκύλους.

β. Δεν ήμουν ΕΓΩ αυτός που πήρε τα χρήματά σου.

Και στα δύο παραδείγματα του [20], ο ομιλητής μπορεί να μεταδώσει τι πιστεύει πως ο ακροατής ήδη μπορεί να σκέφτεται (δηλ. προφανής συνεπαγωγή). Στο [20β.] αυτή η προφανής συνεπαγωγή (κάποιος πήρε τα χρήματά σου) γίνεται η μοιρασμένη γνώση, έτσι ώστε να γίνει φανερή η άρνηση της προσωπικής ευθύνης. Τα λεγόμενα του [20β.] μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποδώσουν την προφανή συνεπαγωγή στον ακροατή, χωρίς πραγματικά να την δηλώνουν (π.χ. ως μία πιθανή κατηγορία). Είναι ένα ακόμη παράδειγμα όσων μεταδίδονται περισσότερο, παρά εκφράζονται ρητά.

5

Συνεργασία και υπονόηση

Κατά πολύ στην προηγούμενη συζήτηση, θεωρήσαμε δεδομένο πως ομιλητές και ακροατές που συμμετέχουν σε συνομιλία, γενικά συνεργάζονται ο ένας με τον άλλον. Για παράδειγμα, για να είναι επιτυχής η αναφορά, προτάθηκε ότι η συνεργασία ήταν αναγκαίος παράγοντας. Αποδεχόμενοι τις προϋποθέσεις των ομιλητών, οι ακροατές κανονικά υποθέτουν πως ο ομιλητής που λέει «το αυτοκίνητό μου» πράγματι έχει το αυτοκίνητο για το οποίο γίνεται λόγος και δεν προσπαθεί να παραπλανήσει τον ακροατή. Η συνεργασία αυτή είναι μία έννοια κατά την οποία πρόσωπα που συνομιλούν δεν θεωρείται δεδομένο πως προσπαθούν να μπερδέψουν, να εξαπατήσουν ή να αποκρύψουν σχετικές πληροφορίες ο ένας απ' τον άλλον. Στις περισσότερες περιπτώσεις, αυτό το είδος συνεργασίας είναι μόνο η αφετηρία για να κατανοηθούν όσα λέγονται.

Στα μισά του μεσημεριανού φαγητού, μια γυναίκα ρωτάει μια άλλη αν της αρέσει η σούπα που τρώει, και παίρνει την απάντηση του [1].

[1] Η σούπα είναι σούπα.

Από μια απολύτως λογική οπτική γωνία, η απάντηση στο [1] μοιάζει να μην έχει επικοινωνιακή αξία, εφόσον εκφράζει κάτι τελείως φανερό. Το παράδειγμα στο [1] καθώς και άλλες εκφράσεις προφανώς χωρίς νόημα, όπως «η δουλειά είναι δουλειά» ή «τα αγόρια είναι πάντα αγόρια», ονομάζονται **ταυτολογίες** (tautologies). Αν χρησιμοποιούνται σε μια συνομιλία, σαφώς ο ομιλητής σκοπεύει να μεταδώσει στα πλαίσια της επικοινωνίας περισσότερα απ' όσα λέγονται.

Όταν η ακροάτρια ακούει την έκφραση στο [1], αρχικά πρέπει να υποθέσει ότι η ομιλήτρια είναι συνεργάσιμη και ότι σκοπεύει να μεταδώσει κάτι. Αυτό το κάτι πρέπει να είναι κάτι παραπάνω από αυτό που απλώς σημαίνουν οι λέξεις. Είναι μια επιπρόσθετη αποδιδόμενη σημασία, που ονομάζεται **υπονόηση** (implicature). Δηλώνοντας το [1], η ομιλήτρια περιμένει πως η ακροάτρια, με βάση τα όσα είναι ήδη γνωστά, θα αποκρυπτογραφήσει από τα συμφραζόμενα όσα υπονοούνται.

Δοθείσης της ευκαρίας να εκτιμήσει τη σούπα, η ομιλήτρια του [1] απάντησε χωρίς εκτίμηση, έτσι μια υπονόηση είναι ότι δεν έχει να εκφράσει άποψη, είτε καλή είτε κακή. Με βάση άλλες πλευρές των συμφραζομένων, επιπρόσθετες υπονοήσεις (π.χ. η ομιλήτρια νομίζει πως όλες οι σούπες είναι ίδιες) ενδέχεται να εξαχθούν ως συμπέρασμα.

Οι υπονοήσεις είναι πρωταρχικά παραδείγματα όσων περισσότερο μεταδίδονται παρά εκφράζονται ρητά, αλλά προκειμένου να ερμηνευτούν, πρέπει αρχικά να θεωρηθεί δεδομένο πως ισχύει μια βασική αρχή της συνεργασίας.

Η αρχή της συνεργασίας

Σκεφτείτε το σενάριο που ακολουθεί. Μια γυναίκα να κάθεται σ' ένα παγκάκι στο πάρκο και ένας μεγάλος σκύλος να είναι ξαπλωμένος στο έδαφος μπροστά απ' το παγκάκι. Ένας άνδρας έρχεται και κάθεται στο παγκάκι.

[2] Άνδρας : Δαγκώνει ο σκύλος σας;

Γυναίκα : Όχι.

(Ο άνδρας σκύβει να χαϊδέψει το σκύλο. Ο σκύλος δαγκώνει το χέρι του άνδρα.)

Άνδρας : Ωχ!! Ε! Είπατε ότι ο σκύλος σας δεν δαγκώνει.

Γυναίκα : Δεν δαγκώνει. Αυτός, όμως, δεν είναι ο σκύλος μου.

Ένα από τα προβλήματα σ' αυτό το σενάριο έχει να κάνει με την επικοινωνία. Συγκεκριμένα, φαίνεται να είναι ένα πρόβλημα που προκαλείται από την υπόθεση του άνδρα ότι μεταδόθηκαν περισσότερα από όσα ειπώθηκαν. Δεν είναι πρόβλημα με προϋπόθεση, διότι η υπόθεση στο «ο σκύλος σας» (δηλ. η γυναίκα έχει σκύλο) είναι αληθής και για τους δύο ομιλητές. Το πρόβλημα είναι η υπόθεση του άνδρα ότι και η ερώτησή του «Δαγκώνει ο σκύλος σας;» αλλά και η απάντηση της γυναίκας «Όχι» αναφέρονται στο σκύλο που βρίσκεται μπροστά τους. Από την οπτική γωνία του άνδρα, η απάντηση της γυναίκας παρέχει λιγότερες πληροφορίες απ' ό,τι αναμενόταν. Μ' άλλα λόγια, ίσως αυτή αναμενόταν να εξασφαλίζει τις πληροφορίες που δήλωσε στην τελευταία σειρά. Βέβαια, αν είχε αναφέρει αυτές τις πληροφορίες νωρίτερα, η ιστορία δεν θα ήταν τόσο αστεία. Προκειμένου να είναι αστείο το συμβάν, η γυναίκα πρέπει να δώσει λιγότερες πληροφορίες απ' ό,τι αναμένεται.

Η έννοια της ύπαρξης ενός αναμενόμενου συνόλου πληροφοριών που εξασφαλίζεται σε συνομιλία είναι μία μόνο πλευρά της γενικότερης ιδέας ότι πρόσωπα που συμμετέχουν σε μια συνομιλία θα συνεργαστούν το ένα με το άλλο. (Φυσικά, η γυναίκα στο [2] μπορεί ενδεχομένως να υπδεικνύει ότι δεν θέλει να συμμετέχει σε κανενός είδους αλληλεπίδραση με τον άγνωστο.) Στις περισσότερες περιπτώσεις, η υπόθεση της συνεργασίας είναι τόσο διάχυτη που μπορεί να δηλωθεί ως **αρχή της συνεργασίας** (cooperative principle) στη συνομιλία και να αναλυθεί σε τέσσερις υπο-αρχές, που ονομάζονται **συνομιλιακά αιτήματα** (maxims), όπως φαίνεται στον Πίνακα 5.1.

Η αρχή της συνεργασίας : Η συμβολή σου στη συνομιλία να είναι η αναμενόμενη, όπως επιβάλλεται στο εκάστοτε στάδιο της συνομιλίας, σύμφωνα με τον αποδεκτό σκοπό ή την κατεύθυνση της συνομιλιακής ανταλλαγής στην οποία συμμετέχεις.

Τα συνομιλιακά αιτήματα

Ποσότητας

1. Η συμβολή σου να είναι όσο αναμένεται πληροφοριακή και σύμφωνη με τους εκάστοτε στόχους ή ειδικές συμβάσεις της συνομιλίας.
2. Η συμβολή σου να μην είναι περισσότερο/λιγότερο πληροφοριακή απ' όσο αναμένεται.

Ποιότητας Προσπάθησε η συμβολή σου να είναι αληθής.

1. Μη λες αυτό που θεωρείς ψευδές.
2. Μη λες αυτό για το οποίο δεν έχεις επαρκή τεκμηρίωση.

Συνάφειας Να είσαι συναφής.

Τρόπου Να είσαι σαφής.

1. Να αποφεύγεις ασάφειες.
2. Να αποφεύγεις αμφισημίες.
3. Να είσαι σύντομος (να αποφεύγεις πλατειασμούς)
4. Να έχει τάξη ο λόγος σου.

Πίνακας 5.1 Η αρχή της συνεργασίας (σύμφωνα με τον Grice 1975)

Είναι σημαντικό να αναγνωρίζονται αυτά τα συνομιλιακά αιτήματα ως μη δηλωμένες υποθέσεις που κάνουμε στις συνομιλίες. Θεωρούμε δεδομένο ότι τα πρόσωπα θα εξασφαλίσουν κανονικά ένα κατάλληλο σύνολο πληροφοριών (αντίθετα με τη γυναίκα στο [2]). Θεωρούμε δεδομένο ότι λένε την αλήθεια, ότι είναι συναφείς και ότι προσπαθούν να είναι όσο πιο σαφείς μπορούν. Επειδή αυτές οι αρχές θεωρούνται δεδομένες στην κανονική αλληλεπίδραση, οι ομιλητές σπανίως τις αναφέρουν. Ωστόσο, υπάρχουν συγκεκριμένα είδη εκφράσεων που χρησιμοποιούν οι ομιλητές για να επισημάνουν το ενδεχόμενο να βρίσκονται στα πρόθυρα της μη απόλυτης πειθαρχίας προς τις αρχές. Αυτά τα είδη εκφράσεων ονομάζονται συνομιλιακοί οριοθέτες.

Συνομιλιακοί οριοθέτες

Η σπουδαιότητα του συνομιλιακού αιτήματος της ποιότητας για την αλληλεπίδραση της συνεργασίας, στα ελληνικά μπορεί να υπολογίζεται καλύτερα από τις διάφορες εκφράσεις που χρησιμοποιούμε για να δείξουμε πως ό,τι λέμε μπορεί να μην είναι ολοκληρωτικά ακριβές. Οι αρχικές φράσεις στα [3α.-γ.] και η τελική φράση στο [3δ.] είναι παρατηρήσεις προς τον ακροατή όσον αφορά την ακρίβεια του κύριου ισχυρισμού.

[3] α. Απ' όσο ξέρω, είναι παντρεμένοι.

β. Μπορεί να κάνω λάθος, αλλά μου φάνηκε πως είδα βέρα στο δάχτυλό της.

γ. Δεν είμαι σίγουρος αν είναι αλήθεια, αλλά άκουσα ότι ήταν μυστική τελετή στη Χαβάη.

δ. Δεν μπορούσε να ζήσει χωρίς αυτόν, υποθέτω.

Η γενικότερη ιδέα της συνομιλίας για τα παραδείγματα στο [3] ενδέχεται να είναι πρόσφατη φήμη που εμπλέκει ένα ζευγάρι γνωστό στους ομιλητές. Επιφυλακτικές διαπιστώσεις, ή **συνομιλιακοί οριοθέτες** (hedges), τέτοιου τύπου μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για να δείξουν ότι ο ομιλητής έχει επίγνωση του συνομιλιακού αιτήματος της **ποσότητας**, όπως στις αρχικές φράσεις στα [4α.-γ.], που παράγεται κατά τη διάρκεια της αφήγησης από μια ομιλήτρια των πρόσφατων διακοπών της.

[4] α. Όπως πιθανώς γνωρίζεις, τρομάζω με τα ζώφια.

β. Έτσι, για να συντομεύσω, μαζέψαμε τα πράγματά μας και φύγαμε.

γ. Δεν θα σε κουράσω με όλες τις λεπτομέρειες, αλλά ήταν ένα στναρπαστικό ταξίδι.

Δείκτες που συνδέονται με την προσδοκία της συνάφειας (από το συνομιλιακό αίτημα της **συνάφειας**) μπορούν να ανιχνευτούν στη μέση του λόγου των ομιλητών, όταν αυτοί λένε φράσεις όπως «Α, παρεμπιπτόντως» και συνεχίζουν για να αναφέρουν κάποιες ενδεχομένως ασύνδετες πληροφορίες κατά τη διάρκεια μιας συνομιλίας. Επίσης, φαίνεται πως οι ομιλητές χρησιμοποιούν εκφράσεις όπως «εν πάση περιπτώσει», ή «καλά λοιπόν,τελοσπάντων», για να δείξουν ότι ενδεχομένως έχουν παρασυρθεί σε μια συζήτηση με πιθανώς μη συναφές περιεχόμενο και ότι θέλουν να σταματήσουν. Κάποιες εκφράσεις που μπορεί να λειτουργούν ως συνομιλιακοί οριοθέτες με την προσδοκία της συνάφειας, εμφανίζονται ως οι αρχικές φράσεις στα [5α.-γ.], από μια συνεδρίαση σ' ένα γραφείο.

[5] α. Δεν ξέρω αν είναι σημαντικό, αλλά κάποιοι απ' τους φακέλους
λείπουν.

β. Ίσως ακουστεί χαζή ερώτηση, αλλά σε ποιον ανήκει αυτός ο γραφικός
χαρακτήρας;

γ. Δεν αλλάζω το θέμα, αλλά έχει αυτό σχέση με τον προϋπολογισμό;

Η αντίληψη των προσδοκιών του **τρόπου**, επίσης, ενδέχεται να οδηγήσει τους ομιλητές στην παραγωγή συνομιλιακών οριοθετών τύπου τέτοιου, όπως φαίνεται στις αρχικές φράσεις των [6α.-γ.], που ακούστηκαν κατά την αφήγηση ενός δυστυχήματος.

[6] α. Μπορεί αυτό να είναι λίγο μπερδεμένο, αλλά θυμάμαι πως ήμουν σε
ένα αυτοκίνητο.

β. Δεν είμαι σίγουρος αν αυτό έχει νόημα, αλλά το αυτοκίνητο δεν είχε
φώτα.

γ. Δεν ξέρω αν αυτό είναι καθόλου σαφές, αλλά νομίζω ότι το άλλο
αυτοκίνητο έκανε στροφή.

Όλα αυτά τα παραδείγματα συνομιλιακών οριοθετών είναι καλές ενδείξεις ότι οι ομιλητές όχι μόνο αντιλαμβάνονται τα συνομιλιακά αιτήματα, αλλά ότι θέλουν να δείξουν πως προσπαθούν να τα παρατηρήσουν. Είναι πιθανό τέτοιες φόρμες να μεταδίδουν την ανησυχία των ομιλητών, ότι οι ακροατές τους κρίνουν πως είναι συνεργάσιμοι συνομιλητές.

Υπάρχουν, ωστόσο, κάποιες περιπτώσεις όπου οι ομιλητές ενδέχεται να μην ακολουθούν τις προσδοκίες της αρχής της συνεργασίας. Σε δικαστήρια και αίθουσες διδασκαλίας, μάρτυρες και μαθητές συχνά καλούνται να πουν σε κόσμο πράγματα που είναι ήδη πολύ γνωστά στους συγκεκριμένους ανθρώπους (παραβιάζοντας ως εκ τούτου το συνομιλιακό αίτημα της ποσότητας). Τέτοια εξειδικευμένη καθιερωμένη ομιλία είναι σαφώς διαφορετική από την συζήτηση.

Ωστόσο, ακόμα και στη συζήτηση, ο ομιλητής μπορεί να «εξέλθει οικειοθελώς» από τις προσδοκίες των συνομιλιακών αιτημάτων χρησιμοποιώντας εκφράσεις όπως «Ουδέν σχόλιον» ή «Δεν έχω το δικαίωμα να μιλήσω» ως απάντηση σε μια ερώτηση. Μια ενδιαφέρουσα πλευρά τέτοιων εκφράσεων είναι ότι, παρόλο που τυπικά δεν είναι «τόσο κατατοπιστικές όσο απαιτείται» στα πλαίσια των συμφραζομένων, ερμηνεύεται εκ φύσεως ότι μεταδίδουν περισσότερα απ' όσα εκφράζονται ρητά (δηλ. ο ομιλητής γνωρίζει την απάντηση). Η χαρακτηριστική αντίδραση (δηλ. πρέπει να υπάρχει κάτι «ξεχωριστό» εδώ) των ακροατών σε οποιαδήποτε προφανή παραβίαση των συνομιλιακών αιτημάτων είναι πράγματι το κλειδί για την έννοια του συνομιλιακού υπονοήματος.

Συνομιλιακή Υπονόηση (Conversational implicature)

Η βασική προϋπόθεση σε μια συζήτηση είναι , εκτός και αν έχει υποδηλωθεί το αντίθετο, να έχουν αποδεχτεί οι συμμετέχοντες την αρχή της συνεργασίας και τα συνομιλιακά αιτήματα. Στο παράδειγμα [7] ο Γιάννης μοιάζει να παραβιάζει τις προϋποθέσεις του συνομιλιακού αιτήματος ποσότητας

[7] Μαρία : Ελπίζω να έφερεις ψωμί και τυρί.

Γιάννης : Α! Έφερα το ψωμί.

Αφού άκουσε την απάντηση του Γιάννη στο παράδειγμα [7] η Μαρία πρέπει να υποθέσει ότι ο Γιάννης είναι συνεργάσιμος αλλά όχι πλήρως συνειδητοποιημένος όσον αφορά το συνομιλιακό αίτημα ποσότητας γιατί δεν αναφέρει το τυρί. Αν το είχε φέρει θα το έλεγε καθώς θα έπρεπε να συμφωνεί με το συνομιλιακό αίτημα ποσότητας. Θα πρέπει λοιπόν να στοχεύει στο ότι εκείνη θα καταλάβει ότι αυτό που δεν αναφέρεται , θα είναι αυτό που δεν θα έχει φέρει. Σε αυτήν την περίπτωση ο Γιάννης έχει μεταδώσει περισσότερα από αυτά που είπε μέσω μιας **συνομιλιακής υπονόησης** (conversational implicature).

Μπορούμε να ξαναπαρουσιάσουμε τη δομή αυτού που μόλις ειπώθηκε, θέτοντας b (= ψωμί) και c (= τυρί) όπως στο παράδειγμα [8]. Χρησιμοποιούμε το σύμβολο $+\>$ για να συμβολίσουμε ένα υπονόημα καθώς και μια επιπροσθέτως μεταδιδόμενη έννοια.

[8] Μαρία : $b \ \& \ c$;

Γιάννης : $b \ (+\> \ \text{όχι } c)$

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι ομιλητές είναι αυτοί που μεταδίδουν νοήματα μέσω των υπονοήσεων και ότι οι ακροατές είναι αυτοί που αναγνωρίζουν αυτά τα μεταδιδόμενα νοήματα μέσω του συμπερασμού. Οι συμπερασμοί που προτιμώνται είναι αυτοί που διατηρούν την προϋπόθεση της συνεργασίας.

Γενικευμένες Συνομιλιακές Υπονοήσεις (Generalized conversational implicatures)

Στην περίπτωση του παραδείγματος [7] και ιδιαίτερα έτσι όπως παρουσιάζεται στο [8], καμμία προηγούμενη γνώση των συμφραζομένων των φράσεων δεν απαιτείται ώστε να γίνουν οι απαραίτητοι συμπερασμοί. Η ίδια διαδικασία κατανόησης του υπονόηματος θα ακολουθηθεί εάν η Μαρία ρωτήσει τον Γιάννη να καλέσει τις φίλες της Γεωργία (=b) και Κατερίνα (=c), όπως στο παράδειγμα [9α] και παίρνει την απάντηση του παραδείγματος [9β]. Τα συμφραζόμενα είναι διαφορετικά από ότι στο παράδειγμα [7] αλλά η διαδικασία αναγνώρισης της υπονόησης είναι ίδια με αυτή στο [8].

[9α] Μαρία: Κάλεσες τη Γεωργία και την Κατερίνα; ($b \ \& \ c$)

[9β] Γιάννης: Κάλεσα τη Γεωργία ($b \ +\> \ \text{όχι } c$)

Όταν καμία εξειδικευμένη γνώση των συμφραζομένων δεν απαιτείται έτσι, ώστε να γίνει κατανοητό το επιπρόσθετο μεταδιδόμενο νόημα όπως στο [7] και [9], τότε έχουμε μια **γενικευμένη συνομιλιακή υπονόηση** (generalized conversational implicature). Τυπικά παραδείγματα είναι αυτά που περιλαμβάνουν μια οποιαδήποτε φράση με το αόριστο άρθρο της μορφής ‘ ένας ’, όπως ‘ ένας κήπος ’ και ‘ ένα παιδί ’ όπως φαίνεται στο παράδειγμα [10]. Αυτές οι φράσεις ερμηνεύονται συνήθως βάσει της γενικευμένης συνομιλιακής υπονόησης: ένας $x \ +\> \ \text{όχι του ομιλητή } x$.

[10] Μια μέρα κάθισα σε έναν κήπο. Ένα παιδί κοίταξε πάνω από τον φράχτη.

Οι υπονοήσεις στο παράδειγμα [10], ότι ο κήπος και το παιδί που αναφέρονται δεν είναι του ομιλητή, βασίζονται στην αρχή ότι αν ο ομιλητής μπορούσε να γίνει πιο σαφής (δηλαδή, πιο πληροφοριακός,

ακολουθώντας το συνομιλιακό αίτημα ποσότητας), τότε αυτός ή αυτή θα έλεγε ‘ ο κήπος μου ’ ‘ το παιδί μου’.

Ένα πλήθος από άλλες γενικευμένες συνομιλιακές υπονοήσεις μεταδίδονται βασιζόμενες συχνά σε μια κλίμακα αξιών γι’ αυτό και είναι γνωστές ως διαβαθμίσιμες υπονοήσεις.

Διαβαθμίσιμες Υπονοήσεις (Scalar implicatures)

Ορισμένες πληροφορίες μεταδίδονται πάντοτε με το να διαλέγεται μια λέξη, που να εκφράζει μια αξία, από την λεγόμενη κλίμακα των αξιών. Το παραπάνω είναι ιδιαίτερα εμφανές όταν χρησιμοποιούνται λέξεις για να εκφράσουν ποσότητα, όπως φαίνεται στις βαθμίδες στο παράδειγμα [11], όπου οι όροι τοποθετούνται από την υψηλότερη προς την χαμηλότερη αξία.

- [11] <όλο, περισσότερο, πολύ, κάποιο, λίγο>
<πάντοτε, συχνά, ενίοτε>

Όταν παράγει λόγο, ο ομιλητής διαλέγει τη λέξη από τη βαθμίδα που είναι πιο μεστή σε πληροφορία και σε αλήθεια (ποσότητα και ποιότητα), ανάλογα με τις συνθήκες, όπως στο παράδειγμα [12].

[12] Σπουδάζω γλωσσολογία και έχω ολοκληρώσει κάποια από τα προαπαιτούμενα μαθήματα.
Με το να διαλέγει το ‘κάποια’ στο παράδειγμα [12], ο ομιλητής δημιουργεί την υπονόηση (+> όχι όλα). Αυτή είναι μια διαβαθμίσιμη υπονόηση των λεχθέντων του παραδείγματος [12]. Η βάση των **διαβαθμισμένων υπονοήσεων** (scalar implicatures) είναι ότι όταν οποιοσδήποτε τύπος από μια βαθμίδα μεταδίδεται, η άρνηση όλων των άλλων όρων που είναι ανώτεροι ιεραρχικά αυτού, υπονοείται. Η πρώτη βαθμίδα στο [11] θεωρούσε το ‘όλο’, ‘περισσότερο’, ‘πολύ’ ανώτερο ιεραρχικά από ότι το ‘κάποιο’. Λαμβάνοντας υπόψη τον ορισμό της διαβαθμίσιμης υπονόησης είναι επακόλουθο ότι ο ομιλητής δημιουργεί και άλλες επιπλέον υπονοήσεις λέγοντας ‘κάποια από τα προαπαιτούμενα μαθήματα’ (π.χ. +> όχι τα περισσότερα, +> όχι πολλά).

Αν ο ομιλητής συνεχίσει να περιγράφει αυτά τα μαθήματα γλωσσολογίας, όπως στο παράδειγμα [13], τότε μπορούμε να αναγνωρίσουμε περισσότερες διαβαθμίσιμες υπονοήσεις.

- [13] Είναι, ορισμένες φορές, πολύ ενδιαφέροντα.

Με το να χρησιμοποιεί το ‘ορισμένες φορές’ στο παράδειγμα [13] ο ομιλητής μεταδίδει, μέσω της υπονόησης, την άρνηση των όρων που βρίσκονται σε ανώτερη ιεραρχικά θέση στην κλίμακα της συχνότητας (+> όχι πάντα +> όχι συχνά)

Είναι πολλές οι διαβαθμίσιμες υπονοήσεις που παράγονται από τη χρήση εκφράσεων, οι οποίες δεν θεωρούνται άμεσα μέρη μιας συγκεκριμένης κλίμακας. Για παράδειγμα η έκφραση στο παράδειγμα [14α] μπορεί να υποτεθεί ότι υπονοεί ‘+> όχι σίγουρα’ ως μια υψηλότερη αξία στην κλίμακα της πιθανότητας και το παράδειγμα [14β] ‘+> όχι πρέπει’ στην κλίμακα της υποχρέωσης και ‘+> όχι παγωμένο’ στην κλίμακα της ψυχρότητας.

- [14] α. Είναι πιθανόν να καθυστέρησαν.
β. Αυτό θα πρέπει να φυλάσσεται σε δροσερό μέρος.

Ένα σημαντικό στοιχείο της διαβαθμίσιμης υπονόησης είναι ότι οι ομιλητές διορθώνουν τα ίδια τους τα λόγια όσον αφορά μια λεπτομέρεια, όπως στο παράδειγμα [15], ακυρώνοντας συνήθως μια από τις διαβαθμίσιμες υπονοήσεις.

[15] Πήρα κάποια από αυτά τα κοσμήματα από το Hong Kong- μμ! τώρα που το ξανασκέφτομαι τα περισσότερα τα πήρα από εκεί.

Στο παράδειγμα [15] ο ομιλητής ,αρχικά, υπονοεί ‘+> όχι τα περισσότερα’ λέγοντας ‘κάποια’ αλλά μετά αυτοδιορθώνεται λέγοντας τα ‘περισσότερα’ . Αυτό το τελευταίο μήνυμα είναι πιθανό να ερμηνευθεί με τη διαβαθμίσιμη υπονόηση ‘+> όχι όλα’.

Εξειδικευμένες Συνομιλιακές Υπονοήσεις (Particularized conversational implicatures)

Στα προηγούμενα παραδείγματα τα υπονοήματα έγιναν κατανοητά χωρίς καμία ιδιαίτερη γνώση των συμφραζομένων. Ωστόσο τις περισσότερες φορές, οι συζητήσεις λαμβάνουν χώρα μέσα σε πολύ συγκεκριμένα πλαίσια στα οποία τοπικοί αναγνωρίσιμοι συμπερασμοί, υποθέτονται. Τέτοιοι συμπερασμοί χρειάζονται για να γίνουν κατανοητά τα μεταδιδόμενα νοήματα που απορρέουν από τις **εξειδικευμένες συνομιλιακές υπονοήσεις** (particularized conversational implicatures). Σαν ένα τέτοιο παράδειγμα, σκεφτείτε το [16], όπου η απάντηση του Γιάννη, εκ πρώτης όψεως, δεν μοιάζει να έχει κάποια συνάφεια.

[16] Γιώργος : Θα έρθεις στο πάρτυ που γίνεται απόψε;

Γιάννης: Θα έρθουν οι γονείς μου.

Για να γίνει η απάντηση του Γιάννη συναφής, ο Γιώργος θα πρέπει να ‘ανασύρει’ μια προϋποτιθέμενη γνώση την οποία ο ένας συμμαθητής, σε αυτήν την περίπτωση, περιμένει από τον άλλο να έχει . Ο Γιάννης θα περάσει το απόγευμα με τους γονείς του και ο χρόνος που θα περάσει μαζί τους θα είναι μεγάλης διάρκειας (συνεπώς +> ο Γιάννης όχι πάρτυ).

Επειδή είναι πολύ πιο συνηθισμένο, οι εξειδικευμένες συνομιλιακές υπονοήσεις ονομάζονται απλώς υπονοήσεις. Ένα ακόμη παράδειγμα, όπου ο ομιλητής δεν μοιάζει να ανταποκρίνεται (δηλαδή, όταν κοροϊδεύουμε) στο συνομιλιακό αίτημα του τρόπου, είναι το παράδειγμα [17].

[17] Γιάννης : Πού πας με τον σκύλο;

Μαρία: Στο γιατρό.

Στα κοινά συμφραζόμενα αυτών των ομιλητών ο σκύλος πιστεύεται ότι αναγνωρίζει τη λέξη κτηνίατρος και αφού μισεί το να πηγαίνει εκεί, η Μαρία χρησιμοποιεί μια πιο κομψωμένη μορφή (λιγότερο σύντομη) αυτού του μηνύματος , υπονοώντας ότι δεν θέλει ο σκύλος να καταλάβει την απάντηση της ερώτησης.

Στο παράδειγμα [18] η Μαρία έχει μόλις μπει στο γραφείο της Ελένης και παρατηρεί πόση δουλειά έχει. Η απάντηση της Ελένης μοιάζει να μην ικανοποιεί το συνομιλιακό αίτημα της συνάφειας.

[18] Μαρία: Μήπως το αφεντικό σου τρελάθηκε;

Ελένη: Ας πάμε καλύτερα να πάρουμε έναν καφέ.

Προκειμένου να διατηρηθεί η προϋπόθεση της συνεργασίας η Μαρία θα πρέπει να συνάγει κάποιο λόγο (π.χ. το αφεντικό μπορεί να είναι εκεί κοντά) που να εξηγεί γιατί η Ελένη προβαίνει σε μια τόσο άσχετη πρόταση. Η υπονόηση εδώ είναι απαραίτητη στο γιατί η Ελένη δεν μπορεί να απαντήσει σε αυτή την ερώτηση με αυτά τα συμφραζόμενα.

Επιπλέον, σε αυτά τα τόσο ανιαρά παραδείγματα υπονοήσεων υπάρχουν και άλλα πολύ πιο διασκεδαστικά όπως το παράδειγμα [19] και [20], όπου οι απαντήσεις μοιάζουν αρχικώς να στερούνται συνάφειας.

- [19] Γιώργος: Σου αρέσει το παγωτό;
 Γιάννης: Είναι ο πάπας καθολικός;
 [20] Γιώργος: Τρώνε οι χορτοφάγοι κρέας;
 Γιάννης: Πετάει ο γάιδαρος;

Στο παράδειγμα [19] ο Γιάννης δεν δίνει μια μονολεκτική απάντηση. Ο Γιώργος θα πρέπει να υποθέσει ότι ο Γιάννης είναι συνεργάσιμος γι' αυτό και θεωρεί την απάντησή του ως μια καθαρώς καταφατική. Συνεπώς η απάντηση είναι γνωστή, αλλά και η φύση της απάντησης του Γιάννη υπονοεί ότι η απάντηση στην ερώτηση ήταν προφανώς καταφατική. Ένα επιπλέον μεταδιδόμενο μήνυμα σε μια τέτοια περίπτωση είναι ότι επειδή η απάντηση ήταν τόσο προφανής, η ερώτηση δεν θα έπρεπε να είχε τεθεί εξ αρχής. Το παράδειγμα [20] παρέχει τον ίδιο είδους συμπερασμό με μια αρνητική απάντηση ως μέρος της υπονόησης.

Ιδιότητες των συνομιλιακών υπονοήσεων (Properties of conversational implicatures)

Μέχρι στιγμής, όλες οι υπονοήσεις που έχουμε καταγράψει έχουν τοποθετηθεί στα πλαίσια μιας συζήτησης, μαζί με τις συναγωγές που γίνονται από τους ακροατές που προσπαθούν να διατηρήσουν την προϋπόθεση της συνεργάσιμης αλληλεπίδρασης. Επειδή αυτές οι υπονοήσεις είναι μέρος αυτού που μεταδίδεται αλλά που δεν λέγεται οι ομιλητές μπορούν να αρνηθούν ότι σκόπευαν να μεταδώσουν κάποια μηνύματα. Οι συνομιλιακές υπονοήσεις είναι διαβλητές. Μπορούν να απορριφθούν κατηγορηματικά (ή αντιθέτως να επικροτηθούν) με διάφορους τρόπους. Ένα απλό παράδειγμα όπου βρίσκουμε μια συνηθισμένη υπονόηση που σχετίζεται με τη δήλωση των αριθμών και στο οποίο ο ομιλητής εννοεί μόνο αυτό τον συγκεκριμένο αριθμό είναι το παράδειγμα [21]

- [21] Κέρδισες 5 ευρώ (+> MONO 5)

Όπως φαίνεται στο παράδειγμα [22] είναι πολύ εύκολο για τον ομιλητή να στρεβλώσει την υπονόηση (+> όχι μόνο) χρησιμοποιώντας την έκφραση 'το λιγότερο' [22α] ή να ακυρώσει την υπονόηση προσθέτοντας περαιτέρω πληροφορίες, που συχνά ακολουθούν την έκφραση ως πραγματικές [22β] ή να ενισχύσει την υπονόηση με επιπρόσθετες πληροφορίες, όπως στο παράδειγμα [22γ]

- [22] α. Κέρδισες το λιγότερο 5 ευρώ.
 β. Μπορεί να κέρδισες 5 αλλά στην πραγματικότητα κέρδισες 10 ευρώ.
 γ. Κέρδισες 5 ευρώ, που είναι 4 ευρώ παραπάνω από 1 ευρώ.

Όπως έχουμε ήδη τονίσει μέσα από προηγούμενα παραδείγματα ότι οι υπονοήσεις μπορούν να εκτιμηθούν από τους ακροατές μέσω του συμπερασμού. Όσον αφορά τις ιδιότητές τους οι συνομιλιακές υπονοήσεις μπορούν να διαστρεβλωθούν, να ακυρωθούν και να ενισχυθούν. Καμία από αυτές τις ιδιότητες δεν εφαρμόζεται στις συμβατικές υπονοήσεις.

Συμβατικές υπονοήσεις (Conventional implicatures)

Σε αντίθεση με τις συνομιλιακές υπονοήσεις που έχουν συζητηθεί ως τώρα, οι **συμβατικές υπονοήσεις** (conventional implicatures) δεν βασίζονται ούτε στην αρχή της συνεργασίας ούτε στα συνομιλιακά αιτήματα. Δεν χρειάζεται να πραγματοποιηθούν στα πλαίσια μιας συζήτησης, ούτε βασίζονται σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα για την ερμηνεία τους. Όπως οι λεξικές προϋποθέσεις έτσι και οι συμβατικές υπονοήσεις σχετίζονται με συγκεκριμένες λέξεις και καταλήγουν σε επιπλέον μεταδιδόμενα μηνύματα όταν

αυτές χρησιμοποιούνται. Ο σύνδεσμος ‘αλλά’ είναι μια από αυτές τις λέξεις. Η ερμηνεία μιας οποιαδήποτε φράσης του τύπου όχι p αλλά q θα βασίζεται στην σύνδεση $p \& q$ καθώς και στην υπονόηση μιας αντίθεσης ανάμεσα στις πληροφορίες του p και στις πληροφορίες του q . Στο παράδειγμα [23] το γεγονός ότι ‘η Μαρία διαλέγει μαύρο’ ($= p$) αντιδιαστέλλεται μέσω της συμβατικής υπονόησης του ‘αλλά’ με τη δική μου επιλογή του λευκού ($= q$)

[23] α. Η Μαρία διαλέγει μαύρο αλλά εγώ διαλέγω άσπρο.

β. $p \& q (+> p$ σε αντίθεση με $q)$

Άλλες λέξεις όπως ‘μέχρι’ ‘ακόμα’ έχουν και αυτές συμβατικές υπονοήσεις. Όταν το ‘μέχρι’ συμπεριλαμβάνεται σε μια οποιαδήποτε φράση που περιγράφει ένα γεγονός, τότε υπάρχει μια υπονόηση της μορφής ‘σε αντίθεση με το αναμενόμενο’. Έτσι, στο παράδειγμα [24] έχουμε δυο γεγονότα που καταγράφονται (δηλαδή, ο ερχομός του Γιάννη, η βοήθεια του Γιάννη) με την συμβατική υπονόηση του ‘μέχρι’ τονίζοντας την ‘εν αντιθέσει με το αναμενόμενο’ ερμηνεία αυτών των γεγονότων.

[24] α. Μέχρι και ο Γιάννης ήρθε στη γιορτή.

β. Μέχρι που βοήθησε να ταχτοποιήσουμε μετά.

Η συμβατική υπονόηση του ‘ακόμα’ είναι ότι η παρούσα κατάσταση αναμενόταν διαφορετική ή ακόμη και αντίθετη με μια μεταγενέστερη στιγμή. Διατυπώνοντας τη δήλωση του παραδείγματος [25α] ο ομιλητής δημιουργεί μια υπονόηση ότι περιμένει μια δήλωση της μορφής ‘ο Γιάννης είναι εδώ’ ($= p$) να αληθεύει αργότερα όπως φαίνεται στο [25β].

[25α] Ο Γιάννης δεν ήρθε ακόμα ($= \text{όχι } p$)

[25β] ΟΧΙ p είναι αλήθεια ($+> p$ αναμένεται αργότερα να είναι αλήθεια).

Μπορεί ακόμη να θεωρηθούν οι υποτιθέμενες διαφορετικές σημασίες του ‘και’ ως περιπτώσεις συμβατικών υπονοήσεων για διαφορετικές όμως δομές (συζητήθηκε στο κεφάλαιο 1). Όταν δυο δηλώσεις που περιέχουν στατικές πληροφορίες, ενώνονται με το ‘και’ όπως στο παράδειγμα [26α] η υπονόηση είναι απλώς εμφατική. Όταν δυο δηλώσεις περιέχουν δυναμικές, σχετικές με τη δράση πληροφορίες, όπως στο [26β] τότε η υπονόηση του ‘και’ είναι ‘και τότε’, δείχνοντας συνέχεια.

[26α] Χθες η Μαρία ήταν χαρούμενη και έτοιμη να δουλέψει ($p \& q +> p$ και q)

[26β] Φόρεσε τα ρούχα της και έφυγε από το σπίτι ($p \& q +> p$ μετά q)

Λόγω των διαφορετικών υπονοήσεων τα δυο μέρη του [26α] μπορούν να αναστραφούν με ελάχιστες διαφορές στη σημασία, κάτι που δεν θα συμβεί αν αντιστραφούν τα δύο μέρη του [26β].

Για πολλούς γλωσσολόγους η άποψη σχετικά με την υπονόηση είναι ότι αποτελεί μια από τις πιο βασικές ιδέες της πραγματολογίας. Η υπονόηση είναι ένα κατεξοχήν παράδειγμα του ότι μεταδίδονται περισσότερα από αυτά που λέγονται. Γι’ αυτούς, τους ίδιους γλωσσολόγους μια άλλη κεντρική ιδέα της πραγματολογίας είναι η παρατήρηση ότι τα λεχθέντα πραγματοποιούν πράξεις, που είναι ευρέως γνωστές ως ‘λεκτικές πράξεις’.

6

Λεκτικές πράξεις και λεκτικά συμβάντα

Στην προσπάθεια να εκφραστούν οι άνθρωποι δεν παράγουν φράσεις που περιέχουν μόνο γραμματικές δομές και λέξεις αλλά προβαίνουν και σε πράξεις με τις φράσεις αυτές. Αν βρεθείτε σε μια κατάσταση όπου ο εργοδότης έχει την απαραίτητη εξουσία τότε τα λόγια του στο παράδειγμα [1] κάνουν κάτι περισσότερο από μια απλή δήλωση.

[1] Απολύεσαι.

Η φράση του παραδείγματος [1] μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να επιτελέσει την πράξη τερματισμού της εργασίας σας. Ωστόσο, οι πράξεις που γίνονται μέσω των λόγων δεν χρειάζεται να είναι ούτε τόσο δραματικές ούτε τόσο δυσάρεστες όπως στο παράδειγμα [1]. Η πράξη μπορεί να είναι αρκετά ευχάριστη όπως η φιλοφρόνηση, στο παράδειγμα [2α], η αναγνώριση του ευχαριστώ [2β] ή η έκφραση έκπληξης [2γ].

[2] α. Είσαι υπέροχος

β. Παρακαλώ

γ. Είσαι τρελός!

Οι πράξεις που γίνονται μέσω του λόγου ονομάζονται γενικά **λεκτικές πράξεις** (speech acts) και συχνά τους δίνονται πιο συγκεκριμένοι χαρακτηρισμοί όπως απολογία, παράπονο, φιλοφρόνηση, πρόσκληση, υπόσχεση ή απαίτηση.

Αυτοί οι περιγραφικοί όροι για τα διάφορα είδη των λεκτικών πράξεων αφορούν την επικοινωνιακή πρόθεση του ομιλητή με την οποία εκφέρει το λόγο του. Ο ομιλητής περιμένει συνήθως ότι η επικοινωνιακή πρόθεσή του/της θα είναι αναγνωρίσιμη από τον ακροατή. Συνήθως και οι δυο βοηθούνται στην πορεία από τις συνθήκες που πλαισιώνουν τα λεγόμενα. Οι συνθήκες αυτές στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και άλλες εκφορές **λεκτικά συμβάντα** (speech events). Από πολλές απόψεις η φύση του λεκτικού συμβάντος είναι αυτή που καθορίζει την ερμηνεία των λεχθέντων ως επιτέλεση μιας συγκεκριμένης πράξης. Μια χειμωνιάτικη νύχτα ο ομιλητής ζητά ένα φλιτζάνι τσάι θεωρώντας ότι είναι φρέσκο, πίνει μια γουλιά και λει τα λόγια του παραδείγματος [3]. Το πιο πιθανό είναι ότι θα ερμηνευθούν ως παράπονο.

[3] Αυτό το τσάι είναι παγωμένο.

Αν αλλάζαμε τις συνθήκες σε μια ζεστή καλοκαιρινή μέρα με τον ομιλητή να πιστεύει ότι ο ακροατής του έδωσε ένα ποτήρι παγωμένο τσάι, πίνοντας μια γουλιά και λέγοντας τα λόγια του παραδείγματος [3], είναι πιο πιθανό να ερμηνεύσουμε τα ίδια λόγια ως έναν έπαινο. Αν τα ίδια λόγια μπορούν να ερμηνευθούν ως δυο διαφορετικές λεκτικές πράξεις, τότε η μονοσήμαντη αντιστοιχία του λόγου με μια μόνο πράξη δεν είναι δυνατή. Αυτό σημαίνει επίσης ότι υπάρχουν πολύ περισσότερα σχετικά με την ερμηνεία μιας λεκτικής πράξης από αυτά που μπορούμε να διαγνώσουμε από μόνη την εκφώνηση.

Λεκτικές πράξεις (speech acts)

Σε κάθε περίπτωση, μια πράξη που επιτελείται μέσω της παραγωγής λόγου θα αποτελείται από τρία συνδεόμενα ενεργήματα. Πρώτα έχουμε ένα **λεκτικό ενέργημα** (locutionary act) που είναι το πιο βασικό ενέργημα της εκφώνησης ή αλλιώς η παραγωγή μιας γλωσσικής έκφρασης με νόημα. Αν κάποιος έχει

δυσκολία στο σχηματισμό των ήχων και των λέξεων ώστε να σχηματισθούν εκφράσεις με νόημα (π.χ. αν είναι ξένος ή βραδύγλωσσος) τότε το πιο πιθανό είναι ότι θα αποτύχει να παράγει ένα λεκτικό ενέργημα. Το να πείτε ‘μείς εχαξακαφε’ στα ελληνικά δεν θα θεωρηθεί ως ένα λεκτικό ενέργημα ενώ το παράδειγμα [4] , θα θεωρηθεί.

[4] Μόλις έφτιαξα καφέ.

Συνήθως δεν παράγουμε καλοδομημένες φράσεις χωρίς σκοπό. Όταν σχηματίζουμε μια φράση έχουμε κάποια λειτουργία κατά νου. Αυτή είναι η δεύτερη διάσταση ή αλλιώς το **ελλεκτικό ενέργημα** (illocutionary act). Το ελλεκτικό ενέργημα εκτελείται μέσω της επικοινωνιακής δύναμης των λέξεων. Μπορεί να πούμε το ποράδειγμα [4] για να αποφανθούμε κάτι, να κάνουμε μια προσφορά, μια επεξήγηση ή και για κάποιον άλλο επικοινωνιακό στόχο. Αυτή η επικοινωνιακή ισχύς είναι ευρύτερα γνωστή ως η **ελλεκτική ισχύς** (illocutionary force) των λέξεων.

Μολοταύτα, δεν παράγουμε λειτουργικές φράσεις χωρίς να στοχεύουμε στο να έχουν και κάποιο αποτέλεσμα. Αυτή είναι η τρίτη διάσταση ή αλλιώς το **διαλεκτικό ενέργημα** (perlocutionary act). Ανάλογα με τις συνθήκες μπορεί να διατυπώσει κανείς το παράδειγμα [4] υποθέτοντας ότι ο ακροατής θα αναγνωρίσει το αποτέλεσμα στο οποίο στόχευε (π.χ. για να εξηγήσει την προέλευση μιας υπέροχης μυρωδιάς ή για να κάνει τον ακροατή να πιεί καφέ). Αυτό είναι ευρέως γνωστό και ως **απολεκτική επίδραση** (perlocutionary effect).

Από αυτές τις τρεις διαστάσεις η πιο πολυσυζητημένη είναι η ελλεκτική δύναμη. Πραγματικά ο όρος ‘λεκτική πράξη’ ερμηνεύεται συχνά με την στενή έννοια μόνο ως η ελλεκτική ισχύς των λέξεων. Η ελλεκτική δύναμη μιας εκφοράς δεν είναι παρά το είδος της πράξης που καταλογίζουμε στην εκφορά αυτή. Το ίδιο λεκτικό ενέργημα, όπως φαίνεται για παράδειγμα το [5α] μπορεί να θεωρηθεί ως μια πρόβλεψη [5β], μια υπόσχεση [5γ] ή μια προειδοποίηση [5δ]. Αυτές οι τρεις διαφορετικές αναλύσεις [5β-δ] της φράσης [5α] αντιπροσωπεύουν και διαφορετικές ελλεκτικές δυνάμεις.

[5] α. θα σε δω αργότερα (=A)

β. (προβλέπω ότι...) A

γ. (σου υπόσχομαι ότι...) A

δ. (σε προειδοποιώ ότι...) A

Ένα πρόβλημα που προκύπτει από τα παραδείγματα στο [5] είναι ότι η ίδια έκφραση μπορεί να έχει διαφορετικές ελλεκτικές δυνάμεις (π.χ. υπόσχεση αντί για προειδοποίηση). Με ποιό τρόπο μπορούν οι ομιλητές λοιπόν να είναι βέβαιοι ότι οι ακροατές τους αναγνωρίζουν την επιδιωκόμενη ελλεκτική δύναμη; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό πρέπει να λάβουμε υπόψη δυο παράγοντες τους μηχανισμούς δήλωσης της ελλεκτικής ισχύος και τις συνθήκες επιτυχίας.

Μηχανισμοί Δήλωσης της Ελλεκτικής Ισχύος (IFIDs)

Ο πιο προφανής μηχανισμός που να προσδιορίζει την ελλεκτική δύναμη (the Illocutionary Force Indicating Device or IFID) είναι μια έκφραση, όπως στο παράδειγμα [6] όπου εμφανίζεται ένα ρήμα που ρητά ονομάζει το ελλεκτικό ενέργημα που επιτελείται. Ένα τέτοιο ρήμα μπορεί να ονομαστεί **επιτελεστικό ρήμα** (performative verb) (Vp).

[6] Εγώ (Vp) εσένα ότι...

Στα προηγούμενα παραδείγματα [5γ-δ] τα ρήματα ‘υπόσχομαι’ και ‘προειδοποιώ’ θα ήταν τα επιτελεστικά ρήματα και αν εκφράζονταν ρητά τότε θα ήταν σίγουρα και Μηχανισμοί Δήλωσης της Ελλεκτικής Ισχύος. Οι ομιλητές δεν επιτελούν τις λεκτικές τους πράξεις με τόση σαφήνεια αλλά συνήθως περιγράφουν τη λεκτική πράξη που εκτελείται. Φανταστείτε την τηλεφωνική συνδιάλεξη του παραδείγματος [7] ανάμεσα σε έναν άνδρα που προσπαθεί να επικοινωνήσει με την Μαρία και σε μια φίλη της Μαρίας.

- [7] Αυτός: Μπορώ να μιλήσω στην Μαρία;
Αυτή: Δεν είναι εδώ.
Αυτός: Ρωτώ μπορώ να της μιλήσω;
Αυτή: Και εγώ σου απαντώ-ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΔΩ!

Σε αυτή την περίπτωση ο κάθε ομιλητής έχει περιγράψει ρητά και με έμφαση την ελλεκτική δύναμη (‘ρωτώ’ ‘απαντώ’) των λεχθέντων τους.

Ωστόσο τις περισσότερες φορές, το επιτελεστικό ρήμα δεν υπάρχει. Άλλοι Μηχανισμοί Δήλωσης της Ελλεκτικής Ισχύος που μπορεί να αναγνωρισθούν ως τέτοιοι είναι : η σειρά των λέξεων, ο τόνος και η ένταση της φωνής όπως εμφανίζονται στις διαφορετικές εκδοχές του ίδιου βασικού στοιχείου (Y-G) στο παράδειγμα [8].

- [8] α. Φεύγεις! [σου λέω Y-G]
β. Φεύγεις; [ζητώ επιβεβαίωση για Y-G]
γ. Θα φύγεις; [ρωτώ για Y-G]

Και άλλοι μηχανισμοί βέβαια όπως ο χαμηλός και σταθερός τόνος της φωνής για την προειδοποίηση ή για την απειλή, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τον εντοπισμό της ελλεκτικής δύναμης. Πάντως, η φράση θα πρέπει να παραχθεί κάτω από ορισμένες συμβατικές συνθήκες έτσι, ώστε να θεωρηθεί ότι έχει την επιδιωκόμενη ελλεκτική δύναμη.

Συνθήκες Επιτυχίας (Felicity conditions)

Υπάρχουν αναμενόμενες ή κατάλληλες συνθήκες που τεχνικά είναι γνωστές ως συνθήκες επιτυχίας έτσι ώστε να αναγνωρισθεί με τον επιδιωκόμενο τρόπο η επιτέλεση μιας λεκτικής πράξης. Για κάποιες ξεκάθαρες περιπτώσεις όπως στο παράδειγμα [9] η εκτέλεση θα ήταν ανεπιτυχής αν ο ομιλητής δεν είναι το συγκεκριμένο πρόσωπο με το κατάλληλο περιβάλλον (σε αυτήν την περίπτωση ένας δικαστής μέσα σε μια δικαστική αίθουσα).

- [9] Καταδικάζεσαι σε 6 μήνες φυλάκιση.

Προϋποθέσεις για τις λεκτικές πράξεις αναγνωρίζουμε επίσης σε καθημερινές περιστάσεις με συνηθισμένους ανθρώπους. Υπάρχουν **γενικές συνθήκες** (general conditions) για τους συμμετέχοντες, π.χ. να καταλαβαίνουν τη γλώσσα που χρησιμοποιείται και ότι δεν προσποιούνται όπως στο θέατρο ή να μιλούν σκοπίμως ακαταλαβίστικα. Υπάρχουν οι **συνθήκες περιεχομένου** (content conditions) π.χ. τόσο στη περίπτωση μιας υπόσχεσης όσο και στη περίπτωση μιας προειδοποίησης το περιεχόμενο των λόγων πρέπει να αφορά κάποιο μελλοντικό συμβάν. Μια πρόσθετη συνθήκη περιεχομένου για την υπόσχεση-αλλά και για την προειδοποίηση- επιβάλλει το μελλοντικό συμβάν να είναι μια μελλοντική πράξη του ίδιου του ομιλητή.

Οι **προπαρασκευαστικές συνθήκες** (preparatory conditions) της υπόσχεσης είναι αρκετά διαφορετικές από αυτές της προειδοποίησης. Όταν υπόσχομαι να κάνω κάτι υπάρχουν δύο

προπαρασκευαστικές συνθήκες: πρώτον ότι το συμβάν δεν θα γίνει από μόνο του και δεύτερον ότι θα έχει μια επωφελή επίδραση. Όταν προειδοποιώ ισχύουν οι ακόλουθες προπαρασκευαστικές συνθήκες: δεν είναι σίγουρο ότι ο ακροατής γνωρίζει ότι το συμβάν θα πραγματοποιηθεί, ο ομιλητής πιστεύει ότι το συμβάν θα πραγματοποιηθεί σίγουρα και το συμβάν δεν θα έχει επωφελή επίδραση. Σχετική με αυτές τις συνθήκες είναι η **συνθήκη ειλικρίνειας** (sincerity condition) σύμφωνα με την οποία, εφόσον πρόκειται για υπόσχεση ο ομιλητής έχει την πρόθεση να φέρει εις πέρας ένα μελλοντικό συμβάν για το οποίο δεσμεύεται ενώ εφόσον πρόκειται για προειδοποίηση ο ομιλητής ειλικρινά πιστεύει ότι το μελλοντικό συμβάν δεν θα έχει επωφελή επίδραση.

Τέλος υπάρχει η **ουσιώδης συνθήκη** (essential condition) που καλύπτει το γεγονός ότι εκφέροντας μια υπόσχεση συγχρόνως δεσμεύομαι να φέρω εις πέρας την πράξη όπως ακριβώς υποσχέθηκα. Με άλλα λόγια οι λέξεις αλλάζουν τη καταστασή από κατάσταση μη-υποχρέωσης σε κατάσταση υποχρέωσης. Παρομοίως για μια προειδοποίηση η ουσιώδης συνθήκη της εκφοράς μεταβάλλει την καταστασή μου από το να μην έχω πληροφορήσει κάποιον για ένα δυσμενές γεγονός στο να τον έχω πληροφορήσει. Η ουσιώδης συνθήκη λοιπόν, συνδυάζεται με το περιβάλλον, τα συμφραζόμενα με τις προθέσεις του ομιλητή και με τους ισχύοντες περιορισμούς στο περιεχόμενο μιας εκφοράς, προκειμένου μια συγκεκριμένη λεκτική πράξη να εκτελείται καταλλήλα (επιτυχώς) .

Επιτελεστική Υπόθεση (The Performative Hypothesis)

Ένας τρόπος για να σκεφτούμε τις λεκτικές πράξεις που εκτελούνται μέσω των λεχθέντων είναι να θεωρήσουμε ότι πίσω από κάθε φράση (U) υπάρχει μια πρόταση, παρόμοια με αυτή του παραδείγματος [6] που παρουσιάσαμε πιο πάνω, η οποία περιέχει ένα επιτελεστικό ρήμα που κάνει την ελλεκτική δυναμή της ρητή. Αυτό είναι γνωστό ως **επιτελεστική υπόθεση** (the Performative Hypothesis) και η βασική δομή της υποκειμένης πρότασης φαίνεται στο παράδειγμα [10]

[10] Εγώ (δια του παρόντος) Vp εσένα (ότι) U

Σε αυτή την πρόταση το υποκείμενο πρέπει να βρίσκεται σε πρώτο πρόσωπο, ενικού αριθμού ('εγώ') και να ακολουθείται από μια επιρρηματική έκφραση ('εδώ και τώρα') δηλώνοντας έτσι ότι η φράση 'μετράει' ως πράξη με το να λέγεται. Υπάρχει ακόμα ένα επιτελεστικό ρήμα στον ενεστώτα και ένα έμμεσο αντικείμενο σε δεύτερο πρόσωπο ενικού αριθμού ('εσένα'). Αυτή η υποκειμένη πρόταση θα καθιστά πάντοτε σαφές όπως στα παραδείγματα [11β] και [12β] όσα είναι άρρητα στα παραδείγματα [11α] και [12α].

[11α] Καθάρισε αμέσως αυτό το χάλι!

[11β] Εγώ σε διατάζω δια του παρόντος να καθαρίσεις αυτό το χάλι.

[12α] Την δουλειά την έκανε η Ελένη και εγώ.

[12β] Δια του παρόντος λέω εγώ σε εσένα ότι η δουλειά έγινε από εμένα και την Μαρία.

Παραδείγματα όπως το [11β] και το [12β] (συνήθως χωρίς το 'δια του παρόντος') χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές ως **ρητά επιτελεστικά** (explicit performatives). Παραδείγματα όπως τα [11α] και [12α] είναι **μη-εκφρασμένα επιτελεστικά** (implicit) ή **κύρια επιτελεστικά** (primary performatives).

Το πλεονέκτημα ενός τέτοιου τύπου ανάλυσης είναι ότι κάνει σαφές ακριβώς ποια στοιχεία εμπλέκονται στην παραγωγή και στην ερμηνεία των λεχθέντων. Στη σύνταξη, μια αυτοπαθητική αντωνυμία

(τον εαυτό μου στο παράδειγμα [12]) απαιτεί την ύπαρξη ενός προαναφερόμενου όρου (σε αυτή την περίπτωση ‘εγώ’) μέσα στη δομή της ίδιας πρότασης. Το ρητό επιτελεστικό στο παράδειγμα [12β] παρέχει το στοιχείο ‘εγώ’. Παρομοίως όταν λέμε σε κάποιον ‘Κάντο μόνος σου’(με τον εαυτό σου), η αυτοπαθητική αντωνυμία ‘ τον εαυτό σου’ έγινε πιθανή από ένα προηγούμενο ‘εσύ’ στην πιο αναλυτική εκδοχή (Εγώ διατάζω, εσύ να το κάνεις μόνος σου). Ένα άλλο πλεονέκτημα είναι ότι δείχνουμε ότι κάποια επιρρήματα όπως ‘ειλικρινά’ ή επιρρηματικές προτάσεις όπως ‘επειδή μπορεί να αργήσω’ όπως φαίνεται στο παράδειγμα [13], φυσιολογικά συνδέονται με το ρητό επιτελεστικό παρά με την άρρητη εκδοχή.

[13] α. Ειλικρινά είναι ένας τιποτένιος.

β. Τι ώρα είναι, γιατί μπορεί να αργήσω;

Στο [13α] σε αυτό που λέγεται (το επιτελεστικό ρήμα) είναι αυτό που γίνεται ‘ειλικρινά’ και στο [13β] η πράξη του να ρωτώ (το επιτελεστικό ξανά) είναι αυτή που δικαιολογείται από την ‘μπορεί να αργήσω’ πρόταση.

Υπάρχουν κάποια τεχνικά μειονεκτήματα όσον αφορά την επιτελεστική υπόθεση. Για παράδειγμα λέγοντας την ρητή επιτελεστική εκδοχή μιας διαταγής [11β] προκαλείται πολύ ισχυρότερη επίδραση από ότι θα είχε η μη-εκφρασμένη εκδοχή του [11α]. Οι δυο εκδοχές είναι επομένως άνισες. Είναι ακόμη δύσκολο να γνωρίζει κανείς ακριβώς ποιο επιτελεστικό ρήμα (ή ρήματα) ταιριάζει σε κάποιες εκφράσεις. Παρόλο που ομιλητής και ακροατής μπορεί να αναγνωρίζουν τη φράση στο παράδειγμα [14α] ως προσβολή θα ήταν περίεργο να είχαμε το παράδειγμα [14β] ως ρητή εκδοχή.

[14] α. Είσαι εντελώς χαζός.

β.Εγώ βρίζω εσένα ότι είσαι εντελώς χαζός.

Το πραγματικά πρακτικό πρόβλημα με οποιαδήποτε ανάλυση που βασίζεται στην αναγνώριση των ρητών επιτελεστικών είναι ότι, θεωρητικά, δεν γνωρίζουμε πόσα επιτελεστικά ρήματα υπάρχουν σε κάθε γλώσσα. Αντί να προσπαθήσουμε να καταγράψουμε όλα τα πιθανά ρητά επιτελεστικά, και μετά να τα διαχωρίσουμε μεταξύ τους , χρησιμοποιούμε συνήθως κάποιες γενικές ταξινομήσεις των ειδών των λεκτικών πράξεων.

Ταξινόμηση των Λεκτικών Πράξεων (Speech act classification)

Ένα γενικό σύστημα ταξινόμησης καταγράφει πέντε είδη διαφόρων λειτουργιών που γίνονται από τις λεκτικές πράξεις: κηρυκτική, βεβαιωτική, εκφραστική, κατευθυντική και δεσμευτική.

Κηρυκτικές (declarations) είναι αυτού του τύπου οι λεκτικές πράξεις που αλλάζουν τον κόσμο όταν τις εκφέρει κάποιος. Όπως δείχνουν τα παραδείγματα στο [15], ο ομιλητής πρέπει να έχει έναν ειδικό θεσμικό ρόλο, σε ένα γενικό πλαίσιο, ώστε να μπορεί να εκτελέσει μια κήρυξη, καταλλήλως.

[15] Δικαστής : Με την εξουσία που μου δίνουν οι νόμοι αυτού του κράτους σας ονομάζω συζύγους.

Διαιτητής: Αποβάλλεσαι!

Πρόεδρος των ενόρκων: Ένοχος, κύριε πρόεδρε.

Με τη κήρυξη ο ομιλητής αλλάζει τον κόσμο μέσω των λέξεων.

Βεβαιωτικές (representatives) είναι αυτού του είδους οι λεκτικές πράξεις που δηλώνουν τι πιστεύει ο ομιλητής ότι ισχύει ή όχι. Είναι οι δηλώσεις, ισχυρισμοί , συμπεράσματα και περιγραφές, όπως φαίνεται στο

παράδειγμα [16], είναι όλα παραδείγματα του ότι ο ομιλητής εκφράζει την άποψη του για τον κόσμο, όπως πιστεύει ότι είναι.

[16] α. Η γη είναι επίπεδη.

β. Ο Chomsky δεν έγραψε σχετικά με τα μαθηματικά.

γ. Ήταν μια ζεστή, ηλιόλουστη μέρα.

Με τη χρήση της βεβαιωτικής λεκτικής πράξης ο ομιλητής κάνει τις λέξεις να ταιριάζουν στον κόσμο (των πεποιθήσεων του).

Εκφραστικές (expressives) είναι αυτού του είδους οι λεκτικές πράξεις που δηλώνουν πώς νιώθει ο ομιλητής. Εκφράζουν ψυχολογικές καταστάσεις και μπορούν να είναι δηλώσεις ευχαρίστησης, πόνου, αρεσκείας, δυσαρέσκειας, χαράς ή λύπης. Όπως φαίνεται στο παράδειγμα [17] μπορεί να προκληθούν από κάτι που κάνει ο ομιλητής ή από κάτι που κάνει ο ακροατής, αλλά αφορούν μια εμπειρία του ομιλητή.

[17] α. Χίλια συγνώμη!

β. Συγχαρητήρια!

γ. Τέλεια, υπέροχα, άπαιχτα!

Χρησιμοποιώντας μια εκφραστική λεκτική πράξη, ο ομιλητής κάνει τις λέξεις να ταιριάζουν στον κόσμο (των συναισθημάτων του).

Κατευθυντικές (directives) είναι αυτού του είδους οι λεκτικές πράξεις που ο ομιλητής χρησιμοποιεί για να πείσει κάποιον να κάνει κάτι. Εκφράζουν την ειθυμία του ομιλητή. Είναι διαταγές, εντολές, αιτήματα, υποδείξεις και όπως φαίνεται στο παράδειγμα [18] μπορεί να είναι θετικές ή αρνητικές.

[18] α. Φέρε μου έναν καφέ. Σκέτο.

β. Μήπως θα μπορούσες να μου δανείσεις ένα στυλό;

γ. Μην το αγγίζεις αυτό.

Χρησιμοποιώντας μια κατευθυντική λεκτική πράξη ο ομιλητής επιχειρεί να κάνει τον κόσμο να ταιριάζει με τις λέξεις (μέσω του ακροατή)

Δεσμευτικές (commissives) είναι αυτού του είδους οι λεκτικές πράξεις όπου ο ομιλητής χρησιμοποιεί για να δεσμευτεί ο ίδιος να κάνει μια μελλοντική πράξη. Εκφράζουν την πρόθεση του ομιλητή. Είναι οι υποσχέσεις, οι απειλές, οι αρνήσεις, οι δηλώσεις και όπως φαίνεται στο παράδειγμα [19] μπορεί να γίνονται από τον ομιλητή μόνο ή από τον ομιλητή ως μέρος ενός συνόλου.

[19] α. Επιστρέφω.

β. Θα το πετύχω την επόμενη φορά.

γ. Δεν θα το κάνουμε αυτό.

Χρησιμοποιώντας μια δεσμευτική λεκτική πράξη ο ομιλητής επιδιώκει να κάνει τον κόσμο να ταιριάζει στις λέξεις (μέσω του ομιλητή).

Αυτές οι πέντε λειτουργίες των λεκτικών πράξεων, μαζί με τα κύρια χαρακτηριστικά τους, συνοψίζονται στον Πίνακα 6.1

Άμεσες και Έμμεσες Λεκτικές Πράξεις (Direct and indirect speech acts)

Ένας διαφορετικός τρόπος για να ταξινομήσουμε τα είδη των λεκτικών πράξεων μπορεί να βασίζεται στη δομή. Μια αρκετά απλή δομική διακριση μεταξύ των τριών ειδών των λεκτικών πράξεων παρέχεται από

τρια βασικά είδη προτάσεων. Όπως φαίνεται στο παράδειγμα [20] υπάρχει μια ευκόλως αναγνωρίσιμη σχέση ανάμεσα στις τρεις δομικές μορφές (αποφατική, ερωτηματική, προστακτική) και στις τρεις γενικές επικοινωνιακές λειτουργίες (δήλωση, ερώτηση, προσταγή).

- [20] α. Φοράς ζώνη ασφαλείας. (αποφατική)
 β. Φοράς ζώνη ασφαλείας; (ερωτηματική)
 γ. Φόρα ζώνη ασφαλείας! (προστακτική)

Τύπος λεκτικής πράξης	Σχέση λόγου- κόσμου	S= ομιλητής X= κατάσταση
Κηρυκτική	λέξεις $\leftrightarrow$ κόσμος	ο S προκαλεί X (αιτία)
Βεβαιωτική	λέξεις $\rightarrow$ κόσμος	ο S πιστεύει ότι X (δοξασία)
Εκφραστική	λέξεις $\rightarrow$ κόσμος	ο S αισθάνεται ότι X (αίσθημα)
Κατευθυντική	λέξεις $\leftarrow$ κόσμος	ο S θέλει να X (βούληση / επιθυμία)
Δεσμευτική	λέξεις $\leftarrow$ κόσμος	ο S προτίθεται να X (πρόθεση / σκοπιμότητα)

Πίνακας 6.1 Οι πέντε λειτουργίες των λεκτικών πράξεων (σύμφωνα με τον Searle 1979)

Οποτε έχουμε μια άμεση σχέση ανάμεσα στη δομή και στη λειτουργία έχουμε μια **άμεση λεκτική πράξη** (direct speech act). Οποτε υπάρχει μια έμμεση σχέση ανάμεσα στη δομή και την λειτουργία έχουμε μια **έμμεση λεκτική πράξη** (indirect speech act). Συνεπώς, μια κηρυκτική πρόταση που χρησιμοποιείται για να κάνει μια δήλωση αποτελεί μια άμεση λεκτική πράξη, ενώ μια κηρυκτική πρόταση που χρησιμοποιείται για μια απαίτηση αποτελεί μια έμμεση λεκτική πράξη. Όπως φαίνεται στο παράδειγμα [21], η φράση στο [21α] είναι κηρυκτική. Όπως δηλώνεται όμως από την παραφρασή της στο [21β] λειτουργεί ως μια άμεση λεκτική πράξη. Όταν χρησιμοποιείται για να γίνει μια διαταγή / απαίτηση, όπως παραφράζεται στο [21γ] τότε έχουμε μια έμμεση λεκτική πράξη.

- [21] α. Κάνει κρύο έξω.
 β. Εγώ σου λέω τώρα για τον καιρό.
 γ. Εγώ ζητάω από εσένα να κλείσεις το παράθυρο.

Διαφορετικές δομές μπορεί να χρησιμοποιηθούν για να επιτευχθεί η ίδια βασική λειτουργία όπως φαίνεται στο παράδειγμα [22] όπου ο ομιλητής θέλει αυτός στον οποίο απευθύνεται να μην στέκεται μπροστά στην τηλεόραση. Η βασική λειτουργία όλων των εκφράσεων του παραδείγματος [22] είναι μια διαταγή /απαίτηση αλλά μόνο η προστακτική δομή του [22α] αντιπροσωπεύει μια άμεση λεκτική πράξη. Η ερωτηματική δομή του [22β] δεν χρησιμοποιείται μόνο ως ερώτηση και γι' αυτό είναι μια έμμεση λεκτική πράξη. Οι κηρυκτικές δομές των [22γ] και [22δ] είναι επίσης έμμεσες λεκτικές πράξεις.

- [22] α. Φύγε από τη μέση!
 β. Πρέπει να στέκεσαι μπροστά στην τηλεόραση;
 γ. Στέκεσαι μπροστά στην τηλεόραση.

δ. Ωραία κάθισες.

Ένας από τα πιο συνηθισμένα είδη έμμεσων λεκτικών πράξεων έχει όπως φαίνεται στο παράδειγμα [23] ερωτηματική μορφή, αλλά δεν χρησιμοποιείται για να γίνει κάποια ερώτηση (δηλαδή, δεν περιμένουμε μόνο μια απάντηση αλλά και δράση). Τα παραδείγματα του [23] γίνονται συνήθως αντιληπτά ως παρακλήσεις.

[23] α. Μπορείς να μου δώσεις το αλάτι;

β. Μπορείς να το ανοίξεις;

Πραγματικά, υπάρχει ένα τυπικό παράδειγμα σύμφωνα με το οποίο η ερώτηση σχετικά με την πιθανή ικανότητα του ακροατή ('Μπορείς...', 'Θα μπορούσες...') ή με την μελλοντική πιθανότητα να κάνει κάτι ('Θα το κάνεις...' 'Θα μπορούσες να κάνεις...') να λαμβάνεται ως παράκληση να κάνει αυτός αυτό το κάτι.

Οι έμμεσες λεκτικές πράξεις συνδέονται πολύ περισσότερο με την ευγένεια από ότι οι άμεσες. Για να καταλάβουμε το γιατί θα πρέπει να δεξτεάσουμε ένα πιο ευρύτερο πεδίο από αυτό της μιας μόνο φράσης που επιτελεί μεμονωμένες λεκτικές πράξεις.

Λεκτικά συμβάντα (Speech Events)

Μπορούμε να εκλάβουμε μια έμμεση παράκληση (για παράδειγμα τις εκφράσεις στο [23]) ως ερώτησης της ύπαρξης των αναγκαίων συνθηκών για μια παράκληση. Για παράδειγμα μια προπαρασκευαστική συνθήκη είναι ότι ο ομιλητής είναι ικανός ή ΜΠΟΡΕΙ να εκτελέσει μια πράξη. Μια συνθήκη περιεχομένου αφορά μια μελλοντική πράξη που ο ακροατής θα εκτελέσει. Αυτή η μορφή φαίνεται στο [24].

[24] Έμμεσες απαιτήσεις

α. Συνθήκη περιεχομένου	Μελλοντική πράξη ακροατή (= ακροατής ΘΑ κάνει X)	‘ΘΑ ΚΑΝΕΙΣ το X;’
β. Προπαρασκευαστική συνθήκη	Ακροατής ικανός να εκτελέσει την πράξη (= ακροατής ΜΠΟΡΕΙ να κάνει X)	‘ΜΠΟΡΕΙΣ να κάνεις το X;’

γ. Το να ρωτάμε αν ισχύει μια συνθήκη για τον ακροατή, ώστε αυτός να εκτελέσει μια παράκληση καταλήγει σε έμμεση παράκληση.

Υπάρχει μια ουσιώδης διαφορά ανάμεσα στο να ζητείται από κάποιον να κάνει κάτι και το να ερωτάται κάποιος εάν ισχύουν οι προϋπόθεσεις για να γίνει κάτι, όπως στο [24γ]. Η ερώτηση σχετικά με τις προϋπόθεσεις δεν μετράει τεχνικά ως μια απαίτηση, αλλά επιτρέπει στον ακροατή να αντιδράσει σαν να είχε γίνει η απαίτηση. Επειδή η απαίτηση επιβάλλει κάτι του ομιλητή στον ακροατή είναι καλύτερο, στις περισσότερες κοινωνικές περιστάσεις, για τον ομιλητή να αποφεύγει μια άμεση επιβολή μέσω μιας άμεσης απαίτησης. Όταν ο ομιλητής ρωτάει για τις προϋπόθεσεις δεν είναι άμεση απαίτηση.

Στην ουσία πρόκειται για την περίπτωση όπου ένα άτομο που προσπαθεί να πείσει κάποιο άλλο άτομο να κάνει κάτι χωρίς να ρισκινδυνεύσει μια άρνηση ή αποφεύγοντας μια προσβολή. Ωστόσο, η περίπτωση αυτή δεν περιλαμβάνει μια μόνο φράση. Πρόκειται για μια κοινωνική περίσταση που αφορά κάποιους συμμετέχοντες, οι οποίοι αναγκαστικά έχουν κάποιου είδους κοινωνική σχέση και οι οποίοι σε μια συγκεκριμένη περίσταση, έχουν κάποιους συγκεκριμένους σκοπούς.

Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ένα τέτοιο σύνολο εκφράσεων που παράγονται σε τέτοιου είδους περιστάσεις ως **λεκτικό συμβάν** (speech event). Ένα λεκτικό συμβάν είναι μια δραστηριότητα κατά την οποία οι συμμετέχοντες αλληλεπιδρούν μέσω της γλώσσας σύμφωνα με κάποιο συμβατικό τρόπο για να φτάσουν σε κάποια αποτελέσματα.. Μπορεί να περιλαμβάνει μια κεντρική και προφανή λεκτική πράξη, όπως ‘Δεν μου αρέσει αυτό’ , ως ένα λεκτικό συμβάν τύπου ‘παραπόνου’ αλλά θα περιλαμβάνει επίσης και άλλες εκφράσεις που οδηγούν σε αυτή την κεντρική ενέργεια και επομένως αλληλεπιδρούν με αυτή. Τις περισσότερες φορές, μια ‘απαίτηση’ δεν γίνεται με τα μέσα μόνο μιας λεκτικής πράξης που ξεστομίζει κανείς ξαφνικά. Η απαίτηση είναι ένα σύνηθες λεκτικό συμβάν όπως φαίνεται στο [25].

- [25] Αυτός: Μαρία χαίρομαι που σε βλέπω.
Αυτή : Τι τρέχει;
Αυτός: Δεν λειτουργεί ο υπολογιστής μου.
Αυτή: Χάλασε;
Αυτός: Δεν νομίζω.
Αυτή: Τι έπαθε;
Αυτός: Δεν ξέρω είμαι άσχετος από υπολογιστές.
Αυτή: Τι μάρκα είναι;
Αυτός : Είναι Mac.Τους χρησιμοποιείς;
Αυτή: Ναι.
Αυτός: Έχεις λίγο χρόνο;
Αυτή: Βέβαια.
Αυτός: Υπέροχα.

Η εκτεταμένη αλληλεπίδραση στο [25] μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα λεκτικό συμβάν απαίτησης παρόλο που δεν υπάρχει μια κεντρική λεκτική πράξη απαίτησης. Παρατηρείστε ότι δεν υπάρχει μια πραγματική απαίτηση από αυτόν προς αυτήν για να κάνει κάτι. Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την ερώτηση ‘έχεις λίγο χρόνο;’ ως μια ‘προ-απαίτηση’, που επιτρέπει στον δέκτη να πει ότι είναι απασχολημένη ή ότι θα πρέπει να πάει κάπου άλλου. Σε αυτά τα συμφραζόμενα, η απάντηση ‘Βέβαια’ λαμβάνεται ως μια επιβεβαίωση ότι όχι μόνο έχει ελεύθερο χρόνο αλλά και της προθυμίας να πράξει την μη-αναφερθείσα πράξη . Η ανάλυση των λεκτικών συμβάντων είναι ξεκάθαρα ένας άλλος τρόπος μελέτης του ότι μεταδίδονται περισσότερα από όσα λέγονται.

Η ανάλυση μιας λεκτικής πράξης χρησιμεύει για να παρουσιασθούν τα πράγματα που μπορούμε να κάνουμε με τις λέξεις και στην αναγνώριση κάποιων από τις συμβατικές μορφές εκφράσεων που χρησιμοποιούμε για να εκτελέσουμε συγκεκριμένες ενέργειες. Ωστόσο, δεν χρειάζεται να δούμε μια πιο εκτενή αλληλεπίδραση για να καταλάβουμε ότι αυτές οι ενέργειες πραγματοποιούνται και ερμηνεύονται στα πλαίσια ευρύτερων λεκτικών συμβάντων.

Κεφάλαιο 1

Ορισμοί και Προϊστορία

Κείμενο 1

GEORGIA GREEN: *Pragmatics and Natural Language Understanding*,
Lawrence Erlbaum 1989, σελ.3

Η ευρύτερη ερμηνεία της Πραγματολογίας είναι ότι αποτελεί μελέτη της κατανόησης της ανθρώπινης δράσης. Έτσι, η Πραγματολογία περιλαμβάνει την ερμηνεία ενεργειών που θεωρείται ότι επιχειρούνται για να επιτύχουν κάποιο σκοπό. Άρα, οι κεντρικές έννοιες της Πραγματολογίας πρέπει να περιλαμβάνουν τη δοξασία, την πρόθεση (ή στόχο), το σχεδιασμό και την πράξη. Υποθέτοντας ότι τα μέσα και/ ή τα αποτελέσματα ενέχουν επικοινωνία, η Πραγματολογία περιλαμβάνει, επίσης, όλα τα είδη των μέσων επικοινωνίας, ακόμα και τα μη- συμβατικά, μη-λεκτικά, μη-συμβολικά μέσα, όπως, για παράδειγμα, όταν ένας ναυαγοσώστης πετάει μία μπάλα του βόλλεϋ στη θάλασσα προς έναν κολυμβητή που αγωνίζεται να κρατηθεί στη ζωή. Ο ναυαγοσώστης θεωρεί ότι ο κολυμβητής χρειάζεται βοήθεια και ότι θα καταλάβει ότι τη μπάλα του βόλλεϋ του την πέταξε με σκοπό να τον βοηθήσει, και ότι (ο κολυμβητής) θα γνωρίζει πώς να επωφεληθεί από την ιδιότητα της μπάλας να είναι ελαφρύτερη από το νερό. Το παράδειγμα αυτό δείχνει ότι ο ναυαγοσώστης ενεργεί με βάση τουλάχιστον τρεις πεποιθήσεις, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται δύο πεποιθήσεις για τις πεποιθήσεις του κολυμβητή, και μία για τις επιθυμίες του.

- Από αυτήν την περιγραφή, φαίνεται σαν κάθε πράξη στη ζωή να αποτελεί μέρος της Πραγματολογίας. Πιστεύετε ότι η Πραγματολογία είναι η μελέτη όλων των πράξεων ή ότι θα έπρεπε να περιοριστεί μόνο σε συγκεκριμένες πράξεις; Τι είδους όρια θα προτείνετε;
- Η τελική πρόταση από αυτό το σύντομο απόσπασμα αναφέρει 'πεποιθήσεις για ...πεποιθήσεις'. Πώς μπορούμε να γνωρίζουμε τις πεποιθήσεις κάποιου άλλου όταν αναλύουμε τις ενέργειές του και τα λόγια του;
- Αν ο κολυμβητής δε ήθελε βοήθεια (στο παράδειγμα), πώς αυτό θα επηρέαζε στην ανάλυση;

Κείμενο 2

'Pragmatics: meaning and context.' File 70 στο *Language Files: Materials for an Introduction to Linguistics*. (6^η έκδοση), Ohio State University Press 1991, σελ.223

Για να κατανοήσουμε πλήρως το νόημα μιας πρότασης, πρέπει επίσης να καταλάβουμε το περιβάλλον και τα συμφραζόμενα εντός των οποίων εκφωνήθηκε. Εξετάστε τη λέξη 'μπάλα'. Σε μια πρόταση όπως 'Κλώτσησε τη μπάλα προς το τέρμα', μπορούμε να φανταστούμε μια στρογγυλή, μαυρόασπρη μπάλα με διάμετρο περίπου είκοσι εκατοστά. Σε μια πρόταση όπως 'Έτρεξε με τη μπάλα, σούταρε και έβαλε καλάθι', θα φανταζόμασταν μια μπάλα του μπάσκετ. Αν μας δοθεί ακόμα μία πρόταση όπως, 'Έβαλε τη μπάλα στην τρύπα από ένα μέτρο μακριά', θα φανταζόμασταν μια άλλη μπάλα, μια μπάλα του γκολφ. Στα παραδείγματα

αυτά, η λέξη *μπάλα* κατανοείται με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με την ενέργεια που επιτελείται κάθε φορά με τη μπάλα. Οποιαδήποτε σημασία γίνεται κατανοητή για τις χρήσεις της λέξης '*μπάλα*' σε όλα αυτά τα συμφραζόμενα, θα αποτελεί μέρος του νοηματικού πυρήνα της λέξης. Αν σκεφτούμε αρκετά είδη μπάλας, θα καταλήξουμε σ' έναν αμετάβλητο νοηματικό πυρήνα για τη λέξη '*μπάλα*', που θα επιτρέπει στους ομιλητές να αναφέρονται σε οποιαδήποτε μπάλα σε οποιαδήποτε συμφραζόμενα. Παρ' όλ' αυτά, αν και μπορούμε να ανακαλύψουμε 'τον αμετάβλητο πυρήνα' μιας λέξης, συνήθως καταλαβαίνουμε περισσότερα απ' αυτόν τον πυρήνα. Τα **Συμφραζόμενα** (Context) συμπληρώνουν τις λεπτομέρειες και μας επιτρέπουν την πλήρη κατανόηση – όπως τα συνηθισμένα χρώματα μιας μπάλας ποδοσφαίρου, το μέγεθος μιας μπάλας του μπάσκετ ή το βάρος μιας μπάλας του γκολφ. Η μελέτη της συνεισφοράς των συμφραζομένων στο νόημα συχνά ονομάζεται Πραγματολογία.

- *Ποιο νομίζετε ότι είναι ο 'αμετάβλητος νοηματικός πυρήνας' της λέξης 'μπάλα', όπως προτείνεται εδώ; Μπορείτε να σκεφτείτε κάποια χρήση της λέξης 'μπάλα' που θα μπορούσε να μην έχει αυτό το 'πυρηνικό' νόημα; Μπορεί ένα 'γενικό πλαίσιο/ συμφραζόμενα' να γίνει η αιτία ώστε η λέξη να μην έχει το κεντρικό της νόημα;*
- *Σε τι αναφέρεται ο όρος 'συμφραζόμενα' σ' αυτό το κείμενο; Αν έχετε μια διαφορετική αντίληψη των 'συμφραζομένων', πώς θα ξαναγράφατε αυτήν την παράγραφο για να διευκρινίσετε καλύτερα την αντίληψή σας;*
- *Με ποιους τρόπους η άποψη της Πραγματολογίας, που παρουσιάζεται, σ' αυτό το κείμενο είναι παρόμοια ή διαφορετική από τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται στο Κείμενο 1;*

Κεφάλαιο 2

Δείξη και Απόσταση

Κείμενο 3

CHARLES FILLMORE: *Santa Cruz Lectures on Deixis*, Indiana University Linguistics Club 1975, σελ.40- 42

Οι πιο εμφανείς χωρικοί δεικτικοί όροι είναι τα επιρρήματα 'εδώ' και 'εκεί' και τα δεικτικά 'αυτό' και 'εκείνο', μαζί με τους τύπους πληθυντικού· οι πιο εμφανείς χρονικοί δεικτικοί όροι είναι επιρρήματα όπως το 'τώρα' ή το 'σήμερα'. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές στις χρήσεις αυτών και άλλων δεικτικών λέξεων, τις οποίες θα ήθελα να ξεκαθαρίσουμε αμέσως. Συχνά θα χρειαστεί να επισημάνω αν μια λέξη ή φράση στην οποία αναφέρομαι μπορεί να χρησιμοποιηθεί με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, εννοώντας τρεις διαφορετικούς τρόπους τους οποίους ονομάζω **Νευματικό** (Gestural), **Συμβολικό** (Symbolic) και **Αναφορικό** (Anaphoric). Με τη *νευματική* χρήση μιας δεικτικής έκφρασης εννοώ τη χρήση εκείνη η οποία μπορεί να ερμηνευθεί σωστά μόνο από κάποιον που παρακολουθεί τη φυσική- σωματική πλευρά της επικοινωνιακής κατάστασης· με τη *συμβολική* χρήση μιας δεικτικής έκφρασης εννοώ τη χρήση εκείνη η ερμηνεία της οποίας εμπλέκει μόνο τη γνώση μερικών πτυχών του λόγου της επικοινωνιακής κατάστασης, είτε αυτή η γνώση προέρχεται από την παρούσα αντίληψη είτε όχι· και με την *αναφορική* χρήση μιας έκφρασης εννοώ τη χρήση εκείνη η οποία μπορεί να ερμηνευθεί σωστά μόνο αν γνωρίζουμε με ποιο άλλο κομμάτι του ίδιου λόγου, είναι η συγκεκριμένη έκφραση *ομοιοαναφορική* (coreferential).

Μπορώ να εξηγήσω τη διάκριση για την οποία γίνεται λόγος χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα τη λέξη ‘εκεί’. Έχει και τις τρεις χρήσεις. Η νευματική της χρήση φαίνεται σε προτάσεις όπως ‘Βάλτο εκεί’. Πρέπει να γνωρίζει κανείς το σημείο στο οποίο δείχνει ο ομιλητής για να καταλάβει το μέρος το οποίο υποδεικνύει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συμβολικής χρήσης είναι η ερώτηση από τηλεφώνου ‘Είναι ο Γιάννης εκεί;’. Αυτή τη φορά αντιλαμβανόμαστε τη λέξη ‘εκεί’ ως το νόημα της φράσης: ‘το μέρος στο οποίο βρίσκεται εσύ’. Ένα παράδειγμα για την αναφορική χρήση του ‘εκεί’ είναι μία πρόταση όπως ‘Πήγα το αυτοκίνητο μέχρι το πάρκινγκ και το άφησα εκεί’. Σ’ αυτήν την περίπτωση η λέξη αναφέρεται σε μια τοποθεσία η οποία έχει επισημανθεί νωρίτερα στο λόγο, από τη λέξη πάρκινγκ. Δείτε ένα ακόμα παράδειγμα, που αυτή τη φορά δείχνει τη διαφορά μεταξύ της νευματικής και της συμβολικής χρήσης. Αν κατά τη διάρκεια της ομιλίας μου ακούσει κάποιος τη χρήση μιας φράσης όπως ‘αυτό το δάχτυλο’, οι πιθανότητες είναι αρκετές να σηκώσει το κεφάλι για να δει τι είναι αυτό που θέλω να δείξω· θα περιμένει η λέξη να συνοδεύεται από ένα νεύμα ή μία επίδειξη. Από την άλλη, αν με ακούσει κάποιος να χρησιμοποιώ τη φράση ‘αυτό το Πανεπιστήμιο’, δε θα χρειαστεί να κοιτάξει, γιατί θα καταλάβει ότι εννοώ ‘το Πανεπιστήμιο στο οποίο διδάσκω αυτή τη στιγμή’ και συμβαίνει να γνωρίζετε πού διδάσκω. Το πρώτο παράδειγμα δείχνει τη νευματική χρήση, το δεύτερο τη συμβολική.

- *Μπορείς να μεταφέρεις αυτή την συζήτηση σε χρονική δείξη (όπως περιγράφηκε στο Κεφάλαιο 2), εξετάζοντας το ‘τότε’ αντί για το ‘εκεί’ σε νευματικές, συμβολικές και αναφορικές χρήσεις;*
- *Δεδομένων των τριών κατηγοριών που περιγράφησαν εδώ, ποια κατηγορία φαίνεται να ταιριάζει στις τυπικές χρήσεις δεικτικών εκφράσεων όπως ‘χθες’ και ‘αύριο’;*

Οι ενδείξεις του χώρου περιλαμβάνονται στο δεικτικό σύστημα μιας γλώσσας παίρνοντας ως σημείο χωρικής αναφοράς για πολλές τοπικές εκφράσεις την τοποθεσία του ενός, του άλλου, ή και των δύο συμμετεχόντων στις λεκτικές πράξεις. Μερικές φορές αυτό απλώς σημαίνει ότι αντί να γίνεται μνεία ενός αντικείμενου αναφοράς, όπως απαιτείται για μία έκφραση που δεν χρησιμοποιείται δεικτικά, στη δεικτική χρήση το αντικείμενο αναφοράς απλώς παραλείπεται, δεδομένου ότι είναι το σώμα του ίδιου του ομιλητή τη στιγμή της λεκτικής πράξης. Πάρτε για παράδειγμα την έκφραση ‘επάνω’. Αν πω, ‘ο Γιάννης μένει επάνω’ θα καταλαβαίνατε ότι εννοώ επάνω από το μέρος στο οποίο βρίσκομαι τη στιγμή που λέω την πρόταση, εκτός αν ο αμέσως προηγούμενος λόγος παρείχε κάποιο άλλο σημείο αναφοράς. Αν πω ‘ο Γιάννης μένει εδώ κοντά’, ισχύει το ίδιο. Θα καταλάβαινε κανείς ότι ο Γιάννης μένει κοντά στο μέρος στο οποίο βρίσκομαι τη στιγμή που λέω την πρόταση, εκτός της περίπτωσης όπου, για ακόμα μια φορά, το σημείο αναφοράς έχει προσδιοριστεί στον αμέσως προηγούμενο λόγο.

- *Είναι το σώμα του ομιλητή πάντα το στοιχείο του οποίου παραλείπεται η μνεία, όπως ο Fillmore προτείνει εδώ; Λάβετε υπόψη σας χρήσεις λέξεων όπως ‘μπροστά’, ‘πίσω’, ‘κάτω στο δρόμο’, ‘από πάνω’, ‘έξω’ και όλων των άλλων που φαίνονται παρόμοιες με το ‘επάνω’ και το ‘εδώ κοντά’, που χρησιμοποιεί στα παραδείγματά του ο Fillmore.*

Κείμενο 4

QUENTIN SMITH: 'The multiple uses of indexicals' στο *Synthese* 78, 1989, σελ.182-183

Η φράση 'Είμαι τελευταίος' συχνά χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι ο ομιλητής είναι στην τελευταία θέση. Αλλά η ίδια πρόταση χρησιμοποιείται επίσης σε μερικές περιπτώσεις για να δηλώσει ότι κάποιος άλλος είναι στην τελευταία θέση. Παρακολουθώ έναν αγώνα και το άτομο στο οποίο έχω ποντάρει, το No 10, έρχεται τελευταίος. Λέω τότε στο φίλο μου με αγωνία 'ήρθα τελευταίος!'. Ο φίλος μου αναγνωρίζει πολύ καλά τι εννοώ – ότι το άτομο στο οποίο έχω ποντάρει βρίσκεται στην τελευταία θέση. Πράγματι, εκείνος απαντάει με τον ίδιο τρόπο, διαφωνώντας με τη δήλωσή μου: 'Όχι δεν είναι! Κοίτα!', φωνάζει, δείχνοντας το No 10, 'Περνάς το No 3!'.

- Μπορείτε να σκεφθείτε κάποια άλλα περιβάλλοντα όπου το 'εγώ' (ως εννοούμενο υποκείμενο) δεν ερμηνεύεται ως το 'πρόσωπο που μιλάει';
- Παραδείγματα σαν τα προηγούμενα σημαίνουν ότι χρειαζόμαστε ένα νέο ορισμό της σημασίας της λέξης 'εγώ'; Αν ναι, τι θα πρέπει να συμπεριλαμβάνεται σ' αυτόν τον ορισμό; Αν όχι, πώς θα εξηγούσατε αυτόν τον τύπο 'εξαιρετικής' χρήσης;

Κείμενο 5

GEOFFREY NUNBERG: 'Indexicality and deixis' στο *Linguistics and Philosophy* 16, 1993, σελ.41

...θα μπορούσε κάποιος να δείξει μια φωτογραφία του John Ashberry για να εντοπίσει το πιο πρόσφατο βιβλίο του, χρησιμοποιώντας το δεικτικό 'αυτό', χωρίς περιορισμούς για όσα θα μπορούσε να πει γι' αυτό:

(94) Αυτό είναι σε όλα τα βιβλιοπωλεία (στο επάνω ράφι, προσωρινά εξαντλημένο)

Αλλά ενώ ο John Ashberry θα μπορούσε εύλογα να πει για τον εαυτό του 'Είμαι σε όλα τα βιβλιοπωλεία', θα ακουγόταν παράξενο αν έλεγε 'Είμαι στο πάνω ράφι' ή 'Είμαι προσωρινά εξαντλημένος', εκτός αν υποθεθεί ότι από το γεγονός πως το βιβλίο ενός συγγραφέα ήταν στο πάνω ράφι ή ήταν προσωρινά εξαντλημένο συνάγονται κάποια αξιοσημείωτα συμπεράσματα για αυτόν.

- Σύμφωνα με αυτά τα παραδείγματα θα μπορούσες να δείξεις ένα άδειο μέρος σε ένα ράφι βιβλιοπωλείου και να ρωτήσεις τον ιδιοκτήτη 'Αυτό είναι εξαντλημένο;'; Αν ναι, οφείλουμε να αναδιατυπώσουμε τον ορισμό της δείξης (δηλαδή, 'το να δείχνουμε μέσω της γλώσσας') προκειμένου να συμπεριλάβουμε και περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει τίποτα να δείξουμε;
- Για ποιο λόγο νομίζετε ότι αναφέρονται στο κείμενο τα 'αξιοσημείωτα συμπεράσματα' που θα μπορούσαν ενδεχομένως να εξαχθούν; Ο προσδιορισμός του αντικειμένου αναφοράς των δεικτικών εκφράσεων βασίζεται σε πληροφορίες σχετικά με τις σκέψεις και τα συναισθήματα ενός προσώπου; Αν ναι, μπορείτε να σκεφτείτε άλλα παραδείγματα (που να περιλαμβάνουν άλλους δεικτικούς τύπους);
- Πώς το παράδειγμα με το 'εγώ' (ως εννοούμενο υποκείμενο) σ' αυτό το κείμενο μπορεί να συνδυαστεί με την ανάλυση του 'εγώ' που κάνατε στο Κείμενο 4;

Κεφάλαιο 3

Αναφορά και συναγωγή

Κείμενο 6

KEITH DONNELLAN: 'Reference and definite descriptions' in *Philosophical Review* 75, 1966, σελ. 285-6

Θα επικαλεστώ τις δύο χρήσεις των οριστικών περιγραφών. Έχω υπόψιν μου την προσδιοριστική χρήση και την παραπεμπτική χρήση. Ο ομιλητής που χρησιμοποιεί μια οριστική περιγραφή προσδιοριστικά σε έναν ισχυρισμό, υποστηρίζει κάτι σχετικά με οποιονδήποτε ή οτιδήποτε είναι το τάδε. Απ' την άλλη μεριά, ο ομιλητής που χρησιμοποιεί μια οριστική περιγραφή παραπεμπτικά σε έναν ισχυρισμό, χρησιμοποιεί την περιγραφή για να δώσει στο ακροατήριο τη δυνατότητα να αντιληφθεί για ποιον ή για τι πράγμα μιλάει, και υποστηρίζει κάτι σχετικό με αυτό το πρόσωπο ή το πράγμα. Στην πρώτη περίπτωση, η οριστική περιγραφή είναι δυνατόν να λεγεται πως απαντάται κατά βάσιν, διότι ο ομιλητής επιθυμεί να υποστηρίξει ρητά κάτι σχετικό με οτιδήποτε ή οποιονδήποτε ταιριάζει σε εκείνη την περιγραφή. Αλλά στην παραπεμπτική χρήση, η οριστική περιγραφή είναι απλώς ένα εργαλείο για μια συγκεκριμένη δουλειά -- επισύροντας την προσοχή σε ένα πρόσωπο ή πράγμα -- και γενικά οποιονδήποτε άλλο τέχνασμα, κάποια άλλη περιγραφή ή κάποιο όνομα για να γίνει η ίδια δουλειά, θα ήταν το ίδιο καλό. Στην προσδιοριστική χρήση, η ιδιότητα του να είναι κάποιος ο τάδε είναι πολύ σημαντική, καθώς δεν υπάρχει στην παραπεμπτική χρήση.

Για να διευκρινιστεί αυτή η διάκριση, στην περίπτωση μιας μοναδικής πρότασης, θεωρείστε την πρόταση «ο δολοφόνος του Γιάννη είναι παράφρων». Αρχικά υποθέστε πως βρίσκουμε τον καημένο τον Γιάννη φρικτά δολοφονημένο. Από τον κτηνώδη τρόπο του θανάτου και το γεγονός ότι ο Γιάννης ήταν το πιο αγαπητό πρόσωπο στον κόσμο, θα μπορούσαμε να αναφωνήσουμε, «Ο δολοφόνος του Γιάννη είναι παράφρων». Θα θεωρήσω δεδομένο, για να γίνει απλούστερο το θέμα, ότι κατά μία κοινή έννοια δεν γνωρίζουμε ποιος δολοφόνησε τον Γιάννη (αν και αυτό τελικά δεν είναι απαραίτητο στο θέμα). Θα υποστηρίξω ότι αυτή είναι μια προσδιοριστική χρήση της οριστικής περιγραφής.

Η αντιπαράβολή σε μια τέτοια χρήση της πρότασης, είναι μια από αυτές τις καταστάσεις κατά τις οποίες αναμένουμε και έχουμε σκοπό να συνειδητοποιήσει το ακροατήριο ποιον έχουμε υπόψιν όταν μιλάμε για τον δολοφόνο του Γιάννη, και το πιο σημαντικό, να μάθει ότι είναι αυτό το πρόσωπο για το οποίο πρόκειται να πούμε κάτι.

- *Πριν την πρόταση του Donnellane, πολλοί φιλόσοφοι υποστήριζαν ότι αν μια περιγραφή δεν ταιριάζει σε τίποτα, τότε αποτυγχάνει να αναφερθεί κάποιον. Ποια είναι η άποψη του Donnellane πάνω σ' αυτό;*
- *Χρησιμοποιώντας τη διάκριση του Donnellane (και οποιεσδήποτε επιπλέον διακρίσεις θεωρείτε ότι χρειάζονται), πώς θα εξηγούσατε τη χρήση μιας οριστικής περιγραφής που δεν ταιριάζει ακριβώς στο πρόσωπο ή στο πράγμα;*
- *Μπορεί η προσδιοριστική εναντίον της παραπεμπτικής διάκρισης να σχετιστεί με τη διάκριση του Fillmore (Κείμενο 3) ανάμεσα σε χειρονομιακές, συμβολικές και αναφορικές χρήσεις δεικτικών εκφράσεων;*

Κείμενο 7

M.A.K.HALLIDAY and RUQAIYA HASAN: Cohesion in English.

Longman 1976, σελ. 31

Υπάρχουν συγκεκριμένα σημεία σε κάθε γλώσσα που έχουν την ιδιότητα της αναφοράς, με την ειδική έννοια κατά την οποία χρησιμοποιούμε τον όρο εδώ. Δηλαδή, αντί να ερμηνεύονται σημασιολογικά ιδίω δικαιώματι, κάνουν αναφορά σε κάτι άλλο για την ερμηνεία τους. Στα ελληνικά, αυτά τα σημεία είναι προσωπικά, δεικτικά και συγκριτικά. Ξεκινάμε με ένα παράδειγμα απ' το καθένα.

α. Τρεις τυφλοπόντικες, τρεις τυφλοπόντικες.

Κοίταξε πώς (αυτοί) τρέχουν! Κοίταξε πώς (αυτοί) τρέχουν!

β. Ο γιατρός Παπαδάκης πήγε στην Αθήνα υπό καταρρακτώδη βροχή.

Έπεσε μέχρι τη μέση σε μια λακούβα με νερά και δεν πήγε ποτέ ξανά εκεί.

γ. Δύο σπουργίτια βρίσκονταν πάνω σ' ένα δέντρο.

Ήρθε άλλο ένα, και έγιναν τρία.

Στο (α), το «αυτοί» αναφέρεται στο «τρεις τυφλοπόντικες», στο (β) το «εκεί» αναφέρεται στην «Αθήνα», στο (γ) το «άλλο ένα» αναφέρεται στα «σπουργίτια».

Αυτά τα σημεία είναι εντολές που υποδεικνύουν ότι οι πληροφορίες προορίζονται να αποκατασταθούν από κάποιον αλλού. Έχουν τόσο πολλά κοινά με όλα τα συνεκτικά στοιχεία. Αυτό που χαρακτηρίζει τον ειδικό αυτό τύπο συνεκτικότητας, αυτόν που ονομάζουμε ΑΝΑΦΟΡΑ, είναι η ιδιαίτερη φύση των πληροφοριών που θεωρούνται σήμα για αποκατάσταση. Στην περίπτωση της αναφοράς, οι πληροφορίες για αποκατάσταση είναι η παραπεμπτική σημασία, η ταυτότητα του ιδιαίτερου πράγματος ή τάξης πραγμάτων στην οποία γίνεται η αναφορά. Και η συνεκτικότητα έγκειται στη συνέχεια της αναφοράς, καθώς το ίδιο πράγμα εισάγεται στη συζήτηση για δεύτερη φορά.

- Σ' αυτή την ανάλυση, η υπόθεση είναι ότι συγκεκριμένες λέξεις αναφέρονται σε άλλες λέξεις. Πιστεύετε ότι αυτή είναι χρήσιμη ή παραπλανητική υπόθεση;
- Συμφωνείτε με τον ισχυρισμό ότι «το ίδιο πράγμα εισάγεται στη συζήτηση για δεύτερη φορά»; Τι λέτε για το παράδειγμα (c), όπου η ανάλυση προτείνει να αναφέρεται η φράση «άλλο ένα» στα «σπουργίτια»;
- Αν η λέξη «εκεί» στο (b) είναι παράδειγμα συνεκτικότητας από αναφορά, η λέξη «έγιναν» στη δεύτερη σειρά του (c) είναι η ίδια; Πώς το αποφασίζετε;
- Έχει σχέση η διάκριση του Donnellane στο κείμενο 6 με όσα λένε οι συγγραφείς;

Κεφάλαιο 4

Προϋπόθεση και συνεπαγωγή

Κείμενο 8

ROBERT C.STALNAKER: 'Pragmatic presupposition' in Milton Munitz and Peter Unger (eds): Semantics and Philosophy. New York University Press 1974, σελ. 199-200

Αν και κανονικά είναι ακατάλληλο, επειδή δεν είναι απαραίτητο να εκφράσω ρητά κάτι που ο καθένας από εμάς θεωρεί δεδομένο πως ο άλλος ήδη πιστεύει, οι ισχυρισμοί μου φυσικά θα έχουν συνέπειες οι οποίες είναι μέρος του γενικότερου κοινού ζητήματος. Για παράδειγμα, σε ένα γενικότερο πλαίσιο όπου και οι δύο γνωρίζουμε ότι ο γείτονάς μου είναι ένας ενήλικος άνδρας, λέω «Ο γείτονάς μου είναι ανύπαντρος», που, ας υποθέσουμε, συνεπάγεται ότι είναι ενήλικος και ανήκει στο ανδρικό φύλο. Ίσως επιπλέον να έχω πει «ο γείτονάς μου δεν είναι παντρεμένος». Θα είχαν μεταδοθούν οι ίδιες πληροφορίες (παρόλο που η χροιά ίσως να μην ήταν ακριβώς η ίδια). Δηλαδή, η *προσαύξηση πληροφοριών*, ή περιεχομένου, που μεταδόθηκε από τον πρώτο ισχυρισμό είναι η ίδια όπως μεταδόθηκε από τον δεύτερο. Εάν η ρητά εκφρασμένη πρόταση γινόταν δεκτή, και συνέβαλλε στην επαύξηση του κοινού ζητήματος, η κατάσταση που θα προέκυπτε θα ήταν η ίδια σαν να γινόταν δεκτός ο δεύτερος ισχυρισμός και επαύξανε το κοινό ζήτημα.

Αυτή η έννοια της πεποίθησης του κοινού ζητήματος είναι η πρώτη προσέγγιση της έννοιας της πραγματολογικής προϋπόθεσης που θέλω να χρησιμοποιήσω. Μια πρόταση P είναι πραγματολογική προϋπόθεση ενός ομιλητή σε δεδομένο πλαίσιο συμφραζομένων, σε περίπτωση που ο ομιλητής υποθέτει ή πιστεύει ότι P, υποθέτει ή πιστεύει ότι ο παραλήπτης του υποθέτει ή πιστεύει ότι P και υποθέτει ή πιστεύει ότι ο παραλήπτης του αναγνωρίζει πως κάνει αυτές τις υποθέσεις, ή έχει αυτές τις πεποιθήσεις.

- *Συμφωνείτε ότι οι δύο εκφράσεις που παρατίθενται στην πρώτη παράγραφο θα προσέθεταν τις ίδιες ακριβώς πληροφορίες στο κοινό ζήτημα;*
- *Σύμφωνα με τον ορισμό που παρουσιάζεται στη δεύτερη παράγραφο, θα ήταν σωστό, ή όχι, να λέμε ότι μια πραγματολογική προϋπόθεση είναι οποιαδήποτε πεποίθηση του ομιλητή; (Θα ήταν χρήσιμο να κοιτάξετε ξανά στο Κεφάλαιο 4, σσ 25-30.)*
- *Μπορείτε να σκεφτείτε περιστάσεις όπου δεν είναι ακατάλληλο για κάποιον «να εκφράσει ρητά κάτι που ο καθένας από εμάς θεωρεί δεδομένο πως ο άλλος ήδη πιστεύει»;*

Κείμενο 9

GERALD GAZDAR: Pragmatics. Implicature, Presupposition, and Logical Form. Academic Press 1979, σελ. 106

(65) Ο Γιάννης προστατεύτηκε πριν εκραγεί ο βραστήρας.

(66) Ο Γιάννης πρόλαβε τη λαβή ασφαλείας πριν εκραγεί ο βραστήρας.

Αν υποθέσουμε στο (66) πως το γεγονός ότι ο Γιάννης πρόλαβε τη λαβή ασφαλείας εμπόδισε την έκρηξη του βραστήρα, τότε όχι το (66), αλλά το (65) προϋποθέτει πως ο βραστήρας εξερράγη. Αν θεωρήσουμε το «πριν» ως «διφορούμενο», τότε πάλι δεν έχουμε καμία αρχή για να αποφασίσουμε αν η προϋπόθεση αποδίδεται σε μια συγκεκριμένη πρόταση ή όχι. Σημειώστε επίσης ότι, αν όλες οι δομές προϋποθέσεων είναι διφορούμενες, τότε η έννοια της «μη ευτυχίας» ή της «μη αποδοχής» είναι κατάλληλη, εφόσον πάντα θα έχουμε μία εναλλακτική ερμηνεία σε σχέση με την οποία η πρόταση θα είναι αποδεκτή.

- *Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι το «πριν» δημιουργεί μια προϋπόθεση στο παράδειγμα (65), όχι όμως στο (66); Μπορείτε να σκεφτείτε άλλα παραδείγματα όπου η χρήση του «πριν» οδηγεί ή όχι σε προϋποθέσεις;*
- *Λειτουργεί το μετά με τον ίδιο τρόπο; Θα έπρεπε να καθορίσουμε το «πριν» και το «μετά», όχι μόνο ως αντίθετα, αλλά επιπλέον ως έννοιες που δημιουργούν διαφορετικές προϋποθέσεις;*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Συνεργασία και υπονόηση

Κείμενο 10

PAUL GRICE : 'Logic and conversation' in P.Cole and J.L.Morgan (eds.): Syntax and Semantics τόμος 3 Speech acts. Academic Press 1975, σελ. 48

Θα ήθελα να μπορούσα να σκεφτώ μια συνηθισμένη συνομιλιακή εφαρμογή όχι όμως σαν κάτι που όλοι ή σχεδόν οι περισσότεροι εφαρμόζουν ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ αλλά σαν κάτι που είναι ΛΟΓΙΚΟ για εμάς να ακολουθήσουμε και που ΔΕΝ ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ να εγκαταλείψουμε. Αρχικά, έβρισκα ενδιαφέρουσα την ιδέα ότι η τήρηση της αρχής της συνεργασίας και των συνομιλιακών αιτημάτων, σε μια συνομιλιακή συναλλαγή, θα μπορούσαν να θεωρηθούν σαν ένα είδος συμβολαίου με συσχετισμούς και έξω από το χώρο της συζήτησης. Έαν περάσεις να με δείς όταν εγώ προσπαθώ να επισκευάσω το χαλασμένο αυτοκίνητό μου, αναμφισβήτητα έχω μέχρι κάποιο βαθμό, την επιθυμία να με βοηθήσεις, βεβαίως όταν εσύ αποφασίσεις να με βοηθήσεις να φτιάξουμε τη μηχανή του αυτοκινήτου, οι προσδοκίες μου γίνονται μεγαλύτερες και παίρνουν μια πιο συγκεκριμένη μορφή (εν απουσία οποιωνδήποτε ενδείξεων ότι είσαι ένας, επιεικώς, ανίκανος ανακατωσούρης) και οι συνομιλιακές συναλλαγές μου φαίνονται ότι παρουσιάζουν, από άποψη χαρακτηριστικών, ορισμένα γνωρίσματα τα οποία συνολικά διακρίνουν συνεργάσιμες μεταβάσεις:

1. Οι συμμετέχοντες έχουν κάποιο κοινό άμεσο σκοπό όπως η επισκευή του αυτοκινήτου. Οι απώτεροι σκοποί τους, όμως, μπορεί να είναι ανεξάρτητοι ή ακόμα και σε σύγκρουση – ο ένας μπορεί να θέλει να επισκευασθεί το αυτοκίνητο έτσι, ώστε να φύγει αφήνοντας τον άλλο πίσω. Στις χαρακτηριστικές συνομιλιακές συναλλαγές, υπάρχει ένας κοινός σκοπός ακόμη και όταν, σε μια φιλική συζήτηση, δεν είναι το πρωτεύον θέμα που υποχρεώνει όμως το κάθε μέλος, εκείνη τη στιγμή, να ταυτιστεί με τα προσωρινά συνομιλιακά ενδιαφέροντα του άλλου.
2. Οι συνεισφορές των συμμετεχόντων θα πρέπει να συνδέονται ως αμοιβαίως εξαρτώμενες.

3. Υπάρχει κάποιο είδος κατανόησης (το οποίο μπορεί να είναι σαφές αλλά και αποσιωπόμενο) σύμφωνα με το οποίο , όταν διαφορετικά πράγματα είναι ίσα, η συναλλαγή θα πρέπει να συνεχιστεί με ένα κατάλληλο ύφος εκτός και αν τα δύο μέρη είναι σύμφωνα ότι θα πρέπει να τερματιστεί. Δεν μπορεί κανείς να εγκαταλείψει ξαφνικά ή να αρχίσει να κάνει κάτι άλλο.

Αλλά ενώ κάτι τέτοιες καθιερωμένες αρχές όπως αυτές μπορούν να ισχύσουν σε κάποιες περιπτώσεις, υπάρχουν πάρα πολλά είδη συναλλαγών, όπως η διαφωνία και η συγγραφή ενός γράμματος όπου αποτυγχάνουν να εφαρμοστούν απόλυτα.

- *Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί ‘ η διαφωνία και η συγγραφή ενός γράμματος’ δεν υπακούουν στις συνθήκες που παρουσιάστηκαν;*
- *Πώς θα ονομάζατε τα τρία αυτά χαρακτηριστικά που καταγράφονται εδώ αν έπρεπε να τα αντιστοιχήσετε με συνομιλιακά αιτήματα για συνεργάσιμες μεταβάσεις;*
- *Ο GRICE τονίζει τη λέξη ‘λογικός’ καθώς αναλύει τη σκέψη του γύρω από την αρχή της συνεργασίας και των συνομιλιακών αιτημάτων ως ένα είδος συμβολαίου.Θα μπορούσαν η αρχή της συνεργασίας, τα συνομιλιακά αιτήματα και τα τρία χαρακτηριστικά που δίνονται εδώ να γίνουν αποδεκτά ως λογικά από όλες τις κοινωνίες και τους πολιτισμούς;*

Κείμενο 11

J.L.MORGAN: ‘Two types of convention in indirect speech acts’ in P.Cole(ed.) :Syntax and Semantics Τόμος 9 Pragmatics. Academic Press 1978, σελ. 277-8

Πιο πάνω παρουσίασα περιπτώσεις που αφορούσαν συγκεκριμένες εκφράσεις καθώς και τον συμβιβασμό σχετικά με τη χρήση τους ώστε να οδηγηθούν σε συγκεκριμένες υπονοήσεις, όπως στην περίπτωση του ‘εάν έχεις δει το ένα τα έχεις δει όλα’ ή το κλασικό παράδειγμα ‘μπορείς να μου δώσεις το αλάτι.’ Στη τελευταία περίπτωση υπάρχει μια συμβατικότητα όσον αφορά τη χρήση της έκφρασης, σε σχέση με τη κυριολεκτική της σημασία, ώστε να μεταφερθεί ένα υπονόημα επιθυμίας. Η ερώτηση που προκύπτει είναι: μπορεί να υπάρξει μια τέτοιου είδους συμβατικοποίηση στους κανόνες μιας συζήτησης ; Νομίζω πως ναι. Για παράδειγμα είναι λίγο-πολύ συμβατικό να αμφισβητηθεί η λογική μιας προτεινόμενης πράξης με το να ερωτηθεί για την κατάσταση της πνευματικής του υγείας αυτός που την πρότεινε, με οποιοδήποτε ταιριαστό γλωσσικό μέσο, όπως:

(37) Είσαι τρελός;

(38) Τα έχεις χάσει;

(39) Είσαι εκτός τόπου και χρόνου;

και άλλα πολλά. Οι περισσότεροι έχουν δυο-τρεις εκφράσεις του συρμού που χρησιμοποιούνται ως απαντήσεις σε προφανείς ερωτήσεις, όπως:

(40) Είναι ο πάπας καθολικός;

(41) Μασάει η κατσίκά ταραμά;

Ωστόσο για ορισμένους ομιλητές η συμβατικότητα δεν προσδιορίζει μια μόνο έκφραση ενώ όταν είναι απαραίτητο κατασκευάζονται και καινούργιες. Φαίνεται εδώ ότι ένα σχήμα υπονόησης έχει συμβατικοποιηθεί, με το να απαντά κανείς σε μια σαφή ερώτηση του τύπου ναι ή όχι με μια άλλη ερώτηση της οποίας η απάντηση είναι προφανής και ίδια με την απάντηση που σκόπευε να δώσει.

Παρομοίως, οι περισσότεροι ομιλητές έχουν ένα μικρό σε αριθμό σύνολο εκφράσεων χρήσιμων ως απαντήσεις σε ισχυρισμούς, που φέρουν την υπονόηση ότι ο ισχυρισμός είναι προφανώς λανθασμένος.

(42) Ναι και εγώ είμαι η Μαρία Αντουανέτα.

Και πάλι όμως για ορισμένους ομιλητές η συμβατικότητα αφορά μια γενικότερη στρατηγική παρά μια συγκεκριμένη έκφραση. Έτσι για να αποδειχθεί ότι ένας ισχυρισμός είναι προφανώς λανθασμένος αρκεί να απαντήσει κανείς με έναν άλλο ισχυρισμό ακόμα πιο λανθασμένο.

- Γνωρίζετε άλλες 'εκφράσεις του συρμού' για τέτοιου είδους περιστάσεις (παράκληση, πρόκληση, απάντηση σε αυτονόητες ερωτήσεις, απάντηση σε ψεύτικους ισχυρισμούς); Πώς θα μπορούσατε να εξηγήσετε (για παράδειγμα σε κάποιον που μαθαίνει τα ελληνικά ως ξένη γλώσσα) πώς να διαχωρίζει την μεταδιδόμενη έννοια από την κυριολεκτική;
- Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τον όρο 'σύμβαση' μιλώντας για τα είδη των υπονοήσεων που εμπλέκονται εδώ. Πιστεύετε ότι τα παραδείγματα που δίνονται εδώ μπορούν να αναλυθούν με όρους συμβατικών υπονοημάτων(όπως αυτά παρουσιάζονται στο κεφάλαιο 5, σελ. 45-6);
- Τι πιστεύετε σχετικά με την άποψη ότι μια υπονόηση μπορεί να ξεκινήσει βασιζόμενη σε ένα συμπέρασμα αλλά μπορεί να γίνει τόσο συμβατική ώστε να μην χρειάζεται κανείς να κάνει αυτόν τον συμπέρασμα; Είναι η ίδια διαδικασία όπως αυτή που χρησιμοποιείται για την ερμηνεία των ιδιωτισμών;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Λεκτικές πράξεις και λεκτικά συμβάντα

Κείμενο 12

JOHN SEARLE: Speech Acts. Cambridge University Press 1969, σελ. 58-9

Ένας βασικός διαχωρισμός στις υποσχέσεις αφενός και τις απειλές αφετέρου είναι ότι η υπόσχεση είναι μια δέσμευση να κάνει κάποιος κάτι για τον άλλο και όχι στον άλλο. ενώ η απειλή είναι η δέσμευση του να κάνει κάποιος κάτι σε κάποιον και όχι για κάποιον. Μια υπόσχεση είναι ανεπιτυχής σε σχέση με τον ορισμό της, εάν το πράγμα για το οποίο έγινε η υπόσχεση είναι κάτι το οποίο, ο δέκτης της υπόσχεσης, δεν θέλει να γίνει. Και είναι ακόμη πιο ανεπιτυχής εάν αυτός που υπόσχεται δεν πιστεύει ότι ο δέκτης της υπόσχεσης θέλει κάτι να γίνει, καθώς η επιτυχημένη υπόσχεση θα πρέπει να λαμβάνεται ως υπόσχεση και όχι ως απειλή ή προειδοποίηση. Επιπλέον, μια υπόσχεση σε αντίθεση με μια πρόσκληση, απαιτεί συνήθως κάποιου είδους περίπτωση ή κατάσταση που χρήζει υπόσχεσης. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό τέτοιων περιπτώσεων ή καταστάσεων φαίνεται να είναι το ότι ο δέκτης της υπόσχεσης εύχεται(χρειάζεται, επιθυμεί)κάτι να γίνει και αυτός που υπόσχεται είναι γνώστης αυτής της ευχής (ανάγκης, επιθυμίας). Πιστεύω ότι και τα δύο μέρη αυτής της διπλής κατάστασης είναι απαραίτητα έτσι, ώστε να αποφευχθούν αρκετά προφανή αντιπαράδείγματα.

- Αυτή η παράγραφος καταγράφει αρκετά προαπαιτούμενα στοιχεία ώστε μια λεκτική πράξη να θεωρηθεί ως μια υπόσχεση. Συμφωνείτε ότι όλα αυτά τα στοιχεία είναι απαραίτητα; Υπάρχουν άλλα σημαντικά στοιχεία που δεν περιλαμβάνονται εδώ;

Κάποιος, όμως, μπορεί να σκεφτεί ένα προφανές αντιπαράδειγμα σχετικά με τον ορισμό της υπόσχεσης. Ας πούμε ότι λέω σε έναν οκνηρό μαθητή, ‘Σου υπόσχομαι ότι δεν θα περάσεις το μάθημα, αν δεν παραδώσεις την εργασία σου εγκαίρως’. Είναι αυτά τα λόγια μια υπόσχεση; Πιστεύω πως όχι. Θα τα θεωρούσαμε πολύ πιο εύκολα σαν μια προειδοποίηση ή ακόμη πιο πιθανόν σαν μια απειλή. Γιατί όμως είναι πιθανό να χρησιμοποιήσω την έκφραση ‘υπόσχομαι’ σε μια τέτοια περίπτωση; Πιστεύω ότι τη χρησιμοποιούμε εδώ, γιατί το ‘υπόσχομαι’ και το ‘υπόσχομαι επί του παρόντος’ είναι ανάμεσα στους πιο ισχυρούς μηχανισμούς δήλωσης της ελλεκτικής ισχύος για την δέσμευση, όπως αυτοί παρέχονται από τη γλώσσα. Εξαιτίας αυτού, χρησιμοποιούμε συχνά τέτοιου είδους εκφράσεις κατά την επιτέλεση λεκτικών πράξεων, οι οποίες δεν είναι αυστηρώς προφορικές υποσχέσεις, αλλά τρόπος μέσω του οποίου επιθυμούμε να τονίσουμε τον βαθμό της δέσμευσής μας. Για να το δείξουμε αυτό, ας σκεφτούμε ένα άλλο τυπικό αντιπαράδειγμα για άλλες περιπτώσεις. Κάποιες φορές κάποιος ακούει τους άλλους να λένε ‘υπόσχομαι’ όταν δίνουν έμφαση σε έναν ισχυρισμό. Για παράδειγμα, υποθέστε ότι κατηγορώ κάποιον ότι έκλεψε ένα ποσό χρημάτων. Λέω ‘Έκλεψες αυτά τα λεφτά, έτσι δεν είναι’; Αυτός απαντάει ‘Όχι στο υπόσχομαι δεν το έκανα εγώ’ Μήπως προβαίνει σε μια υπόσχεση σε αυτήν την περίπτωση; Το θεωρώ αφύσικο να χαρακτηρίσω τα λόγια του ως υπόσχεση. Θα ήταν πιο ταιριαστό να τα χαρακτηρίσω ως μια emphatic άρνηση και μπορούμε να εξηγήσουμε την ύπαρξη του μηχανισμού της ελλεκτικής ισχύος ‘υπόσχομαι’ ως απόρροια αληθινών υποσχέσεων, που χρησιμεύει εδώ σαν μια έκφραση που προσθέτει έμφαση στην άρνηση κάποιου.

- *Πιστεύετε ότι έχοντας χρησιμοποιήσει τις λέξεις ‘εγώ υπόσχομαι’ μπορείτε αργότερα να ισχυριστείτε ότι ‘κυριολεκτικά μιλώντας’ δεν κάνατε μια υπόσχεση επειδή εννοούσατε κάτι άλλο;*
- *Κάτω από ποιές συνθήκες, μια έκφραση που περιέχει το μηχανισμό δήλωσης της ελλεκτικής ισχύος ‘υπόσχομαι’ χρησιμοποιείται ως έμφαση σε μια άρνηση;*
- *Είναι η αναγνώριση των συνθηκών των λεκτικών πράξεων συναφής με τα όσα σχετίζονται με την αρχή της συνεργασίας όπως παρουσιάστηκε στο κείμενο 10 (Μπορεί να είναι χρήσιμη μια αναφορά στις συνθήκες επιτυχίας, Κεφάλαιο 6, σελ. 50-1);*

Κείμενο 13

GEOFFREY LEECH: Principles of Pragmatics. Longman 1983, σελ. 177-8

Αναφερόμενος στην ανθρώπινη συνομιλική συμπεριφορά, καθώς και σε άλλα πεδία εμπειρίας, βλέπουμε ότι η γλώσσα μας παρέχει διακριτές κατηγορίες. Όμως κάνουμε ένα βασικό και προφανές λάθος αν υποθέσουμε ότι οι διακρίσεις που έγιναν από το λεξιλόγιο υπάρχουν απαραίτητως και στην πραγματικότητα. Η γλώσσα μας παρέχει ρήματα όπως διατάζω, απαιτώ, ζητώ, δηλώνω το ίδιο όπως μας παρέχει ουσιαστικά όπως λακκούβα με νερό, λιμνούλα, λίμνη, θάλασσα, ωκεανός. Όμως, δεν θα πρέπει, πλέον να υποθέτουμε ότι υπάρχουν στην πραγματικότητα της πραγματολογίας διακριτές κατηγορίες όπως διαταγές και απαιτήσεις όπως ότι υπάρχουν στην γεωγραφική πραγματικότητα διακριτές κατηγορίες όπως λακκούβες με νερό, λιμνούλες και λίμνες. Κατά κάποιο περίεργο τρόπο το συμπέρασμα αυτό μοιάζει να παρεισφρύει απρόσεχτα στην εισαγωγή της ταξινόμησης του Searle.

Ποιά είναι τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία μπορούμε να πούμε ότι από τρεις εκφράσεις η μια είναι αναφορά η άλλη πρόβλεψη και η άλλη υπόσχεση; Προκειμένου να αναπτύξουμε ευρύτερα γέννη θα πρέπει πρώτα να γνωρίζουμε πώς τα είδη ‘ υπόσχεση’, ‘ πρόβλεψη’, ‘ αναφορά’ διαφέρουν μεταξύ τους.

(Searle J. 1979.:Expression and Meaning. Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 2)

Αλλά θα ήταν τελείως άτοπο αν κάποιος καταπιανόταν με μια πραγματεία σχετικά με τα μεγέθη του νερού στον παγκόσμιο υδροφόρο ορίζοντα κατ’ αυτό τον τρόπο.

Ποιά είναι τα κριτήρια βάσει των οποίων μπορούμε να πούμε ότι από τρία μεγέθη νερού το ένα είναι μια λακκούβα το άλλο μια λιμνούλα και το άλλο μια λίμνη; Προκειμένου να αναπτύξουμε ευρύτερα γέννη θα πρέπει πρώτα να γνωρίζουμε πώς τα είδη νερολακκούβα, λιμνούλα και λίμνη διαφέρουν μεταξύ τους.

Προς υπεράσπιση του Searle θα μπορούσε κανείς να πει, ότι η σύγκριση είναι άδικη:ας υποθέσουμε, ότι κάποιος είχε διαλέξει πιθήκους και καμηλοπάρδαλεις αντί για λιμνούλες και λίμνες, το παράδειγμα θα ήταν λιγότερο γελοίο. Αλλά η απαντησή μου είναι (α) ότι κανείς δεν έχει το δικαίωμα, εκ των προτέρων, να υποθέτει ότι τέτοιες κατηγορίες υπάρχουν πραγματικά (παρόλο που μπορεί κανείς να τις ανακαλύψει μέσω της παρατήρησης) και (β) ότι στην πραγματικότητα όταν κάποιος τις παρατηρεί οι λέξεις είναι κατά πολλούς τρόπους περισσότερο σαν λιμνούλες και λίμνες παρά σαν πιθήκους και καμηλοπάρδαλεις. Συνεπώς φαίνεται ότι έχουν ταξινομηθεί με συνεχιζόμενα παρά με διακριτά χαρακτηριστικά.

- *Ποια είναι ακριβώς η διαφωνία που παρουσιάζεται εδώ εναντίον της ιδέας ότι μπορούμε να αναγνωρίσουμε μια λεκτική πράξη σαν πρόβλεψη ή όχι;*
- *Τι θα διέκρινε τον ορισμό μιας νερολακκούβας, σύμφωνα με την άποψη του Leech, από τον ορισμό μιας υπόσχεσης όπως αυτός παρουσιάζεται στο κείμενο 12;*
- *Πιστεύετε ότι η διαφωνία του Leech βασίζεται σε ένα σημαντικό σε ένα ασήμαντο ζήτημα; Πώς νομίζετε ότι ο Searle θα απαντούσε σε μια τέτοια κριτική από τον Leech;*